

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine
Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине
High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina

КОМПИЛАЦИЈА МАТЕРИЈАЛА

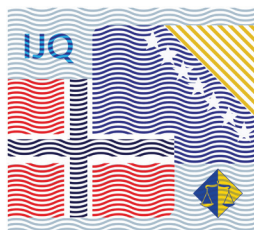
Материјали за побољшање ефикасности и квалитета правосуђа

развијени у оквиру

Пројекта унапређења ефикасности правосуђа II (2015 – 2018) и
Пројекта унапређења квалитета правосуђа (2019 – 2021)

имплементирани у сарадњи

Судског савјета Низоземске/Окружног суда у Амстердаму,
Судске администрације Норвешке, Високог судског и тужилачког
савјета Босне и Херцеговине и циљних судова пројеката

САДРЖАЈ

1. Увод	7
1.1. Контекст и сврха	7
1.2. Приступ - управљање судом и управљање предметима	8
1.3. Практични алати и материјали за рад	8
1.4. Циљ компилације материјала	9
1.5. Методологија имплементације пројектних активности	9
1.6. Основна начела рада	9
1.7. Концепт документа	10
2. Управљање судом	11
2.1. Увод	11
2.2. Проблем	11
2.3. Тимски рад и лидерство	12
2.4. Комуникација	12
2.4.1. Прелиминарна запажања	12
2.4.2. Структура комуникације	13
2.5. Инструменти за унапређење комуникације и резултата рада тима	14
2.5.1. Групна интервизија	14
2.5.2. Билатерална интервизија и давање и примање повратних информација	15
2.5.3. Доношење квалитетних одлука креирањем подршке	15
2.5.4. Дјелотворни састанци кроз припрему за разговор	15
2.5.5. Предуслови за дјелотворан и успјешан рад	16
2.6. Активности предузете у оквиру пројеката	17
2.6.1. Општински суд у Сарајеву - предсједница суда	17
2.6.2. Општински суд у Сарајеву - предсједници судских одјељења	17
2.6.3. Одрживост активности у бх. правосућу	18
3. Управљање предметима и поступком	20
3.1. Увод	20
3.2. Увод у материјале	20
3.2.1. Зашто ова збирка?	20
3.2.2. Шта садржи?	20
3.2.3. Како је користити?	20
3.2.4. Гдје се налазе појединачни материјали?	21
3.2.5. Израда материјала - округли столови	21
3.3. Материјали који се односе на конкретна питања	22
3.3.1. Контролна листа у складу с чланом 53. ЗПП	22
3.3.2. Формулар за припремање припремног рочишта	23
3.3.3. Смјернице	24

3.3.4. Приручник за израду пресуда	25
3.4. Материјали општег карактера	26
3.4.1. Правно мишљење о смрти странке	26
3.4.2. Најбоље праксе - управљање предметима	26
3.4.3. Меморандум о сарадњи између првостепеног и другостепеног суда	28
3.4.4. Два предавања професорице Рут де Бок: <i>Докази и чињенице и Шта чини пресуду квалитетном?</i>	30
3.4.5. Листа питања Општинског суда у Тузли	30
4. Учење од колега	32
4.1. Увод	32
4.2. Симулација суђења: успостава новог управљања предметима	32
4.2.1. Метода рада	32
4.2.2. Зашто организовати симулацију суђења?	32
4.2.3. Шта се постиже симулацијом суђења?	32
4.3. Менторске групе	32
4.3.1. Увод	32
4.3.2. Метода рада	33
4.3.3. Резултати	33
4.3.4. Предуслови за успјех	33
4.4. Билатерална интервизија	33
4.4.1. Увод	33
4.4.2. Метода рада	34
4.4.3. Резултати	34
4.4.4. Предуслови за успјех	34
5. Закључци	35
Прилози	36

ПРИЛОЗИ

Прилог А „Како направити план рада и комуникације у тиму“	36
Прилог Б „Групна интервизија“	38
Прилог В „Дјелотворно давање и прихватање повратних информација“	40
Прилог Г „Мапирање процеса – управљање судом“	42
Прилог Д „Смјернице за именовање предсједника судских одјељења“	43
Прилог Ђ „Дневни ред за радионице Тимски рад и комуникација и Обука за водитеље групне интервизије“	52
Прилог Е „Мапирање процеса – управљање судским предметима“	54
Прилог Ж „Контролна листа за претходно испитивање тужбе“	55
Прилог З „План припремног рочишта“	58
Прилог И „Смјернице Општинског суда у Сарајеву за поступање у парничном поступку“	59
Прилог Ј „Компаративни преглед разлика у смјерницама за поступање у парничном поступку“	62
Прилог К „Приручник за израду пресуда у парничном поступку“	91
Прилог Л „Одлука Врховног суда Федерације БиХ – смрт странке“	98
Прилог Љ „Најбоље праксе“	102
Прилог М „Меморандум о сарадњи између Општинског и Кантоналног суда у Сарајеву“	116
Прилог Н „Компаративни преглед разлика у меморандумима о сарадњи“	120
Прилог Њ „Докази и чињенице“	136
Прилог О „Шта чини пресуду квалитетном?“	146
Прилог П „Листа питања Општинског суда у Тузли“	154

1. УВОД

1.1. Контекст и сврха

Правосуђе Босне и Херцеговине (у наставку: БиХ) суочило се с много проблема након стицања независности БиХ. Међу најважнијим проблемима је недостатак ефикасности, што је узроковало дуго трајање поступака и велики број неријешених предмета. Зато се Високи судски и тужилачки савјет БиХ (у наставку: ВСТС БиХ) обратио Судском савјету Низоземске с приједлогом за сарадњу на Пројекту унапређења ефикасности правосуђа II (2015 – 2018) (у наставку: ПУЕП II пројекат) који је финансирала Влада Норвешке. Трилатерална сарадња је успостављена Меморандумом о разумијевању између Норвешке, БиХ и Низоземске, који је потписан 3.7.2015. године и подразумијевала је заједничке активности у одабраним циљним судовима на унапређењу управљања судом и управљања предметима, односно поступком. Сарадња је настављена у оквиру Пројекта унапређења квалитета правосуђа (2019 - 2021) (у наставку: ИЈQ пројект)¹. Примарна сврха пројеката је јачање бх. правосуђа кроз унапређење ефикасности рада судија јер једино професионално и функционално правосуђе може да придобије повјерење друштва у његов рад.

Циљеви активности предузетих у оквиру ПУЕП II пројекта су били:

- унапређење ефикасности судова;
- подршка предсједницима судова у вођењу промјена потребних за унапређење рада;
- јачање позиције предсједника одјељења унутар судова;
- побољшање квалитета рада судија;
- побољшање повјерења јавности у рад судова.

Исти резултати настоје се постићи и активностима ИЈQ пројекта, чији је фокус био на унапређењу управљачких капацитета судова и квалитета и ефикасности парничног поступка.

Формиран је пројектни тим, којег су чинили тим Окружног суда у Амстердаму (судије, помоћно особље, савјетник за квалитет и асистент управе) и један судија апелационог суда из Норвешке.

Уз подршку пројектних службеника ВСТС-а БиХ, експертни тим је провео низ активности у 30 циљних судова, подијељених у неколико фаза:

ПУЕП II пројекат:

- I фаза - сарадња с Општинским и Кантоналним судом у Сарајеву;
- II фаза - сарадња с Основним и Окружним судом у Бањалуци.

ИЈQ пројекат:

- I фаза - сарадња с Општинским и Кантоналним судом у Тузли, Основним и Апелационим судом Брчко дистрикта БиХ, те Основним и Окружним судом у Бијељини;

¹ Меморандум о разумијевању потписан је 15.2.2019. године.

- II фаза – сарадња с Општинским и Кантоналним судом у Зеници², Општинским судом у Травнику и Кантоналним судом у Новом Травнику³, те Основним и Окружним судом у Добоју;
- III фаза – сарадња с Општинским и Кантоналним судом у Мостару, Општинским и Кантоналним судом у Широком Бријегу⁴, те Основним и Окружним судом у Требињу.

1.2. Приступ - управљање судом и управљање предметима

Пројектне активности могу да се подијеле на двије компоненте: управљање судом и управљање предметима. Укратко, управљање судом фокусира се на едукацију председника судова и председника судских одјељења да руководе тимом, као и о методама које унапређују комуникацију између чланова тима те комуникацију с другим председницима одјељења и другим службеницима суда. У том смислу, лично лидерство је важна тема, а кориштени су и алати попут интервизије и правила за давање и примање повратних информација (*енгл. feedback*). Управљање предметима је усмјерено на то да судије могу, радећи заједно, да развију методе за унапређење квалитета њиховог рада. Фокус је био на дјелотворнијим начинима поступања у парничним предметима, како би се смањило трајање поступка и ојачала процесна дисциплина. Такође, важан аспект је и повећање квалитета одлуке.

У ове активности била су укључена и парнична одјељења врховних судова Федерације БиХ и Републике Српске, односно Апелационог суда Брчко дистрикта БиХ.

У току имплементације пројеката, пројектни тим је одржао велики број конструктивних састанака са судијама из БиХ, на којима су, углавном, судије међусобно размјењивале идеје, искуства и знања те заједнички радили на изради стандарда квалитета. Постало је јасно да се радом у тимовима, уз колегијалну одговорност за постављене циљеве, јача не само квалитет рада судије, него и положај судије у друштву. Такође, тиме се постиже и то да судије осјећају веће задовољство у свом раду и, што је најважније, код судија се ствара осјећај припадности колективу те одговорности за властити рад и побољшања која је потребно направити. Основа свега је учење од колега, учење једних од других.

Проведене пројектне активности уједно су и једне од првих активности ВСТС-а БиХ које у фокус стављају квалитет рада судова, након вишегодишње борбе с питањем неефикасности и смањења броја и трајања неријешених предмета.

1.3. Практични алати и материјали за рад

Као конкретан резултат наведених састанака и обука, израђен је сет алата и материјала које судије могу да користе у свом свакодневном раду. Материјали су иницијално израђени за Општински суд у Сарајеву, као први циљни суд, да би, након тога, сви циљни судови развили властите верзије у складу са својим потребама и усвојеним правним ставовима. Примјери материјала Општинског суда у Сарајеву се налазе у прилогу овог документа, међутим, они су опште природе и могу, као такви, да се примијене у другим судовима и системима. Осим тога, ВСТС БиХ је, на основу искустава Општинског суда у Сарајеву, усвојио процедуру (смјернице) за именовање председника судских одјељења, унифицирану за све судове, па је и она нашла своје мјесто у прилогу ове Компилације. На крају, у прилогу се налази кратки компаративни преглед разлика у одређеним материјалима између циљних судова пројеката, како би се обезбиједио увид у различито резонување судова о истим питањима или фазама поступка.

² Активностима обухваћени и други првостепени судови Зеничко-добојског кантона (општински судови у Високом, Какњу, Тешњу, Жепчу и Завидовићима);

³ Активностима обухваћени и други првостепени судови Средњобосанског кантона (општински судови у Кисељаку, Бугојну и Јајцу);

⁴ Активностима обухваћен и Општински суд у Љубушком;

1.4. Циљ компилације материјала

Укратко, овај документ има за циљ да понуди један преглед свега што је урађено, свих алата и материјала који су израђени, а што је најважније, и начина на који све судије у БиХ могу да их применијене као олакшицу у свом раду.

1.5. Методологија имплементације пројектних активности

Ради остварења постављених циљева пројеката, пројектни тим је интензивно радио са судијама парничних и грађанских одјељења циљних судова, предсједницима судова и предсједницима судских одјељења. Ова сарадња је била најинтензивнија у првој фази ПУЕП II пројекта, с обзиром да је сарадња с Општинским и Кантоналним судом у Сарајеву представљала пилот фазу за цијело правосуђе.

Искуство проведених активности је показало да је потребно вријеме како би се промијенио начин рада. Став и приступ раду могу да се промијене само ако за то постоји „плодно тло“. Наиме, отвореност и спремност на промјену метода рада основни су предуслов за остварење циљева ових пројеката. Пуко ишчитавање развијених алата и материјала није довољно. Унутар тимова је неопходна искрена и детаљна дискусија о томе шта ће се имплементирати и који су разлози за то.

Опредјељење да се користе ови материјали, односно стандарди, као властити, јавиће се након заједнички исказаног опредјељења за промјеном поступања унутар тима. Касније, судије треба да подсјећају једни друге да се придржавају свог опредјељења или да предлажу дискусију о могућим разлозима за одступање. На овај начин судије јачају свој положај у друштву, тако што показују уједначенији приступ у раду на предметима, те се и очекивања адвоката, странака у поступцима и других актера стављају у контекст процесне дисциплине.

1.6. Основна начела рада

Основна начела рада која треба да се применијене при провођењу ових активности су:

- усвајање приступа рада колега с колегама (*peer-to-peer*);
- креирање осјећања власништва над процесом међу судијама (*они су ти који су одговорни*);
- не испоручивати рјешења него понудити подршку и размјену искустава;
- почети с малим корацима;
- комуникација је од кључне важности;
- уложити довољно времена;
- укључити све интересне групе, односно нивое одлучивања: првостепени суд, другостепени суд, Врховни суд, ВСТС БиХ;
- укључити адвокатску комору и друге релевантне нивое власти или органе (*нпр. општине*);
- ослањати се на допринос судија који су претходно учествовали у пројектима;
- размотрити које су методе и алати примјерени, узимајући у обзир ситуацију у конкретном суду;
- радити заједно, у тиму, тј. развити колективну одговорност;
- повјерење у себе и своје колеге.

1.7. Концепт документа

Овај документ је подијељен на следећа поглавља:

- поглавље 2 садржи преглед активности прве компоненте, те преглед метода и алата кориштених за унапређење управљачких капацитета судова и јачање улоге председника судских одјељења;
- поглавље 3 даје увид у другу компоненту која се односи на управљање предметима, заједно с материјалима, анализом њиховог садржаја те објашњењем како их користити;
- поглавље 4 описује три методе учења од колега: симулацију суђења, менторске групе и билатералну интервизију;
- поглавље 5 даје сажетак закључака пројеката;
- прилози уз документ садрже примјере свих алата и материјала који су израђени у оквиру пројеката, као и компаративну анализу основних разлика у најбитнијим материјалима различитих циљних судова.

2. УПРАВЉАЊЕ СУДОМ

2.1. Увод

Предсједник суда и предсједници судских одјељења чине стуб сваке судске управе. Због тога је од пресудне важности да они буду свјесни своје важности у ефикасном управљању судом. Јачањем проактивне улоге предсједника судова њихова функција може сразмјерно да добије на значају, кроз боље разумијевање и потпуно провођење важећих прописа који уређују њихова овлаштења. Предсједник суда мора да успостави чврсте односе са свим релевантним субјектима и бити у могућности да, уз помоћ предсједника судских одјељења, изгради осјећај колективне одговорности и „*власништва*“ над утврђеним и оствареним циљевима међу судијама и осталим запосленицима. При томе су организациона култура, тимски рад и међуљудски односи у тиму кључни за успјех сваке радне организације, а руководиоци су ти који треба континуирано да раде на њиховом унапређењу.

У овом поглављу је представљена пројектна компонента која се односи на управљање судом. Први дио даје увид у разлог пројектних интервенција у овом домену, а затим слиједе разматрања о два битна сегмента: тимском раду и лидерству, те комуникацији. Трећи дио садржи алате који су кориштени за унапређење комуникације унутар тимова. У четвртм дијелу је дат преглед свих предузетих пројектних активности унутар ове компоненте. Коначно, у задњем дијелу се осврћемо на (жељене) резултате ових пројектних активности.

2.2. Проблем

При иницијалној анализи је уочено да радни процес унутар судова може да буде унапријеђен кроз преиспитивање онога што би требало да буде модел организационе културе који доприноси ефикасности, квалитету и доброј комуникацији међу колегама. Да ли се управљачка улога врши тако да се уклапа у модерно схватање доброг управљања правосуђем? Умјесто збира појединачних успјеха/ радних резултата судија, судови и одјељења у судовима би требали да теже да функционишу као колектив с постављеним циљевима и резултатима који се заједнички планирају и остварају.

Добар руководиоца може да има изузетно позитиван утицај на резултате рада суда. Које су то одлике доброг руководиоца суда? Које инструменте он/она може да примени како би обезбиједили висок ниво ефикасности и квалитете? Које су то најчешће препреке с којима се предсједници судова у БиХ суочавају? Шта може да се учини на постизању веће дјелотворности предсједника судова? Фокус пројектних активности је усмјерен да се пронађу и развију механизми и праксе управљања ради унапређења правосуђа.

Осим тога, судијска функција, по природи, подразумијева индивидуални рад судије на рјешавању предмета из његовог портфолија. Међутим, начело независности и самосталности у раду, уколико су схваћени апсолутно и искључиво, могу да доведу до потпуне аутархичности у раду судија. То онда даље може да има посљедице на недостатак комуникације међу судијама, а недостатак комуникације и сарадње отежава рад и у коначници може да има негативне ефекте на ефикасност рада суда, али и уједначеност судске праксе.

2.3. Тимски рад и лидерство

Како радити заједно (у тимовима) и остварити колективну одговорност? Овдје се ради о размјени идеја, искустава и знања, утврђивању заједничких циљева, стандарда квалитета и доношењу смјерница за поступање. Кроз заједнички рад може да се разговара о проблемима и да се дође до рјешења. Подршка колега сваком судији појединачно помаже у стицању самопоуздања. Пословица каже да су двије главе паметније од једне или: $1+1=3$.

Шта је потребно да би се увео тимски рад?

Прије свега, то подразумева да се и предсједницима одјељења и судијама да вријеме за нове задатке, а у корист тима у цјелини. Ова промјена почиње ојачаном позицијом предсједника одјељења. Њихова улога постаје значајнија и препознатљивија. Они су кључни у подстицању колега и њиховом оснаживању да се стручно развијају и доприносе раду тима. Утврђен је профил предсједника одјељења, с кључним особинама које они треба да посједују, попут вјештина комуникације, сарадње и проактивног става.⁵

Компетентан предсједник одјељења је онај који:

1. ствара надањујућу визију будућности,
2. мотивише и инспирише судије да се ангажују у остваривању те визије,
3. управља процесом остваривања визије и
4. оспособљава и усмјерава тим ка остваривању визије.

Ови критерији представљају другачији начин руковођења у односу на оно што је била уобичајена пракса прије почетка пројектних активности. Тако је осмишљена обука коју је пројектни тим одржао за предсједнике судова и предсједнике одјељења. Ова обука је, након тога, уступљена ентитетским центрима за едукацију судија и тужилаца и од највеће је важности. На тај начин (будући) предсједници одјељења уче како да комуницирају и да унаприједи тимски рад.

Међутим, не мијења се само улога предсједника одјељења. Положај и став судија ће бити другачији. Остваривање појединачне норме у раду сваког судије је, свакако, важно за постизање добрих резултата, али још је важније запитати се колики је индивидуални допринос тиму када је у питању квалитет заједничког рада и резултати тима. Другим ријечима, тражи се проактивност. Одговорност подразумева и простор за предузимање иницијатива, али и одговорност за оно што појединац уради или не уради.

2.4. Комуникација

2.4.1. Прелиминарна запажања

Појединци, тимови и организације могу да јачају препознајући, вреднујући и ослањајући се на разлике које постоје међу људима. Дјелотворност комуникације и интеракције уско је повезана са степеном сарадње партнера који учествују у дискусији. Увид у властити начин понашања и начин понашања других помаже у побољшању дјелотворности интеракције. Управо су разлике између људи оно што у великој мјери помаже јачању сарадње и остварењу циљева.

За добру сарадњу тима важно је сагледати његов састав. У том контексту треба познавати себе и чланове свог тима. Које су то јаке, а које слабе стране вашег тима? Које особине су присутне у вашем

⁵ Видјети одјелак 2.8.3. и Прилог Д „Смјернице за именовање предсједника судских одјељења“ - профил..

тиму и на који начин можете да их искористите у остваривању циљева тима? Који чланови тима се међусобно допуњавају? Који чланови тима су посебно добри у обављању одређених задатака? За које задатке су бољи неки други чланови тима? На који начин комуницирате с тимом? Како чланови тима комуницирају с вама и међусобно? Како сарађујете?

2.4.2. Структура комуникације

Да би се успоставио концепт тимског рада, потребно је успоставити комуникацијску структуру и направити план комуникације на нивоу суда и по тимовима (Прилог А „Како направити план рада и комуникације у тиму“). У наставку је дата листа различитих врста састанака и релевантних тема о којима је могуће разговарати на тим састанцима.

а. Тимски састанци свих судија и предсједника одјељења:

- Оно што је важно су редовни састанци тима који, у принципу, треба да се одржавају једном или два пута мјесечно.
- Тим састанцима предједавају предсједници одјељења.
- Теме за дискусију укључују: алтернативне политике о одлучивању у одређеним врстама предмета, радно оптерећење, организациона питања (попут распореда рочишта и планова управе суда), консултације с члановима тима о свим врстама планова који се односе на могућности унапређења начина и квалитета рада. О проблемима треба да се разговара, а до рјешења може да се дође заједничким радом.

Нови концепт тимског рада наглашава колективну одговорност тима. Утицај групе је важан за судије. Осјећај да вас колеге подржавају помаже у стицању самопоуздања и лакшем поступању у тешким предметима. Важно је да судије имају осјећај одговорности за заједнички рад, што значи да покушавају пронаћи начине како да остваре циљеве тима. Тим ће се осјећати одговорнијим ако је укључен у процес одлучивања.

б. Тимски састанци предсједника суда и свих шефова одјељења:

- Какав је напредак у погледу побољшања у тимовима? Разговарајте заједно о квалитету и обиму.
- Подијелите тешке моменте и покушајте учити једни од других.
- Размјењујте информације о политикама предсједника суда, ВСТС-а БиХ, новом законодавству.
- Разговарајте о организационим питањима.

ц. Индивидуални састанци предсједника одјељења и судије - анализа резултата рада:

- Судија и предсједник одјељења анализирају резултате остварене у протеклој години.
- Договарају циљеве за предстојећу годину узимајући, при томе, у обзир све елементе резултата рада судије.

На одлучивање у појединачним предметима не може да утиче нико, па ни предсједник одјељења. Мијешање у садржај одлуке није дозвољено, али оно о чему може да се разговара јесте:

- Како судија комуницира са странкама на рочишту?
- Да ли је судији потребна едукација како би унаприједио своје вјештине?
- Колика је дужина трајања његових предмета и у колико је предмета поступио?
- Има ли заостатака?
- Добија ли од својих колега повратне информације и даје ли и он, такође, такве информације (на примјер, када се ради о писању пресуда)?
- Какав је проценат укидања одлука по жалби?

- Који су разлози за незадовољавајуће резултате рада?
- Како ријешити такве проблеме?

Независност не подразумева одсуство одговорности.

Предсједник одјељења, такође, мора да се позабави доприносом судије институцији. Да ли судија доприноси остварењу правосудне политике? Какав је његов однос с колегама и особљем за подршку? Да ли доприноси остварењу организационих циљева, односно, да ли учествује у радним групама? Да ли присуствује заједничким састанцима? Да ли помаже својим колегама када им је таква помоћ потребна? Ово су само примјери тема о којима може да се разговара са судијом, а што може да резултира већим задовољством у раду и побољшању квалитета рада, без мијешања у садржај његових одлука.

д. Индивидуални састанци између предсједника суда и предсједника одјељења

Предсједник суда у разговорима с предсједницима одјељења на годишњем нивоу оцјењује постизање циљева зацртаних плановима тима. Предмет тих разговора може да буде било која актуелна тема, укључујући, али не ограничавајући се на:

- компетенције наведене у профили за предсједнике одјељења⁶;
- квалитативне кораке предузете како би се постигла побољшања у тимовима (на начин утврђен планом тима);
- форму тимског рада и комуникације;
- резултате у погледу квантитета рада и остварења норме;
- допринос организацији и сарадњу с другим предсједницима одјељења и предсједником суда, као сегментом колективне одговорности;
- разговоре о резултатима рада које шефови одјељења воде са судијама у свом одјељењу;
- лични развој предсједника одјељења.

Поред тога, предсједник суда и предсједник одјељења могу неформално да се састају једном или два пута годишње, како би разговарали о резултатима рада и о томе да ли је потребна већа подршка за постизање зацртаних циљева. На крају, може да се промовише и неформални стил руковођења (прим. прев. тзв. *модел менаџмента ходањем околу* - енгл. *Management by Walking Around - MBWA*), при чему руководилац може да иницира свакодневне разговоре (нпр. питати друге како су).

2.5. Инструменти за унапређење комуникације и резултата рада тима

2.5.1. Групна интервизија

Чланови тима можда не могу увијек лако и дјелотворно да ријеше неке сложене ситуације. У тим ситуацијама метода групне интервизије може да пружи драгоцену подршку члановима тима (Прилог Б „Групна интервизија“). Групна интервизија доприноси личном расту. Кроз разговор о својим поступцима, повратне информације и међусобну подршку, учесници пролазе кроз процес учења који ће ојачати њихово функционисање.

Метода групне интервизије обрађена је у оквиру обуке за водитеље групне интервизије, одржане у центрима за едукацију судија и тужилаца у Сарајеву и Бањалуци.⁷

⁶ Видјети Прилог Д „Смјернице за именовање предсједника судских одјељења“

⁷ Видјети одјељак 2.6.3. и Прилог Ћ “Дневни ред за радионице Тимски рад и комуникација и Обука за водитеље групне интервизије”.

2.5.2. Билатерална интервизија и давање и примање повратних информација

Други облик узајамног учења јесте билатерална интервизија која подразумева повратне информације, односно мишљење (*енгл. feedback*) од стране колега на послу. Дјелотворно мишљење помаже људима у личном развоју. Људи морају да имају могућност да затраже мишљење. Стога је важно да знају како на дјелотворан и конструктиван начин да дају мишљење, а да оно не повриједи онога коме је упућено (Прилог В „Дјелотворно давање и прихватање повратних информација“). Неопходно је створити атмосферу у тиму у којој ће бити нормално давати и примати повратне информације, чинећи то с уважавањем. Руководилац тима свакако мора да буде примјер осталим члановима свог тима.

Метода групне интервизије дио је обуке на тему „Тимски рад и комуникација“, коју је одржао експертни тим и коју одржавају центри за едукацију судија и тужилаца.

2.5.3. Доношење квалитетних одлука креирањем подршке

Квалитетне одлуке за резултат имају осјећање посвећености и одговорности међу члановима тима. Једна одлука није квалитетна само због свог садржаја – процес њеног доношења је подједнако важан. Сходно томе, мора да се води рачуна и о особама које ће радити на основу новог система правила.

Учествовање у креирању система подршке значи спремност за прихватање и посвећеност новом плану који руководилац има на уму. Подршка у том случају значи прихватање нове идеје, иновације, другачијег приступа или чак и потпуно новог правца. Подршка одлукама може да се обезбиди кроз:

- континуирано информисање чланова тима већ од ране фазе, обезбјеђујући им довољан ниво знања и увид у процес;
- укључивање чланова тима, дајући им значајну улогу у изради планова или у процесу доношења одлука;
- помоћ да схвате шта та промјена за њих значи и шта им доноси;
- отвореност ка повратним информацијама и критикама.

2.5.4. Дјелотворни састанци кроз припрему за разговор

Добра припрема разговора доводи до добрих резултата. Добро припремљени разговори имају почетак, средину и крај. У добром разговору људи користе питања отвореног типа. Такав разговор може да се води према овим општим смјерницама:

1. На **ПОЧЕТКУ** је важно успоставити структуру и створити пријатну атмосферу. Направити дневни ред, распоред и јасно представити сврху и тему разговора.
2. У **ЦЕНТРАЛНОМ** дијелу разговор можете да водите постављајући питања. Постављањем питања **ОТВОРЕНОГ** типа можете да добијете доста информација и можете да усмјеравате разговор (ви сте ти који водите разговор).
  - **ОТВОРЕНА ПИТАЊА** почињу са: Шта?/Како?/Када?/Гдје?/С ким?

Оваква питања можда нису увијек продуктивна; ако се кроз питање већ износи одређени суд или ако оно у себи већ садржи одговор, то може да створи одбрамбени став.
3. На **КРАЈУ** разговора важно је направити резиме постављањем питања и провјеравањем да ли је све схваћено на исти начин. Провјерите да ли су прихваћене одређене обавезе и постигнути договори о ономе о чему се разговарало. Ово је веома важно јер тек тада можете да budete сигурни да можете да наставите с неким другим разговором на јасан и једнак начин.

2.5.5. Предуслови за дјелотворан и успјешан рад

Тимски рад не може да се оствари преко ноћи. Његова примјена је трајан процес у коме предсједници одјељења имају кључну улогу. Отпор промјенама је нормалан. Сљедећи предуслови могу да помогну да се утиче на процес с циљем постизања ефикасног и успјешног тимског рада:

1. направите мале кораке;
2. међусобно користите таленте колега из тима - сви смо различити;
3. позовите људе да учествују, не намећите рјешења;
4. повежите се с њима прије него што их покушате убиједити;
5. одлучите да ли ћете допустити да отпор утиче на ваше планове;
6. фокусирајте се на оне који желе промјену, ослањајте се на њихов ангажман;
7. покушајте мотивисати оне који су још увијек неопредијељени;
8. усудите се да експериментирате;
9. користите подршку осталих предсједника одјељења - заједно с њима чините тим;
10. прославите успјех.

Обука председника судских одјељења Општинског суда у Сарајеву и Кантоналног суда у Сарајеву (ПУЕП II пројекат)

2.6. Активности предузете у оквиру пројеката

2.6.1. Општински суд у Сарајеву - председница суда

Сљедеће активности су предузете ради подршке председници Општинског суда у Сарајеву у увођењу промјена потребних за побољшање:

- консултативна подршка председници суда (*peer-to-peer* с експертним тимом);
- размјена искустава о руковођењу и студијске посјете Окружном суду у Амстердаму;
- обука (посебно креиран програм);
- јачање сарадње с ВСТЦ-ом БиХ, кроз анализу показатеља успјеха и контролних механизма за рад суда, те кроз радна тијела пројекта (оперативни тим и Управни одбор).

2.6.2. Општински суд у Сарајеву - председници судских одјељења

У Општинском суду у Сарајеву предузете су сљедеће активности на јачању положаја председника судских одјељења:

- дефинисање жељене проактивне улоге председника одјељења у односу на постојеће стање;
- израда профила и смјерница за избор председника судских одјељења – успостављање транспарентне процедуре избора и именовања;
- провођење процедуре реизбора председника судских одјељења: интерни позив, подношење апликација;
- прибављање мишљења судија о најбољем кандидату путем анонимне *online* анкете;
- провођење интервјуа с најуспјешнијим кандидатима од стране председнице суда;

- избор најуспјешнијих кандидата (мандат од 4 године, уз пробни период од 1 године);
- прибављање одобрења ВСТС-а БиХ за умањење норме за предсједнике одјељења у зависности од величине одјељења, за потребе провођења пројектних активности;
- израда годишњих планова рада одјељења;
- континуирано праћење реализације и примјене мјера;
- обука на тему руковођења, тимског рада и комуникације (континуирано 1 годину);
- евалуација обуке и стечених знања;
- студијска посјета Окружном суду у Амстердаму у циљу размјене искустава о руковођењу и начину рада;
- континуирана *peer to peer* сарадња с нисоземским и норвешким судијама;
- процјена резултата рада судија унутар одјељења и предлагање годишње оцјене рада;
- процјена пробног периода рада предсједника судских одјељења, што је резултирало или потврђивањем мандата или избором новог предсједника одјељења.

Додатно, извршена је обука судија који у будућности желе да обављају функцију предсједника судских одјељења, како би се оспособио кадар у случају флукуације запосленика с ових позиција. Обука је организована и за руководиоце административно-техничких одјељења суда.

Обука је одржана од стране Роземари Смит-Бертенс, едукаторице Института за обуку судија Нисоземске и чланова пројектног тима.

На крају ПУЕП II пројекта извршено је мапирање наведених процеса које обезбјеђује њихово лакше разумијевање и имплементацију у другим судовима (Прилог Е „Мапирање процеса – управљање судом“).

2.6.3. Одрживост активности у бх. правосуђу

Како би се обезбиједила одрживост пилот активности и обезбиједио пренос знања на цијелу правосудну заједницу, ВСТС БиХ је донио Смјернице за именовање предсједника судских одјељења које су у примјени од 2019. године, а којима је одређена процедура именовања и профил предсједника судских одјељења, те избор најуспјешнијег кандидата. На основу Смјерница, поједини судови су провели процедуру избора и именовања, чиме се обезбиједило да позиције предсједника судских одјељења заузму најкомпетентнији руководиоци међу судијама (Прилог Д „Смјернице за именовање предсједника судских одјељења“).

Надаље, извршена је едукација локалних едукатора и развијен посебан курикулум обуке на тему тимског рада и комуникације (у оквиру ПУЕП II пројекта) те на тему групне интервизије (у оквиру ИЈQ пројекта) (Прилог Ђ „Дневни ред за радионице Тимски рад и комуникација и Обука за водитеље групне интервизије). Обуке су уврштене у годишње програме обуке ентитетских центара за едукацију судија и тужилаца.

Обука за водитеље групне интервизије, ЦЕСТ ФБиХ, 9.3.2020. године (ИЈQ пројекат)

Такође, у оквиру ИЈQ пројекта настављено је са специјализираним едукацијама председника циљних судова и одређеног броја председника судских одјељења тих судова, коју обезбјеђује Институт за обуку судија Низоземске.

Улагање у људске капацитете и измјена организационе културе су дугорочни процеси који своје резултате дају тек протеклом одређеног времена. Циљ предузетих активности је да се допринесе успостављању ефикаснијег вишег и средњег менаџмента у судовима, развоју тимског рада унутар суда и правилном разумијевању улоге руководиоца и концепта одговорности за руковођење. Проведене активности су обезбиједиле одговарајућу полазну основу за даљи развој и рад унутар колектива суда, будући да је преузимање *власништва* над овим процесом од пресудне важности за њихов успех.

3. УПРАВЉАЊЕ ПРЕДМЕТИМА И ПОСТУПКОМ

3.1. Увод

Овај дио документа садржи збирку материјала који су израђени у оквиру пројектне сарадње пројектног тима с Општинским судом у Сарајеву и Кантоналним судом у Сарајеву, приликом имплементације пројектних активности усмјерених на унапређење управљања предметима и парничним поступком. Да би се лакше разумио радни процес израде и усвајања материјала, шематским приказом је исказано мапирање тог процеса (Прилог Е „Мапирање процеса – управљање судским предметима).

Документ садржи и компаративне прегледе разлика у најважнијим материјалима (Смјернице за поступање у парничном поступку и Меморандум о сарадњи) између различитих судова, учесника у пројектима, те сажетак дискусије (питања и одговоре) о току и правилима поступка, која је вођена у оквиру ИЈК пројекта.

3.2. Увод у материјале

3.2.1. Зашто ова збирка?

Ова збирка је припремљена ради разумијевања процеса који су резултирали материјалима у прилогу и њиховог лакшег прегледа, те служи за употребу у судовима у БиХ.

3.2.2. Шта садржи?

У овом дијелу можете да пронађете споменуте материјале, као и краћи увод за сваки од материјала са сљедећим информацијама:

1. питање на које је требало дати одговор, које се јавило на једном од округлих столова или касније у току пројекта;
2. анализа узрока који су довели до појаве тог питања;
3. начин на који материјал може да буде од помоћи при рјешавању питања.

3.2.3. Како је користити?

Сваки материјал је документ за себе и може да се користи и примјењује независно од других материјала. Замишљено је да се ови материјали користе у случају када се јави неко питање наведено у уводу.

Материјали, у свом садашњем облику, резултат су дужег процеса утврђивања питања, изналажења рјешења, израде материјала и његовог прилагођавања. Као такви, у цјелини или дјелимично, материјали можда више одговарају ситуацијама које се јављају у сарајевским судовима. Други судови могу да имају другачија схватања или праксе. Корисници материјала у различитим судовима би требало, из тог разлога, да се осјећају позваним да прилагоде материјале у том смислу.

Сваки материјал и метода могу да се користе засебно, али су, такође, и међусобно зависни. Они се надопуњују, а примјена сваког материјала олакшава примјену и ефикасност других. На крају се чини да су они повезани у један круг или точак који треба да се окреће. На примјер, ако је припремно рочиште правилно припремљено уз кориштење плана за припремно рочиште, ставке које треба да наведу у

пресуди, у складу с Приручником за писмену израду пресуде, ће бити при руци и расправљене на рочишту, што ће олакшати израду јасне и добро образложене пресуде.

3.2.4. Гдје се налазе појединачни материјали?

Материјали су категорисани на сљедећи начин:

Дио 4.3. наводи материјале који се односе на конкретне ствари о којима суд треба да води рачуна. Они су поредани хронолошки, према њиховом редослиједу у парничном поступку, у складу са Законом о парничном поступку (ЗПП). Релевантни материјали у том смислу су Контролна листа по члану 53. ЗПП ФБиХ, Припремни образац за припремно рочиште, Смјернице и Приручник за израду пресуде у парничном поступку.

Дио 4.4. се односи на материјале који су више општег карактера, а то су: Најбоље праксе, Правни став о смрти странке у поступку, Меморандум о сарадњи између првостепеног и другостепеног суда, предавања професорице Рут де Бок и питања и одговори из дискусије са судијама Општинског и Кантоналног суда у Тузли.

3.2.5. Израда материјала - округли столови

Тема

На почетку имплементације ПУЕП II пројекта стекао се дојам да судије сматрају како постоји недостатак комуникације унутар суда и између првостепеног и другостепеног суда. Судије су се саме бавиле разним врстама одлука и проблема, док су друге судије и савјети можда могли да нађу другачија рјешења и одлуке по истим питањима. Уочене су и недоследности у одлукама. Исти проблеми су се константно јављали, а сваки судија или савјет су се сами за себе борили с тим проблемима, уз недовољну комуникацију о могућим рјешењима. Изражена је жеља за одржавањем округлог стола са судијама оба суда, на којем би могло да се разговара о заједничким проблемима.

Метода рада

Округли сто је био конципиран тако да судије првостепених и другостепених судова буду подијељене у мјешовите групе и да се свака група бави одређеном темом. Свака група је требала да учествује у дискусији на сваку од тема. Одређен је модератор за вођење дискусија за сваку од тема. Модератори су биле судије Врховног суда или универзитетски професори.

Због успеха првог округлог стола одржаног у Сарајеву, гдје су покренуте корисне дискусије и постигнути резултати, организовани су сљедећи округли столови у Сарајеву и у Бањалуци. Теме које су биле обухваћене на округлим столовима су:

1. управљање предметима, укључујући испитивање тужбе и питања везана за припрему и вођење (припремног) рочишта, активна улога судије;
2. докази: утврђивање неспорних чињеница и утврђивање навода за које је потребно доставити доказе, одређивање на коме је терет доказивања, улога судије у одабиру доказа (избјегавање сувишних свједока) и анализа доказа;
3. процесне недоумице, посебно у вези с одгађањем и одлагањем рочишта;
4. израда пресуде, укључујући утврђивање чињеница и оцјену доказа;
5. сарадња међу судовима првог и другог степена: комуникација међу (судијама) судовима, објављивање одлука, процедуре за пилот предмете.

На крају округлог стола, свака од радних група би представила своје закључке на заједничком састанку, а скраћени закључци су се стављали на косу таблу (*енгл. flipchart*). На том састанку донесене су одлуке о начину на који се заједнички закључци могу даље пренесу и примијене у пракси. Подијељени су задаци за израду материјала, који би судијама могли да послуже као алати за унапређење њиховог рада и ефикасности.

Резултати

Састанци су подстицали судије на комуникацију и омогућили им изношење проблема с којима су се сусретали у раду. Материјали су заиста и израђени након округлих столова, како је и договорено у закључцима. То су материјали и алати који су описани касније у овом документу, укључујући Смјернице, Контролне листе, Најбоље праксе и Приручник за израду пресуде.

3.3. Материјали који се односе на конкретна питања

3.3.1. Контролна листа у складу с чланом 53. ЗПП

Проблем

У току припреме ПУЕП II пројекта, односно анализе затеченог стања и утврђивања чињеница, као и у току првог округлог стола у Сарајеву, постало је јасно да се један од разлога за недостатак процесне дисциплине и дуго трајање парничних поступака крије на самом почетку: велики број поднесених тужби је непотпун, неуредан и/или неразумљив.

Члан 53. ЗПП ФБиХ прописује обавезне елементе које тужба мора да садржава. Међутим, често се дешавало да тај услов није испуњен, па тако, на примјер, чињенице на којима тужилац заснива тужбени захтјев нису јасно описане или докази којима се утврђују те чињенице нису приложени уз тужбу или бар јасно и изричито наведени. Уобичајена је пракса да у таквим случајевима суд не треба да поступа по таквој тужби, већ да, након претходног испитивања тужбе, тужиоцу врати поднесак ради исправке или допуне (чланови 66. и 336. ЗПП). Надаље, чланом 69. ЗПП је прописано да се само исправна и потпуна тужба доставља туженом на одговор.

Међутим, у много случајева непотпуне и неуредне тужбе нису враћене на уређење. Умјесто тога су, без претходног испитивања, достављане туженом на одговор. У много случајева, тужени није могао тачно да утврди од којих навода треба да се брани, због чега одговор на тужбу није испуњавао услове прописане члановима 71. и 334. ЗПП. Усљед тога у многим предметима је било нејасно све до почетка припремног рочишта о чему се заиста ради у спору, те је за судију било немогуће да утврди које су чињенице битне, које су спорне или за које је потребно доставити додатне доказе. То је затим довело до тога да судија није увијек био у могућности да правилно усмјери поступак, да правилно води рочишта, да доноси праве одлуке о томе које доказе треба да допусти, те друге одлуке које би допринијеле ефикасном и брзом рјешавању парнице. Ово је резултирало великим бројем преиначених тужбених захтјева и одгодама рочишта.

Анализа

Много би се постигло када би судије досљедно примјењивале своје овлаштење да враћају непотпун и неуредан тужбени захтјев тужиоцу. Пред судом би се на тај начин водили само поступци који су јасно постављени и основани. Међутим, проблем је да, због недостатка људских капацитета, претходног испитивања тужбе у многим предметима није ни било све до припреме или чак самог почетка припремног рочишта. Али тада је већ прекасно за враћање тужбе на уређење.

Материјал

Израђена је Контролна листа елемената из члана 53. ЗПП која се налази у прилогу овог документа (Прилог Ж „Контролна листа за претходно испитивање тужбе“). Ова Контролна листа омогућава судији или можда, у перспективи јачања људских капацитета судова, судском службенику или другом асистенту, да тужбу испита одмах након њеног подношења и да на брз и лак начин одлучи може ли тужбени захтјев да се достави туженом на одговор. Формулар је осмишљен тако да тек када су сва поља потврдно означена, тужба може да се достави туженом на одговор.

3.3.2. Формулар за припремање припремног рочишта

Проблем

Други разлог за недостатак процесне дисциплине и дуго трајање парничних поступака у првој фази поступка је, како се чини, то што многе судије нису довољно припремљене када отварају припремно рочиште.

На округлим столовима се стекао дојам да је припремно рочиште срце цјелокупног поступка, важније од главне расправе, барем када је у питању ефикасност, а посебно у смислу правилног и благовременог усмјеравања тока поступка. Уосталом, на припремног рочишту се одлучује који ће докази да се изведу на главној расправи, колико свједока ће бити саслушано, да ли постоји потреба за исказом вјештака, те се доносе друге одлуке које значајно утичу на даљи ток поступка. Те одлуке могу знатно да смање трајање поступка. Због тога је потребно провести правилну припрему прије заказивања припремног рочишта.

Приликом припреме, судије треба да *филтрирају* спор, тако да испитају које су чињенице релевантне у погледу материјалног права, које су спорне, а које не. На тај начин судија олакшава себи одлуку о томе које чињенице није потребно додатно поткријепити доказима те, у складу с тим, да одбаци приједлоге страна за извођење доказа о тим чињеницама. Судија би, такође, могао да одлучује о ограничавању броја свједока који ће бити саслушани, уколико је предложено мноштво доказа, према важности чињеница и природи спора. Ове одлуке су кључне за спречавање конфузије на главној расправи. Правилна припрема може чак да доведе до закључка да припремно рочиште није уопште потребно (члан 76. ЗПП) и да је могуће одмах да се закаже рочиште за главну расправу. Надаље, припремно рочиште је прилика за стране да разјасне све што је евентуално остало нејасно у тужби или одговору на тужбу (члан 78. став (2) ЗПП).

Судија треба да се постави на начин да потпуно влада ситуацијом и да не могу да га изненаде или омету приједлози странака који, у неким случајевима, имају за циљ само одгађање, односно одлагање рочишта. То је потребно избјегавати кад год је то могуће.

Анализа

Правилна припрема готово да и није била могућа на основу непотпуне и неуредне тужбе и одговора на тужбу, због чега је израђена, претходно наведена, Контролна листа по члану 53. ЗПП.

Други разлог, како се чини, је то што судије нису одвајале довољно времена да проуче спис предмета и анализирају тужбу. То се дешавало, иако је на округлом столу закључено да свака минута или сат који судија проведе на припреми за припремно рочиште доноси двоструку или чак троструку уштеду времена у остатку поступка. Када се у каснијој фази ПУЕП II пројекта радило на техникама израде судских одлука, препознато је да се правилним припремама и активним провођењем припремног рочишта значајно доприноси лакшој и краћој изради пресуде на крају поступка.

Материјал

Као помоћ судијама да адекватно и у што краћем времену припреме припремно рочиште, израђен је формулар за припрему припремног рочишта, који се налази у прилогу (Прилог 3 „План припремног рочишта“). Овај формулар даје структуру која, када се попуне сви дијелови у складу с припадајућим путама, судији даје јасан преглед тужбе и чињеница из тужбе које је потребно утврдити у погледу материјалног права. Такође, даје јасну слику о одговору на тужбу и које чињенице морају да се докажу да би одбрана била успешна, те које су чињенице на обје стране спорне, а које нису. Припремање предмета уз помоћ формулара не само да даје судијама користан преглед предмета на папиру, већ им омогућава да започну рочиште добро упознати с предметом и да се фокусирају само на оно што је битно. То омогућава судијама да постављају права питања и да буду активне судије.

3.3.3. Смјернице

Проблем

Усвајањем ЗПП 2003. године напуштено је начело материјалне истине и замијењено је расправним начелом. Од тада је процесна истина на првом мјесту, а границе спора су одређене чињеницама које странке изнесу. Суд не може да уводи чињенице које странке нису изнијеле. Међутим, суд није везан приједлозима странака у погледу правне анализе. Судија не само да треба активно да размишља и уобличава расправу, повезујући предложене доказе са спорним чињеницама, ради изузимања доказа о чињеницама које нису спорне или битне, него судија, такође, током цијелог поступка, треба да буде активнији на смањењу трајања поступка, броја предмета које има у раду и броја неријешених предмета.

Мада ЗПП прописује одржавање 2 рочишта по предмету, у Сарајеву је просјек одржаних рочишта био готово двоструко већи, с одложеним или одгођеним рочиштима. Просјечно трајање парничног поступка је преко 700 дана по предмету.⁸ У неким случајевима судије нису знале како поступати по захтјевима адвоката за одгоду, а нису знале ни како би њихове колеге поступиле или су раније поступале у сличним ситуацијама. Исто важи и за начин на који судије поступају с предложеним доказима. Поступање с различитим врстама заступника у различитим врстама тужби производило је сличне проблеме. Такав начин рада оставља адвокатима простора да врше притисак на судије да донесу одлуку у корист њихове странке. Резултат је да многи поступци неоправдано дуго трају.

Анализа

Судије у Сарајеву су закључиле да би се много постигло када би се формулисали заједнички ставови у вези с процесним питањима која могу да узрокују кашњења у било којој фази поступка. Иако ЗПП не предвиђа размјену и примјену заједничких ставова, ипак их и не забрањује. Ни размјена мишљења није предвиђена законом, али исто тако није ни забрањена. Тако су низоземске судије израдиле одређена правила за процесна питања, која иначе и примјењују, осим ако конкретне околности не захтијевају одступање, и та се правила користе посљедњих 20 година и прихваћена су од стране судија и адвоката.

Имајући на уму тај примјер, судије Општинског суда у Сарајеву почеле су да разговарају међусобно, као и са судијама Кантоналног суда у Сарајеву о факторима који узрокују кашњења и одгоде у њиховом свакодневном раду, те о томе како пронаћи заједничка рјешења за те проблеме. Постепено су дошли до заједничких закључака у вези с разним темама.

⁸ Подаци од 31.5.2015. године у завршеним П-П предметима у којима је одржано припремно рочиште и главна расправа.

Материјал

Судије Општинског суда су одлучиле израдити Смјернице за поступање у парничном поступку, које би садржавале њихове заједничке закључке. Документ се налази у Прилогу И „Смјернице Општинског суда у Сарајеву за поступање у парничном поступку“. Смјернице су представљене Регионалној адвокатској комори Сарајево у марту 2017. године, објављене на веб-страници суда, а затим је почела да их примјењује већина судија. На самом почетку било је одређених критика упућених суду у погледу доношења овог документа, међутим, постепено се већина адвоката навикла на Смјернице, те поступају у складу с њима. Готово годину дана касније, све судије парничног одјељења, а и судије из других одјељења користе те Смјернице у свом свакодневном раду.

У априлу 2018. године обављена је евалуација Смјерница заједно с Адвокатском комором. Судије Општинског суда сматрају Смјернице живим документом те стално размишљају и разговарају о начинима како да их прилагоде и прошире.

У наредним фазама пројеката, сви првостепени циљни судови су израдили и објавили властите смјернице. У прилогу се налази компаративни преглед разлика у документима различитих судова („Прилог Ј „Компаративни преглед разлика у Смјерницама за поступање у парничном поступку“).

3.3.4. Приручник за израду пресуда

Проблем

Судови су истакли потребу за побољшањем садржаја њихових одлука како би се смањио број укинутих пресуда.

Анализа

Пресуде се генерално нису писале на уједначен и ефикасан начин. Све судије израђују своје пресуде на начин на који су навикли, без одређене структуре или логичког слиједи. Тиме се непотребне информације (нпр. навођење и копирање свих доказа, без обзира на њихову релевантност за одлуку) уносе у пресуду, што отежава читање пресуде и анализу стварних разлога за њено доношење. Уз то, праве се непотребне грешке у правној анализи пресуда јер се на почетку пресуде не наведу примјењиве одредбе материјалног права. Одређеност у погледу примјењивих правних одредби је кључна за цјелокупно образложење и оцјену доказа. Слично томе, често нису наведене ни релевантне неспорне чињенице, што чини основу спора нејасним, као и то које спорне чињенице су релевантне и захтијевају анализу додатних доказа.

Материјал

Судије Општинског суда у Сарајеву су у сарадњи са судијама Кантоналног суда у Сарајеву и суткињом Маријаном Омерчаушевић с Врховног суда ФБиХ израдиле „Приручник за израду пресуда у парничном поступку“ (Прилог К).

Главна сврха овог Приручника је да помогне судијама првостепеног суда у изради пресуда на уједначен и ефикаснији начин. Приручник, такође, може да буде корисно средство за судије и првостепеног и другостепеног суда, за провјеру да ли су предузели све кораке које судија треба да предузме. Тиме би се смањио број укинутих пресуда те уштедјело вријеме свим судијама који раде на предмету.

Судије првостепеног суда би могле да се служе Приручником не само приликом израде пресуде, него то може да буде користан алат и код припреме за припремно рочиште. Може да помогне судији да

разврста и анализира информације које странке у поступку треба да изнесу. На овај начин припремно рочиште може да се води на ефикаснији начин.

Поред тога, судије би требало да га користе као контролну листу када прегледају пресуде својих колега. Приручник је подијељен на пет главних корака у складу с пет захтјева из члана 191. ЗПП. Корак је лако пратити и за сваки корак Приручник даје јасне упуте као увод у то како их најбоље примијенити.

3.4. Материјали општег карактера

3.4.1. Правно мишљење о смрти странке

Проблем

Током састанака са судијама у Сарајеву, често се јављало питање о утицају смрти странке на поступак. Показало се да утицај смрти странке на поступак зависи, између осталог, од тренутка у којем је суд обавијештен о смрти странке, као и од тога када је тачно странка преминула. То је повукло за собом питања као што су: требају ли се наслједници позивати или се тужба треба сматрати повученом? треба ли поступак прекинути, обуставити или ријешити на други начин?

Анализа

Често се дешава да у случају смрти једне од странака, судија не зна како да поступи. Много је предности ако се усвоје општи ставови по овом питању, јер тада судије не би морале саме да проналазе рјешења за такве ситуације. Судије би тиме оствариле уштеде у времену. Придржавање једног недвосмисленог става у сличним стварима доприноси јасноћи и за стране у поступку. Нејасноће и недоумице могу да доведу до нежељеног и непотребног одуговлачења поступка.

Материјал

Судије Општинског суда у Сарајеву одлучиле су дилему у погледу правних посљедица смрти странке делегирати у поступку рјешавања спорног правног питања Врховном суду Федерације БиХ слиједом чега је Врховни суд Федерације БиХ ово питање коначно ријешао одлуком број 65 0 П 535313 16 Спп од 23.09.2016. године која се налази у Прилогу Л „Одлука Врховног суда Федерације БиХ о смрти странке“⁹

3.4.2. Најбоље праксе - управљање предметима

Проблем

У оквиру првог округлог стола у Сарајеву, учесници су се бавили разним могућностима за унапређење процесне дисциплине и смањења трајања парничних поступака. Ти проблеми се дијелом јављају због неблаговремених или неоснованих захтјева адвоката за одлагање или одгоду рочишта те бројних других разлога, па је усвојен закључак да би било корисно изградити смјернице за уједначавање одлука по тим захтјевима.

⁹ Према одлуци Врховног суда Федерације БиХ, уколико смрт странке наступи прије подношења тужбе, ради се о неотклоњивом процесном недостатку па тужба поднесена против умрле особе треба да се одбаци. Питање је разматрано и у оквиру сарадње Општинског и Основног суда у Бањалуци, уз присуство судија Врховног суда Републике Српске, након чега је и Грађанско одјељење Врховног суда Републике Српске заузело став о овом питању. Ставови Врховног суда Републике Српске и судова из Бањалуке разликују се од претходно изнесеног, па се ова околност може сматрати отклоњивим процесним недостатком и тужба треба да буде враћена на уређење.

Међутим, било је и других ситуација за које није било могуће или прикладно израдити смјернице, али су ипак представљале ситуације у којима судије различито поступају у сличним процесним ситуацијама и истим законским оквирима, услед чега је њихово понашање непредвидиво за странке, те производи недоследну судску праксу. Штавише, судије су често биле у ситуацијама с којима су тешко излазиле на крај, покушавајући да ријеше проблем за који су друге колеге већ раније нашле практично рјешење. То је, такође, узроковало непотребна одлагања.

Конкретно, када је ријеч о доказима, било је много учесталих ситуација у којима судије нису знале како да одлуче или су доносиле различите одлуке у сличним ситуацијама. На примјер, како поступити с великим количинама или сувишним приједлогом доказа, или с доказима за чињенице које нису спорне или правно релевантне, или када странка предложи огромну количину додатних доказа, које претходно није навела, у касној фази поступка, те слични процесни инциденти. Да ли, осим одгоде рочишта, постоје друга рјешења? Потребно се осврнути и на питања као што су редослијед и приоритет доказа те питања као што су: треба ли дозволити позивање свједока у случају када (релевантна и спорна) чињеница може да буде утврђена на основу докумената и када је потребно вршити увиђај, којим случајевима је неопходно вјештачење или питања попут посљедица неодржавања свједока на позив једне од страна.

Могуће је наћи и многа друга процесна питања за која ЗПП не нуди директно, потпуно рјешење, те по којима судије различито поступају.

Анализа

Све горе наведене ситуације су практичне природе, а заједничко им је то да унутар истог законског оквира постоји више различитих рјешења, од којих су нека ефикаснија од других, а да није могуће или није прикладно доносити додатна правила. Главни проблем је што се не размјењују знања и искуства. Уосталом, ако окупите групу судија да разговарају о практичном проблему, наћи ће се више различитих рјешења, од којих ће свако имати своје предности, а барем једно ће се моћи изабрати као најприкладније за већину ситуација. Један од проблема је и то што су се такве расправе веома ријетко одржавале, а резултати су били познати само учесницима.

Дио рјешења може да се пронађе у дијелу пројекта који се односи на управљање судом: судом је потребно управљати на начин који подразумијева да су руководиоци надлежни и одговорни да обезбиједу редовно одржавање дискусија које за циљ имају размјену знања, практичних рјешења и искустава. Међутим, још један аспект је да се забиљеже резултати и исходи тих дискусија, те информације подијеле онима који нису учествовали, посебно судијама с мање искуства.

Материјал

За тај посљедњи аспект, израђене су тзв. Најбоље праксе (Прилог Љ „Најбоље праксе“). Најбоље праксе су намијењене искључиво за интерну употребу, унутар суда, за разлику од Смјерница, које су достављене Адвокатској комори, а најбоље се могу дефинисати као писане препоруке о томе шта је најбоље/најпрактичније/најефикасније рјешење за одређени проблем у већини ситуација. Углавном се баве питањима која се јављају на рочиштима, а која је пожељно ријешити одмах.

За разлику од званичног акта, смјерница или прописа, Најбоље праксе немају регулаторну структуру – члан-по-члан, већ су више наративног и описног карактера. Дакле, то није правни приручник, него је искључиво практичне природе. Описује уобичајене начине поступања и одступања од истих, на основу испробаних метода. Нису обавезујуће, већ представљају препоруке и средство за размјену знања и искуства. Посматрајући сам документ, јасно је да велики број питања може да се подведе под најбоље праксе. Многа питања могу да се додају и размијене међу свим судовима у БиХ, ако судије заједнички граде своје знање и искуство и одвоје вријеме да то подијеле с другима.

Најбоље праксе:

1. Садрже опис проблема који се често јавља, с веома кратким сажетком правних одредби у вези с конкретним проблемом. Затим, могу да садржавају краћи опис могућих рјешења и опција, а на крају је наведено које је рјешење, у већини случајева, оптимално и разлози због којих је тако.
2. Може да их изради било која група судија која се састане да анализира свој рад. То могу да буду само двоје или троје колега или читав тим, одјељење, па чак и цијели суд.
3. Сабране су у документу који треба да се сматра живим документом, који се стално развија. Могу и треба да се мијењају и допуњавају када год се за то укаже потреба или могућност.

С израдом Најбољих пракси, судије су добиле брза рјешења за многе практичне проблеме који се често јављају. Осим ове очигледне предности, не треба да се подцијени ни вриједност самог процеса израде Најбољих пракси. Рад у групама и разговор о свим тим питањима, а посебно изналагање рјешења је од велике вриједности.

3.4.3. Меморандум о сарадњи између првостепеног и другостепеног судаПроблеми

Већ на самом почетку имплементације ПУЕП II пројекта било је јасно да је нужно укључити другостепени суд да би се постигли оптимални резултати у смислу ефикасности првостепеног суда. Исто важи и обрнуто. Стога су одржани округли столови на којима су судије оба суда разговарали о питањима која су од заједничког интереса. Конкретно, али не искључиво, идентификовани су сљедећи проблеми/питања:

1. Недосљедност судске праксе: различити савјети другостепеног суда су доносили различите одлуке у сличним предметима. То је за посљедицу имало да су чак пресуде које су у складу с ранијим одлукама (савјета) другостепеног суда бивале укинуте, што је узроковало неизвјесност у погледу исхода поступка.
2. Недостатак процесне дисциплине на оба суда.
3. Жалбе на процесне одлуке су рјешаване једнако дуго као и жалбе на пресуду. Услед тога, предмети су чекали дуго времена на одлуку по жалби на процесну одлуку и тек након те одлуке су се враћали првостепеном суду ради наставка поступка. У неким предметима странке су чекале и по неколико година након изјављене жалбе. Тако су неки спорови постајали стари и прије него што меритум предмета буде испитан. То је за посљедицу имало дуготрајне, развучене поступке.
4. Судије првостепеног суда сматрале су да су одлуке другостепеног суда о укидању пресуде недовољно јасне по питању фазе у коју треба да се врати поступак, тако да првостепеном суду није било јасно шта треба да ради у поновљеном поступку.
5. Пресуде првостепеног суда су често недовољно образложене, посебно у дијелу оцјене доказа.

Анализа: могућа рјешења

С циљем рјешавања тих проблема, предузете су сљедеће активности:

Питање 1 ријешено је на сљедећи начин:

- а. У великим групама предмета с истом или сличном чињеничном и правном основном, првостепени суд може да одреди одређене предмете у којима је изјављена жалба као пилот предмете. Рјешавањем ових предмета, другостепени суд заузима став с којим се слажу сви савјети који поступају у тим врстама предмета, те првостепени суд може да се ослања на те одлуке у сличним стварима. Другостепени суд је пристао да доноси одлуке у таквим предметима у одређеном временском року и објави их, како би могле да их користе све судије и учесници у парничним поступцима.

- б. Објављивање судских пресуда у билтену или на веб-страници другостепеног суда.
- в. Унапређење интерне комуникације унутар сваког суда (као што то потичу пилот предмети), с тим да је то нешто чиме треба да се бави сваки суд појединачно, те није изричито обухваћено Меморандумом о сарадњи.

Усвајање и примјена Смјерница је важан корак за рјешавање *Питања 2*.¹⁰

Питање 3 ријешено је означавањем предмета. Договорено је да првостепени суд на одговарајући, практичан начин, значи списе предмета које упућује другостепеном суду по жалби због процесног питања¹¹. Другостепени суд је пристао да дâ приоритет тако означеним предметима. На овај начин је постигнуто значајно убрзање поступака, да предмети не би непотребно чекали због жалбе на (мање) процесне одлуке.

Питања 4 и 5 су ријешена кроз:

- а. едукацију на тему израде пресуда (став 2.2.4),
- б. израду и примјену приручника за израду пресуда.¹²

Битно: Ни на једном од заједничких састанака није било ријечи о појединачним предметима и садржају појединачних судских одлука. Дискутовало се само о општим методама рада и организације.

Садржај Меморандума о сарадњи

Два суда у Сарајеву су одлучила да закључе Меморандум о сарадњи, који се налази у Прилогу М „Меморандум о сарадњи између Општинског и Кантоналног суда у Сарајеву“, којим су договорили сарадњу на следеће начине:

1. одржавање тромјесечних састанака између представника судова како би радили на питањима од обостраног интереса, попут нове врсте предмета, очекиваног прилива већег броја одређених врста предмета, недоследности одлука у сличним предметима и слично;
2. објављивање одлука у билтену и на веб-страници другостепеног суда;
3. делегирање пилот предмета од стране првостепеног суда другостепеном суду у којим ће другостепени суд донијети одлуку у договореном року (90 дана); одлуке у тим предметима је потребно објавити, како би првостепени суд могао да их има у виду при доношењу одлука у сличним правним стварима;
4. промовисање процесне дисциплине кроз своје одлуке и рад на томе да учесници парничног поступка прихвате такав начин рада;
5. изградња поштовања за ауторитет суда;
6. постизање повјерења јавности у рад правосуђа кроз квалитет и досљедност пресуда.

¹⁰ Видјети одјељак 3.3.3. овог документа и Прилог И „Смјернице општинског суда у Сарајеву за поступање у парничном поступку“;

¹¹ У конкретном случају употребом самољепљивих (*post-it*) жутих папирића на омоту списка;

¹² Видјети још одјељак 3.3.4. овог документа и Прилог Л „Приручник за израду пресуда у парничном поступку“;

У наредним фазама пројеката, сви циљни судови су закључили властите меморандуме о сарадњи. Овај документ садржи и компаративни преглед њихових основних разлика (Прилог Н „Компаративни преглед разлика у меморандумима о сарадњи“).

3.4.4. Два предавања професорице Рут де Бок¹³: Докази и чињенице и Шта чини пресуду квалитетном?

Проблем

У току ПУЕП II пројекта постало је јасно да се, генерално гледајући, не посвећује довољна пажња анализи релевантних и спорних чињеница које износе странке, посебно у фази припремног рочишта, конкретније сљедећим питањима: Које су чињенице релевантне у смислу примјењивог материјалног права? Које су чињенице спорне? За које чињенице нису потребни (додатни) докази? Колико и који свјedoци ће се позвати? Да ли је неопходно вјештачење?

Према томе, опет генерално гледајући, рочишта за главну расправу нису била најефикаснија, а касније би у пресудама често изостало довољно образложење чињеница и оцјена доказа.

Анализа - могуће рјешење

Одлучено је да се позове водећи, угледни стручњак, професорица Рут де Бок, да одржи два предавања у оквиру другог округлог стола у Сарајеву.

Њено прво предавање је било на тему Докази и чињенице. На том предавању, професорица Де Бок је објаснила процес анализе чињеница које доставе странке, важност тог процеса за ефикасан парнични поступак и технике одлучивања о доказима.

Друго предавање је било на тему Шта чини пресуду квалитетном? На том предавању професорица Де Бок је објаснила да се квалитет судске пресуде сагледава кроз три елемента:

1. стручност
2. праведност
3. дјелотворност.

Професорица Де Бок је детаљно објаснила различите аспекте квалитета судских одлука.

Материјал

Текст двају предавања која је одржала професорица Де Бок на округлом столу, налази се у Прилогу Њ „Докази и чињенице“ и Прилогу О „Шта чини пресуду квалитетном?“.

3.4.5. Листа питања Општинског суда у Тузли

Компилација материјала, такође, укључује и један резултат ПУЕП II пројекта. У периоду одржавања састанака између судија Општинског и Кантоналног суда у Тузли с пројектним тимом, судије Општинског суда припремиле су листу питања за чланове пројектног тима, како би упоредили правила и начин рада у Низоземској и БиХ. Низоземски чланови пројектног тима су понудили одговоре на ова питања.

¹³ Професорица приватног права на Правном факултету Универзитета у Амстердаму и генерална правозаступница пред Врховним судом Низоземске;

Одговори и разлике у пракси између двију држава потакле су дискусију о разлозима таквог поступања на састанцима одржаним, како са судовима у Тузли, тако и с другим судовима.

Листа питања је укључена у овај документ (Прилог П “Листа питања Општинског суда у Тузли”), због тога што боље разумијевање позадине саговорника омогућава дискусију. Такође, описане праксе могу да потакну на размишљање о томе да ли их је могуће примијенити на неки начин.

Рад на управљању предметима, Општински и Кантонални суд у Сарајеву (ПУЕП II пројекат)

4. УЧЕЊЕ ОД КОЛЕГА

4.1. Увод

У току ПУЕП II пројекта, кориштено је неколико врста учења од колега, да би се учесницима приближили сарадња и новоизрађени алати и материјали. Ово поглавље описује три методе учења од колега: симулацију суђења, менторске групе и билатералну интервизију.

4.2. Симулација суђења: успостава новог управљања предметима

4.2.1. Метода рада

Симулација суђења је практична вјежба коју изводе судије, при чему се симулира рочиште на суду. Судија суди у једном или више предмета, по могућности стварних, анонимизираних предмета. Друге судије преузимају улоге странака и њихових заступника.

Ту је и модератор који посматра поступак. Модератор може да заустави симулацију ради изношења опажања, навођења других могућности за поступање и давање мишљења. Модератор може да буде, на примјер, судија вишег суда.

4.2.2. Зашто организовати симулацију суђења?

За вријеме једне студијске посјете Амстердаму, увидјело се да би симулација суђења могла да буде користан начин за демонстрацију како користити све различите материјале у пракси, те демонстрацију како се ти материјали користе заједно. Симулација суђења може, на примјер, да се користи за вјежбу примјене обрасца за припрему припремног рочишта. Даље, сви учесници могу да вјежбају различите вјештине, те је симулација прилика за размјену (најбољих) пракси. Вјештине које могу да се вјежбају могле би бити, на примјер, како постављати питања странкама и како дати квалитетно мишљење колегама. Практике које могу детаљније да се вјежбају могле би бити: како судија може да преузме контролу над расправом и поступком, како поступити с нерелевантним темама и како одлучити о различитим захтјевима страна, као што је одлука о захтјеву за одлагање на основу Смјерница.

4.2.3. Шта се постиже симулацијом суђења?

Циљ симулације суђења јесте да се стекне слика о томе како правилна припрема и ефикасно вођење расправе могу да доведу до образложене одлуке, лакше израде и краће пресуде. Све заједно ће довести до веће ефикасности укупног поступка.

4.3. Менторске групе

4.3.1. Увод

Менторске групе су основане у каснијим фазама ПУЕП II пројекта. Препознато је и то да је израда материјала у сарадњи с колегама из Сарајева била један корак, али да је потпуно други корак навикавање на нови начин рада. Циљ ових менторских група је, према томе, био да пружи подршку судијама у процесу претакања теорије различитих материјала наведених у овој компилацији у праксу њиховог свакодневног рада. Идеја ових менторских група била је да се судије окупе ради интеракције

и отворене размјене искустава с новим начином рада. Проблем на који смо ми наишли при томе јесте да су судије Општинског суда у Сарајеву навикле да, углавном, раде самостално и имали су мало или нимало искуства с отвореном размјеном идеја с колегама. Изгледа да је постојала тенденција да се радије консултују закони или особе од ауторитета за идеје о томе како рјешавати предмете или како писати пресуде. Наш циљ је био да судијама укажемо на њихова дискрециона овлашћења и помогнемо у проналажењу њихове независности унутар струке.

4.3.2. Метода рада

Све судије Општинског суда у Сарајеву, из одјељења која су учествовала у пројекту, подијељене су у групе са по највише 10-12 појединаца.

За вријеме посјете експертног тима одржани су и састанци различитих група.

Најмање два члана експертног тима била су присутна у улози модератора који предсједавају састанком. Модератори су припремили теме за дискусију. Избор тема се темељио на томе гдје је постојала највећа хитност у оквиру пројекта. На примјер, ако је некад било релевантно подсјећати судије да примјењују Смјернице, тема групног састанка био би аспект Смјерница. Након усвајања Приручника за израду пресуда, одабран је као тема за разговор.

Осим саме теме, модератори су припремили конкретна питања која су постављали сваком појединцу који је учествовао у свакој менторској групи. Овдје је био циљ да се припреме таква питања која ће навести чланове тима да дају осврт на одабрану тему у својим одговорима. Теорија ове методе рада је да свако добије прилику да дâ свој осврт на одабрану тему те морају, без прекидања, слушати своје колеге из тима и њихов осврт прије почетка дискусије на ту тему.

4.3.3. Резултати

Тешко је квантификовати резултате када се ради о оваквим процесима. Мада, укупно гледајући, чланови експертног тима су били прилично задовољни начином на који се одвијала комуникација међу члановима групе. У почетку је било тешко навести људе да уопште говоре и много одговора на постављена питања није се односило на задану тему. Одговори су били уопштени, теоретски и не толико засновани на властитим искуствима у раду на материјалима. На неколико задњих састанака менторских група, примијетили смо више отворености о томе и више спремности да слушају једни друге. Неколико пута смо свједочили томе да су чланови менторских група пронашли конкретна рјешења за конкретне проблеме захваљујући тим дискусијама.

4.3.4. Предуслови за успјех

Да би менторске групе функционисале, најбитније је присуство *свих* судија, не само оних који су активни у пројекту. Такође је важно одвојити вријеме и за ове састанке и за најмање још три састанка у периоду од 6 мјесеци.

4.4. Билатерална интервизија

4.4.1. Увод

Један од главних циљева ПУЕП II пројекта био је да се судије потакну на ближу сарадњу. Утисци на почетку пројектних активности указивали су да постоји веома мало комуникације међу колегама о томе како судије воде своја рочишта, пишу пресуде и доносе одлуке.

4.4.2. Метода рада

Идеја је једноставна, један судија присуствује рочишту другог судије или прочита пресуду другог судије и након тога да своје мишљење о томе. Оно што је тешко јесте врста мишљења које се даје. Учење од колега не подразумијева изричито да један колега говори другом како да ради свој посао. Замишљено је да подстакне отворену размјену идеја и најбољих пракси. За најефикасније резултате, идеално би било да мишљење садржи чињенична запажања. На примјер, судија може да каже другом судији да је примијетио у току рочишта да колега није поставио ниједно питање странкама или да је колега дозволио одлагање без довољно доброг разлога. Умјесто да говори колеги шта је требало да уради, судија који даје мишљење може да пита колегу за разлоге којима се он руководио. Та дискусија је замишљена на начин да оба учесника могу да допринесу рјешавању одређене ситуације.

4.4.3. Резултати

Учење од колега и стручна анализа још увијек су у зачетку у судовима у Сарајеву. Међутим, током имплементације активности уочено је да одређени број судија чита пресуде својих колега, као и да присуствују рочиштима колега. Такође, због лекција научених кроз друге области овог пројекта (управљање судом), судије у Сарајеву се континуирано приближавају томе да једни другима дају мишљење без примјеса критике.

4.4.4. Предуслови за успјех

Увођење методе учења од колега обично се не препоручује у раним фазама пројекта. За успјех је потребно да се судије претходно упознају с материјалима и науче мало о томе како да једни другима отворено дају мишљење без критике. Важно је да се мишљење даје на неутралан начин, на основу запажања о понашању, а не на критици о раду другог судије.

Осим тога, пресудно је да се то ради дискретно, што подразумијева да се потребна запажања и мишљење не преносе шефу одјељења или предсједнику суда. То би спутавало отвореност и неку врсту експерименталне промјене понашања. Присуствовање рочиштима треба да буде обострано, а аспекти учења су давање мишљења, као и посматрање стила и приступа другог колеге.¹⁴

---

¹⁴ Видјети више у Прилогу В „Дјелотворно давање и прихватање повратних информација“.

5. ЗАКЉУЧЦИ

Овај документ нуди алате и материјале за унапређење ефикасности и квалитета правосуђа, које су у оквиру ПУЕП II пројекта развиле судије Општинског суда и Кантоналног суда у Сарајеву уз подршку Врховног суда Федерације БиХ и пројектног тима, а који су даље модифицирани у складу с потребама других циљних судова ПУЕП II и ИЈQ пројекта.

Документ је намијењен за употребу у другим судовима у БиХ и да омогући ВСТC-у БиХ и предсједницима судова да остваре исте резултате и прилагоде материјале потребама у својим судовима.

Од пресудног је значаја обезбиједити да се остварени резултати даље развијају и учине одрживим, што ће зависити од свих учесника пројекта, који сада примјењују резултате и који су промијенили свој начин рада. Они ће проширити то ново поимање њиховог професионалног рада и подијелити га с другим судијама у држави.

Но, постоје и *замке*. Главна замка лежи у покушају да се ради превише брзо и превише ефикасно. Мислити да ће професионалци аутоматски прихватити све што је стављено на папир је илузија. Неће. Професионалце је нужно убиједити или барем информисати о промјенама и морају да схавте који су основни разлози за то. Ако је могуће, њих треба да се укључи у процес доношења одлука и да им се да прилика да дискутују о промјенама које се уводе.

Придобити нечију посвећеност је процес и то је у потпуности везано за менталитет. Процес почиње од свијести о положају који судије имају у друштву и схватања да свако побољшање почиње од нас самих. Стога, увијек нађите времена да уложите у људе и покушајте се повезати с њима. Они су капитал правосуђа.

Пројектни тим

Судски савјет Низоземске/Окружни суд у Амстердаму: Естер де Роиј, Роналд ван Хармелен, Хелен Хогевен, Мирјам ван дер Кај, Оле Јан ван Леувен, Катја Ромбоутс, Тјепцо ван Ворст Вадер, Рене Вругт, Ирене Конингс, Марциа де Вриес, Ритсерт Мулдерије, Јудит Бере, Халил Акбуз, Боб Џорстенс, Марина Пјер, Жаклин Сумер, Ниенке Херсбацх, Алис ван Котен, Лоте ван Дипен, Симоне Лантинг, Шантал Пол, Наташа Ловре и Риане Виентјес.

Судска администрација Норвешке: Виго Сторхауг Ларсен.

Подршка:

Пројектни тим ВСТC-а: Ана Билић Андријанић, Кенан Алишах, Весна Пирија, Ехлимана Међић и Демирел Делић.

ПРИЛОГ А „КАКО НАПРАВИТИ ПЛАН РАДА И КОМУНИКАЦИЈЕ У ТИМУ“

1. Комуникација: Шта? Када? Ко? и Како?

Утврдите теме о којима ће се разговарати на састанку тима:

Шта?

- интегритет
- положај судије у друштву
- квалитет
- понашање на рочишту
- дужина трајања
- радни процеси
- циљеви у погледу рада на предметима
- сарадња са запосленима
- разговори са судијама у вези с оцјеном резултата рада.

Када?

- сазивање састанака тима и других састанака: колико често?

Ко?

- чланови тима на састанцима тима
- мање групе
- билатерално
- запослени
- предсједник суда.

Како?

- написмено
- лично
- у посебним приликама
- састанци
- билатерално.

Унесите текст овдје

2. Квалитет

Утврдите циљеве у погледу квалитета и ефикасности које је потребно остварити до краја (године)...
Утврдите (3) мјере за унапређење: шта је неопходно како би се унаприједио квалитет?

Унесите текст овдје

Утврдите:

Које циљеве је потребно остварити до краја (године)?

Ко ће предузети мјере (потенцијални предсједници одјељења и други чланови тима, предсједник суда, други предсједници одјељења)?

Како (Тимски рад, мање групе, у консултацији с члановима тима, методе рада?) Изградите осјећај припадништва с члановима вашег тима. Како ангажовати чланове тима?

Унесите текст овдје

3. Квантитет

Утврдите циљеве у погледу квантитета и резултата: број ријешених предмета, заостатак.

Унесите текст овдје

ПРИЛОГ Б „ГРУПНА ИНТЕРВИЗИЈА“

1. Полазне тачке

- Интервизија је процес повјерљиве сарадње између 6 особа (максимално 8).
- Интервизија ствара услове за остварење подршке међу колегама на послу употребом методе интервизије.
- Интервизија доводи до осврта и даље професионализације.
- Сврха интервизије је обезбјеђење професионализма у највећој могућој мјери, те да се омогући уживљавање у процесу извршавања задатака.

2. Циљеви

Након интервизије:

- Учесници могу, из различитих углова, да приступе рјешавању питања везаних за радне задатке.
- Учесници могу, на различите начине, да рјешавају професионалне (и моралне) дилеме, питања, те проблематичне ситуације на послу.
- Учесници могу да комбинују рационалан и објективан приступ с интуитивним и приступом који користи осјећања.
- Учесници могу да наставе самостално с интервизијом.

3. Средства

Најважније средство интервизије је постављање питања. Ово захтијева отвореност и поштивање свих учесника јер нема једноставнијег проблема од проблема друге особе. Ми брзо доносимо властити суд, али интервизија захтијева од особа да оставе по страни властита тумачења и претпоставке, како би могли, заједничким снагама, да крену у истраживање.

Током интервизије, неко представља проблем, а други учесници „постављају питања“ тој особи у вези с тим проблемом. На тај начин, особа која представља проблем дијели с другим учесницима своја размишљања и осјећања у вези с тим проблемом.

Остали учесници настављају с постављањем питања, чиме стварају слику о том проблему.

Након што су учесници прикупили довољно информација, створена је нова ситуација:

- Учесници су стекли слику проблема онакву како га доживљава особа која о њему говори, на основу информација које су добили, а не на основу властитих претпоставки.
- Одговарањем на питања, особа која говори о проблему, такође, стјече увид у проблем. Другачији однос према проблему јавља се кроз одговоре на питања и даљу разраду ситуације. На примјер, различито виђење властите улоге или приступа.

4. Метода рада

Препоручује се метода разговора о случају. Ова метода је дјелотворнија и погоднија за групу која се упознаје с интервизијом.

Случајеви који се користе током интервизије морају да задовоље одређене услове:

- Они су се десили. Хипотетички случајеви не функционишу добро у интервизији; дејства учења почивају на чињеници да смо близу реалности.
- Везани су за посао.
- Недавно су се десили. Ако се нешто давно десило, обично је перцепција реалности особе која говори о проблему претрпјела неке промјене, што отежава процес давања адекватних одговора.

Процедура за разговор

- Свака особа спомене проблем о којем би жељела да говори.
- Група прави избор представљених проблема.
- Особа која представља проблем укратко описује тај проблем, те своја рјешења (без обзира да ли су она уграђена у праксу или не) држи за себе.
- Чланови групе узимају биљешке.
- Чланови групе постављају питања у сврху даљих објашњења.
- Група или појединачни чланови раде заједничку или појединачну анализу ситуације.
- Група или појединачни чланови формулишу заједничко или појединачно виђење ситуације.
- Особа која представља проблем говори о свом приступу.
- Води се дискусија.
- Доносе се закључци и даје се оцјена.

Оцјена и акциони план

Током завршне фазе, учесници разговарају о томе шта су научили. Чини се као да је само особа која је представила проблем нешто научила, али сви учесници могу нешто да науче из оваквог приступа рјешавању проблема. Зато сви записују за себе:

- Шта сам научио/ла на овом састанку? Је ли било довољно/мање него што сам очекивао/ла?
- Шта мислим и шта осјећам о овом процесу? Шта је било добро, а шта не?

На крају састанка, учесници се договарају о одређеним стварима за наредни састанак интервизије.

ПРИЛОГ В „ДЈЕЛОТВОРНО ДАВАЊЕ И ПРИХВАТАЊЕ ПОВРАТНИХ ИНФОРМАЦИЈА“

Дјелотворно давање мишљења је оно мишљење које се саслуша, схвати и прихвати. Развијте своје вјештине давања мишљења примјеном следећих неколико правила и ускоро ћете увидјети да сте много дјелотворнији.

1. ДАВАЊЕ МИШЉЕЊА

1.1. Добро се припремите

Размислите о томе шта ћете рећи и како.

1.2. Изаберите добар тренутак и право мјесто

Постоје тренуци када се људи осјећају отвореним за туђе мишљење и тренуци када то није случај. Пазите на емоције и осјећања других. То ће вам помоћи да одаберете погодан моменат. На примјер, љутита особа неће жељети да прихвати мишљење, чак иако је вјешто дато. Сачекајте да се мало смири.

1.3. Изнесите мишљење у првом лицу.

Умјесто да кажете: ти си урадио то и то, реците: ја сам примијетио да...

1.4. Наведите само понашање које се може промијенити

Најважније правило код давања мишљења је да запамтите да ви не коментаришете нечији тип личности или у шта неко вјерује или шта цијени. Ви само коментаришете понашање те особе, понашање које може да се промијени.

1.5. Будите прецизни и конкретни

Дајте примјере. Сјетите се конкретних прилика и конкретних понашања и нагласите тачно шта је та особа урадила и како сте се ви због тога осјећали. Што конкретније – то боље, јер је пуно лакше слушати о конкретној ситуацији него о нечему што се стално дешава.

1.6. Наведите посљедице понашања те особе (на вас лично или на институцију)

Давање мишљења, као одраз властитог убјеђења, чини много лакшим примаоцу да га саслуша и прихвати, чак и када дајете негативно мишљење. Овим приступом нико никога не окривљује, те је, стога, много прихватљивији.

1.7. Мишљење мора да буде благовремено

Није добро говорити некоме о нечему што вас је увриједило или усрећило прије шест мјесеци. Мишљење мора да се да благовремено, што значи док се још увијек сви сјећају шта се десило. Ако имате потребу некоме дати своје мишљење, онда једноставно то и урадите.

1.8. Дајте другоме прилику да исказе своју реакцију или визију.

И пажљиво слушајте.

1.9. Водите рачуна и будите свјесни невербалног понашања.

1.10. Завршите с јасним договором (SMART/SMART).

SMART/SMART = **S**pecific (конкретно) - **M**easurable (мјерљиво) - **A**cceptable (прихватљиво) - **R**ealistic (реално) – **T**ime framed (благовремено);

2. Прихватање мишљења

Такође је важно размислити о вјештинама које су вам потребне за прихватање мишљења, посебно ако је то нешто што не желите да чујете и то не само зато што нису сви вјешти за давање мишљења.

Заузмите отворен став и избјегавајте одбрамбене реакције

Да бисте чули нечије мишљење, морате да га саслушате. Немојте мислити о томе шта ћете одговорити. Слушајте. Обратите пажњу и на невербалну комуникацију. Такође, послушајте и оно што колега не изговара.

2.2. Поставите додатна питања када вам нешто није јасно.

Побрините се да потпуно схватите све нијансе онога што вам друга особа говори и избјегните неспоразум. Користите различите врсте питања да разјасните ситуацију и да провјерите ваше схватање, укључујући и емоције.

Можете нпр. да кажете:

“Значи, кад си ми рекао..., значи ли то да си мислио... и осјећао...?”

“Јесам ли ја правилно схватио, када сам ја урадио..., ти си осјетио...?”

Побрините се да ваш осврт и питања буду фокусирани на понашање, не на личност. Чак и ако се мишљење даје на другом нивоу, ви увијек можете да вратите разговор на ниво понашања и помоћи особи која даје мишљење да се фокусира на тај ниво.

2.3. Будите јасни када се слажете/не слажете

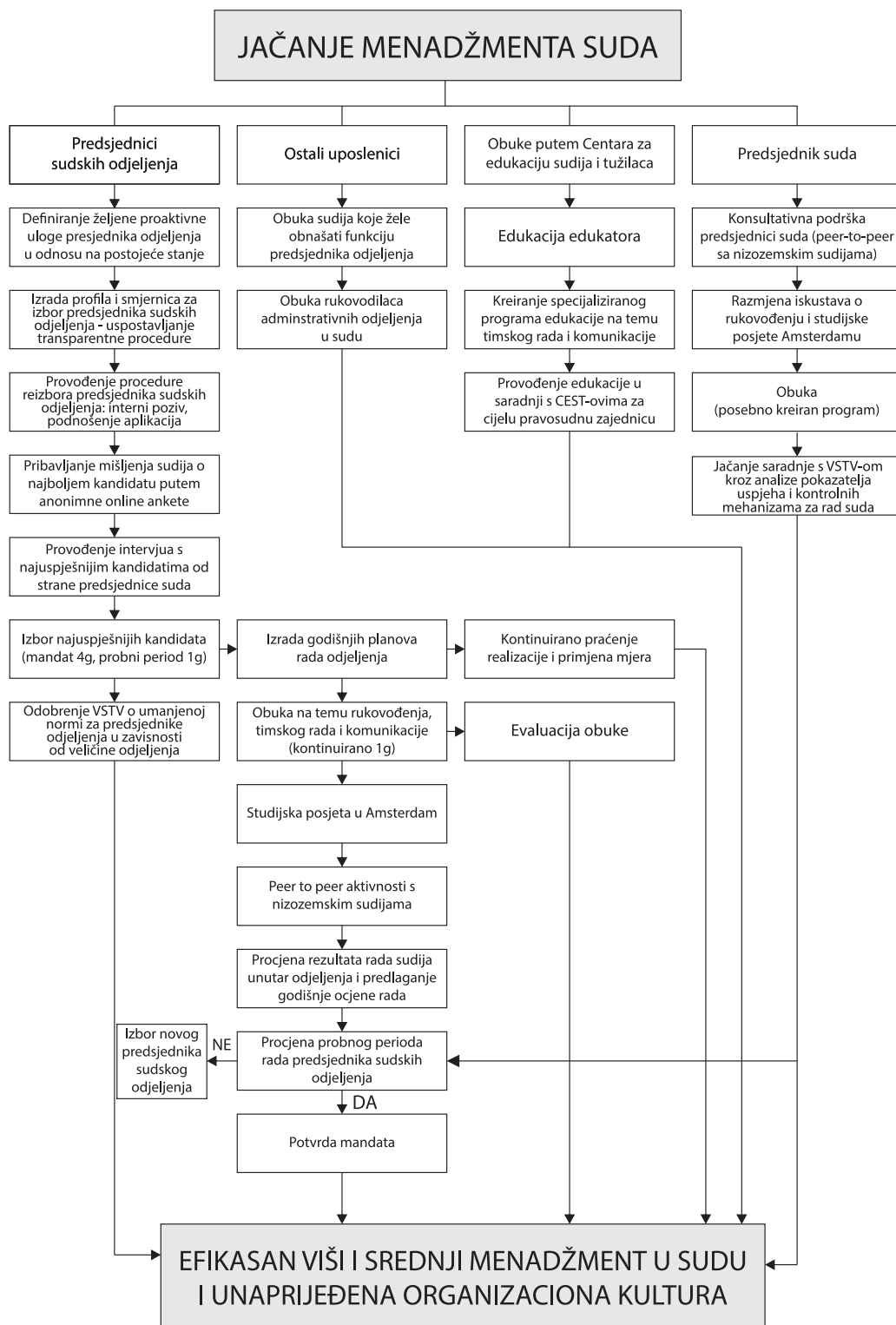
Морате да будете свјесни својих емоција (самосвијест) и да будете способни да их контролишете тако да, чак иако мишљење проузрокује емотивну реакцију, можете то да контролишете.

2.4. Поставите се тако да је важно пронаћи рјешења и сарађивати; завршите с јасним договором.

Захвалите се особи која вам је дала своје мишљење. Размислите о том мишљењу и одлучите како да, ако уопште то желите, поступите у складу с њим.

ПРИЛОГ Г „МАПИРАЊЕ ПРОЦЕСА – УПРАВЉАЊЕ СУДОМ“

МАПИРАЊЕ ПРОЦЕСА ПРОЈЕКТНА АКТИВНОСТ “УПРАВЉАЊЕ СУДОМ” (PUER II)

ПРИЛОГ Д „СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИМЕНОВАЊЕ ПРЕДСЈЕДНИКА СУДСКИХ ОДЈЕЉЕЊА“

Садржај:

1. Сврха доношења Смјерница

2. Процедура именовања председника судских одјељења
  - 2.1. Профил председника судског одјељења
  - 2.2. Интерни позив и подношење пријава
  - 2.3. Мишљење судија судског одјељења
  - 2.4. Провођење интервјуа и избор најуспјешнијег кандидата
  - 2.5. Именовање председника судског одјељења и трајање мандата
  - 2.6. Норма председника судског одјељења

3. Прилози
  - 3.1. Прилог 1 - Вјештине председника судског одјељења
  - 3.2. Прилог 2 - Упитник за провођење анонимне анкете

1. Сврха доношења Смјерница

Смјернице за именовање предсједника судских одјељења (у даљем тексту: Смјернице) представљају сет препорука, намијењених предсједницима судова у Босни и Херцеговини, чија је задаћа успостављање јасног, објективног и транспарентног процеса именовања предсједника судских одјељења, те одређивање услова и вјештина које би предсједник судског одјељења требао да испуњава, односно да посједује, како би правилно одговорио изазовима и захтјевима позиције.

Смјернице се доносе ради остварења сљедећих циљева:

- а) Обезбјеђење испуњења дужности предсједника судских одјељења, прописаних чланом 17. Правилника о унутрашњем судском пословању¹⁵,
- б) Јачање улоге и одговорности предсједника судских одјељења, посебно у контексту организације и руковођења радом судског одјељења, као једног од елемената оцјене рада предсједника судских одјељења, а како је одређено Критеријима за оцјењивање рада предсједника судова и предсједника судских одјељења у Босни и Херцеговини,
- ц) Отклањање фактора ризика приликом избора руководиоца одјељења, који је истакнут у плановима интегритета правосудних институција Босне и Херцеговине, а који се огледа у непостојању прописа који садрже јасне и објективне критерије и процедуре за избор руководиоца одјељења,
- д) Примјена резултата Пројекта унапређења ефикасности правосуђа II, имплементираног од стране Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине (у даљем тексту: Савјет) који се, између осталог, огледају и у ефикаснијем управљању судом, кроз развијање и јачање проактивног ангажмана и менаџерске улоге предсједника судских одјељења.

Смјернице могу да се примјењују у свим општинским, основним, кантоналним, окружним и окружним привредним судовима у Босни и Херцеговини, Вишем привредном суду у Бањалуци, Основном суду Брчко дистрикта БиХ и Апелационом суду Брчко дистрикта БиХ, Врховном суду Федерације Босне и Херцеговине и Врховном суду Републике Српске, уколико су у истим формирана судска одјељења.

Грамматичка терминологија кориштења мушког и женског рода у овим Смјерницама укључује оба рода.

2. Процедура именовања предсједника судских одјељења

2.1. Профил предсједника судског одјељења

Предсједник судског одјељења треба да буде судија:

- Који има најмање три године радног искуства на позицији судије,
- За којег је, у посљедње три оцјене рада прије ступања на функцију предсједника судског одјељења, утврђено да функцију обавља успјешно или изузетно,
- Против којег, у посљедње три године прије ступања на функцију предсједника судског одјељења, нису изречене дисциплинске мјере,
- Који посједује сљедеће вјештине: комуникацијске вјештине, спремност на сарадњу, усмјереност на резултате и иновативност, смисао за руковођење, те проактиван став, како је то детаљно описано у Прилогу 1 Смјерница.

¹⁵ Правилник о унутрашњем судском пословању („Службени гласник БиХ“, број 66/12, 40/14, 54/17, 60/17 и 30/18) и Правилник о унутрашњем судском пословању („Службени гласник РС“, број 09/14, 71/17 и 67/18);

2.2. Интерни позив и подношење пријава

Предсједник суда упућује интерни позив свим судијама да се пријаве за мјесто предсједника судског одјељења, у којем обавезно наводи:

- а) Услове које предсједник судског одјељења треба да испуњава, а како је то одређено одјељком 2.1. Смјерница;
- б) Начин подношења пријава;
- ц) Рок за подношење пријава;
- д) Садржај пријава, како је то одређено сљедећим ставом овог одјељка.

Пријаве за предсједника судског одјељења обавезно садрже:

Навођење судског одјељења за које се кандидат пријављује;

Приједлог програма рада судског одјељења, те приједлог циљева (виђење тимског рада, побољшања која се предлажу, начин рада судског одјељења који се предлаже, циљеви одјељења у оквиру периода мандата), као и властито виђење улоге предсједника судског одјељења (очекивања и обавезе).

2.3. Мишљење судија судског одјељења

С циљем утврђивања потенцијалних кандидата за предсједника судског одјељења, те унапређења транспарентности при њиховом именовању, предсједник суда може да проведе анонимну анкету међу судијама судског одјељења.

Анонимна анкета се проводи путем упитника који је дат у Прилогу 2 Смјерница. Уколико то сматра сврсисходним, предсједник суда може упитником да обухвати и друга важна питања.

Мишљење судија судског одјељења, прибављено путем анонимне анкете, има консултативни карактер.

2.4. Провођење интервјуа и избор најуспјешнијег кандидата

Предсједник суда проводи интервју са свим кандидатима, који су доставили уредне пријаве, у складу с одјељком 2.2. Смјерница, те који испуњавају услове из одјељка 2.1. Смјерница.

Предсједник суда бира најуспјешнијег кандидата на основу:

- а) Исхода интервјуа;
- б) Консултативног мишљења судија судског одјељења, прибављеног у складу с одјељком 2.3. Смјерница;
- ц) Степена испуњења услова, прописаних одјељком 2.1. Смјерница.

Изузетно, предсједник суда може да одреди предсједника судског одјељења без провођења интервјуа, у сљедећим случајевима:

- Ако није запримљена ниједна пријава за мјесто предсједника судског одјељења;
- Ако су запримљене искључиво непотпуне и/или неблаговремене пријаве;
- Ако су запримљене искључиво пријаве кандидата који не испуњавају услове, прописане одјељком 2.1. Смјерница.

Предсједник суда може да прибави мишљење судија судског одјељења, у складу с одјељком 2.3. Смјерница и у случају одређивања предсједника судског одјељења без провођења интервјуа.

2.5. Именовање предсједника судског одјељења и трајање мандата

Предсједник судског одјељења именује се на мандат од годину дана.

По истеку мандата предсједника судског одјељења, предсједник суда може да му продужи мандат без поновног провођења процедуре именовања, уколико је оцијењено да предсједник судског одјељења успјешно или изузетно обавља своју функцију, а на основу Критерија за оцјењивање рада предсједника судова и предсједника судских одјељења у Босни и Херцеговини.

Продужење мандата без поновног провођења процедуре именовања, у складу с овим ставом, препоручује се највише три пута узастопно.

У сваком случају, препоручује се предсједнику суда да проведе процедуру именовања предсједника судског одјељења најмање једном у четири године.

Разрешење предсједника судског одјељења прије истека мандата могуће је у случају тежих повреда радних дужности од стране предсједника судског одјељења, изрицања дисциплинских мјера против истог, као и на његов лични захтјев.

2.6. Норма предсједника судског одјељења

Предсједник судског одјељења остварује норму (норматив на основном реферату који ради), у складу с Правилником о оријентационим мјерилима за рад судија и стручних сарадника у судовима у Босни и Херцеговини¹⁶.

Број: 12-08-5-3900-1/2018

Предсједник

Сарајево, 20.12.2018. године

Милан Тегелтија

¹⁶ „Службени гласник БиХ“, број 2/14, 8/14, 2/16, 7/16, 56/16, 25/17);

3. Прилози

3.1. Прилог 1 - Вјештине председника судског одјељења

Веза: одјељак 2.1. Смјерница („Профил председника судског одјељења“)

Председник судског одјељења посједује сљедеће вјештине:

1. Комуникацијске вјештине	<p>Председник судског одјељења способан је досљедно преносити усвојене закључке и информације са састанака с председником суда, усмено и писмено, на јасан начин, да пренесе знања и постигне договор са судијама одјељења којим руководи, за реализацију закључака, смјерница и ставова, те их позове на одговорност у смислу јединствене примјене усвојених ставова, односа према странкама, резултата рада, поступања у предметима, сарадње с другим судовима и с колегама и сл.</p> <p>Председник одјељења:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Препознаје проблеме и ставове других у вези с текућим проблемима и на адекватан начин одговара на њихове ставове и размишљања; ✓ Показује обазривост, флексибилност, ауторитет, стабилност и прилагођава сопствену реакцију другима, коректан је у сарадњи с колегама.
2. Сарадња	<p>Председник судског одјељења:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Показује пажњу према другима, уочава потребу за подршком и пружа подршку; ✓ Стимулише ефикасну сарадњу, улаже у добре односе, обезбјеђује да циљеви суда, односно правосуђа, превладају над личним интересима, цијени допринос колега, поставља питања и даје савјете, без обзира да ли је питан или не; ✓ Побољшава ефикасност одјељења којим руководи, стимулишући друге да дијеле знање, да граде однос с осталим судијама одјељења, да дају свој допринос одјељењу, да помажу колегама и дају своје мишљење; ✓ Отворен је за мишљење и коментаре других. <p>Председник судског одјељења показује спремност да ради заједно с другим председницима судских одјељења, како би заједно и ефикасно постигли циљеве суда.</p>
3. Усмјереност на резултате и иновативност	<p>Председник судског одјељења показује одлучност у увођењу бољих рјешења у процесу провођења закона и доприноси остварењу циљева институције, резултата и иновација.</p> <p>Председник судског одјељења:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Посједује вјештине за развој нових идеја и концепата, те зна представити те идеје на убјељив начин; ✓ Користи прилике за побољшање, промјену или измјену радних процеса; ✓ Обезбјеђује подршку за провођење бољих рјешења и професионализацију напредовања, процеса и система.

4.	Руковођење
	<p>Предсједник судског одјељења је одговоран за руковођење одјељењем, с циљем остварења постављених циљева, у смислу квалитета и квантитета.</p> <p>Предсједник судског одјељења:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Способан је убиједити одјељење којим руководи, ићи укорак с промјенама и развојем, мотивисати судије одјељења, стимулисати и подстакнути њихов ентузијазам; ✓ Организује процес одлучивања, тако да сваки члан судског одјељења може да дâ свој допринос; ✓ Подстиче међусобну сарадњу и ствара отворену и сигурну атмосферу у судском одјељењу; ✓ Ствара тимску културу, у којој су колегијална одговорност, сарадња и повјерење кључне вриједности; ✓ Стимулише судије судског одјељења да размјењују знања; ✓ Развија колективну одговорност, охрабрује провјеру од стране колега и самокритику, у случајевима када судија не поступи у складу с усвојеним ставовима или у случају жалби на рад судије, лошег квалитета/квантитета рада и сл.
	<p>Предсједник судског одјељења руководи појединачним судијама у одјељењу, на начин да се постигне циљ одјељења, али и индивидуални циљеви.</p> <p>Предсједник судског одјељења:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Изражава своја очекивања у вези с радом судије и резултатима који треба да се остварују, те са судијама постиже договоре у том смислу, водећи рачуна о аспекту независности судије; ✓ Даје своје мишљење о раду, постигнутим резултатима и личном развоју судије; ✓ Зна како мотивисати судију да преузме одговорност за свој властити развој, те подстиче и помаже судији својим савјетима; ✓ Подстиче друге да уче из искустава колега и омогућава им да уче на властитим и грешкама колега; ✓ Предузима активности прописане Критеријима за оцјењивање рада предсједника судова и предсједника судских одјељења у Босни и Херцеговини, а за потребе оцјене рада судије од стране предсједника суда; ✓ Редовно разговара са свим судијама у одјељењу о њиховом раду.
5.	Однос према окружењу и друштву
	<p>Предсједник судског одјељења показује интерес за дешавања у окружењу суда и у друштву. Он препознаје потребе и прилике у друштву и дјелује из перспективе свог одјељења или институције. Предсједник одјељења заступа основне вриједности суда и политику предсједника суда.</p> <p>Предсједник судског одјељења разговара с другима, уважава идеје и ставове других и стимулише отворену дискусију о свим темама, посебно о основним вриједностима правосуђа, као што су независност, интегритет, непристрасност и повјерење јавности у правосуђе.</p>

6. Проактиван став
<p>Предсједник судског одјељења заузима проактиван став у својим размишљањима и дјеловању.</p> <p>Предсједник судског одјељења:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Не чека, него предузима радње одмах, с циљем унапређења рада суда и преузима иницијативу за предлагање закључака и идеја у том правцу; ✓ Способан је препознати проблеме и препреке у раној фази и ефикасно дјеловати; ✓ Препознаје прилике и могућности; ✓ Осмишљава алтернативна рјешења за постизање циљева; ✓ Преузима на себе реализацију идеја и одлука.

3.2. Прилог 2 - Упитник за провођење анонимне анкете

Везано за одјељак 2.3. Смјерница („Мишљење судија судског одјељења“)

С циљем добијања што искренијих и отворенијих одговора, препоручује се да анонимна анкета буде проведена као *online* анонимна анкета, и то постављањем доњег упитника на интернет, путем адекватних алата, попут алата *Google* обрасци, који омогућавају аутоматско спремање прикупљених података, једноставно попуњавање упитника, и приступачни су за корисника.

Упитник за провођење анонимне анкете:

• Питање бр. 1а

Означите особу коју предлагете за предсједника судског одјељења.

*У првој колони морају да буду уписана имена и презимена свих кандидата који су доставили уредне пријаве за позицију предсједника судског одјељења, те који испуњавају услове из одјељка 2.1. Смјерница.

• Питање бр. 1б

Наведите име и презиме особе коју предлагете за предсједника судског одјељења.

---

*Ово питање се поставља само изузетно, алтернативно Питању бр. 1а, и то у случајевима описаним у одјељку 2.4. став (3) и (4) Смјерница.

• Питање бр. 2

Које квалитете посједује особа коју сте предложили за предсједника судског одјељења (могуће је изабрати више понуђених одговора)?

Мотивисаност за унапређење рада одјељења	
Одговорност	
Спремност да саслуша и уважи друго мишљење	
Натпросјечан квалитет рада као судија	
Комуникацијске вјештине	
Способност да омогући услове за лични и професионални развој колега	
Спремност да упуту похвалу или критику колегама	
Способност преношења знања и искустава	
Отвореност за консултације с колегама код рјешавања предмета	
Друго	

• Питање бр. 3

Према властитој оцјени рангирајте области на којима сматрате да би предсједник судског одјељења требао да ради (при чему је 5 највиша, а 1 најнижа оцјена).

Руковођење и организација рада судског одјељења	
Законито и благовремено обављање послова из дјелокруга одјељења	
Заказивање и предсједавање сједницама одјељења	
Предлагање предсједнику суда и предсједника савјета, састав и распоред рада савјета	
Праћење и анализирање стања појединих судских реферата и сачињавање периодичних извјештаја о броју и врсти новопримљених предмета, предмета у раду, завршених и незавршених предмета, као и начину завршавања предмета	
Праћење реализације програма рјешавања старих предмета	
Праћење квалитета рада судија у одјељењу	
Праћење ажурности рада судија у одјељењу, а нарочито поштивање утврђених рокова	
Праћење измјена закона и судске праксе виших судских инстанци и њихово достављање судијама	
Праћење усаглашености судске праксе између појединих судија, односно судских савјета	
Предлагање мјера за квалитетнији, ефикаснији и ажурнији рад одјељења	
Праћење примјене закона и других прописа, те предлагање предсједнику суда покретање иницијативе за њихову измјену	

Иницирање набавке стручне литературе	
Предлагање избора тема за едукацију судија, стручних сарадника и судских приправника	
Консултације с колегама приликом рјешавања предмета	
Уједначавање начина вођења судског поступка	
Преношење знања и искустава	
Постављање и остваривање групних радних циљева одјељења	
Побољшање међуљудских односа	
Заступање ставова и интереса одјељења пред управом суда с циљем унапређења рада	
Развијање тимског рада унутар одјељења	
Праћење резултата рада одјељења	
Разговор с колегама унутар одјељења као допринос правилној годишњој оцјени рада судије	

ПРИЛОГ Ђ „ДНЕВНИ РЕД ЗА РАДИОНИЦЕ ТИМСКИ РАД И КОМУНИКАЦИЈА И ОБУКА ЗА ВОДИТЕЉЕ ГРУПНЕ ИНТЕРВИЗИЈЕ“

Тимски рад и комуникација

ДНЕВНИ РЕД

Први дан

09:30 -10:00	Регистрација учесника
10:00-11:00	Уводне ријечи едукатора и циљеви радионице Представљање учесника
11:00-12:00	Лична дјелотворност - Лична дјелотворност и стилови комуникације - Препознавање властитог типа личности и стила комуникације
12:00-12:30	Пауза
12:30-13:30	Комуникација - Активно слушање, перцепција, асертивност, <i>feedback</i>
13:30-14:00	Пауза
14:00-15:30	Лична дјелотворност и тимска дјелотворност - Дјелотворност тима и властита улога у тиму (Метода увида и личних склоности Карла Густава Јунга) Тимски рад

Други дан

09:30-10:00	Регистрација учесника
10:00-11:00	Тимски задатак: 10 најважнијих карактеристика у тиму?
11:00-12:00	Лидерство, пројекат и планирање, процес доношења одлука
12:00-12:30	Пауза
12:30-13:30	Ефикасност, мотивација и лично задовољство Увод у интервизију
13:30-14:00	Пауза
14:00-15:30	Како изгледа мој тим? (вјежба) Евалуација

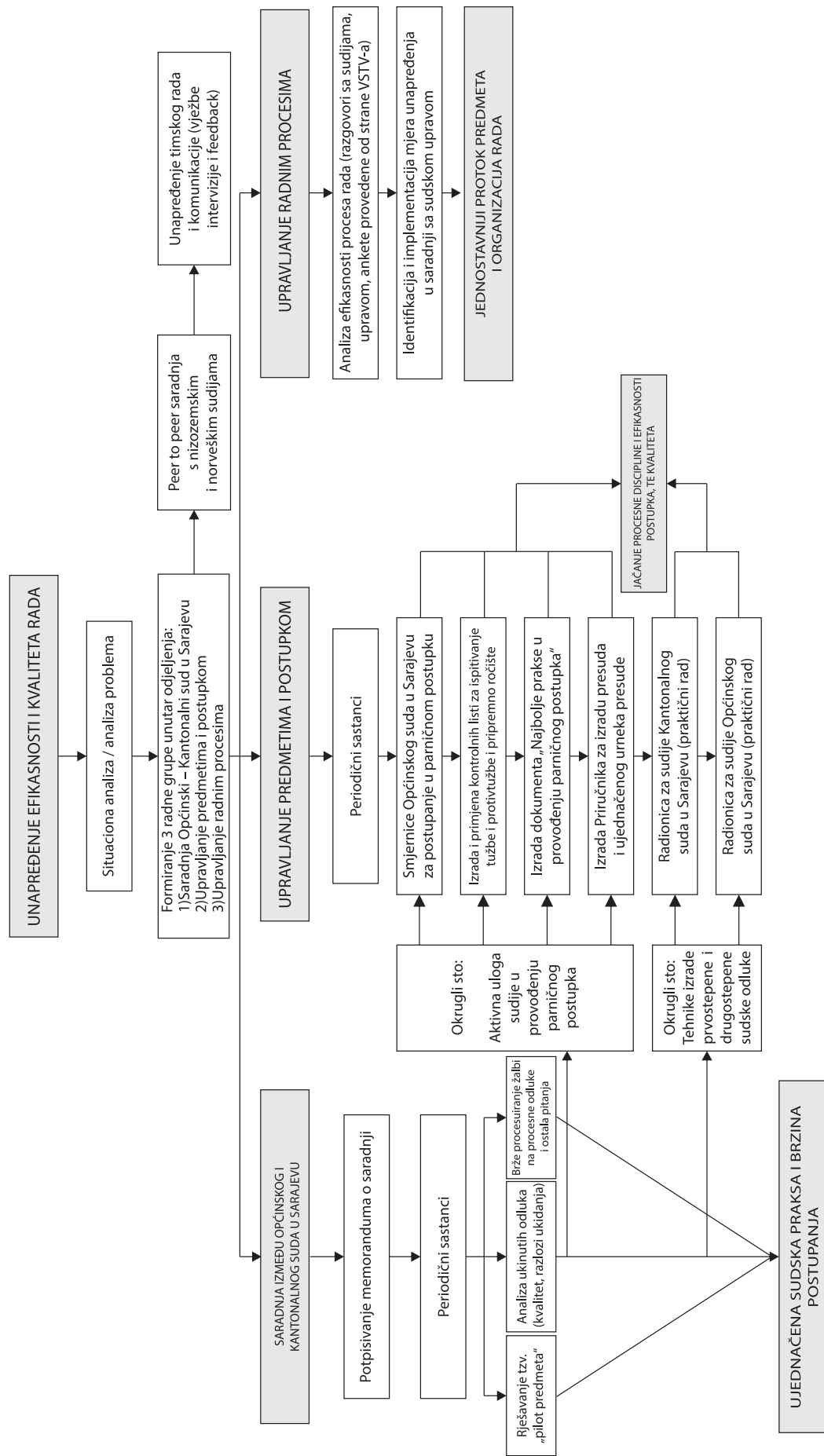
Обука за водитеље групне интервизије

ДНЕВНИ РЕД

9:00 – 10:00	Увод Представљање едукатора и учесника радионице Увод у циљеве радионице
10:00 – 10:45	Дјелотворан <i>feedback</i> (пружање и примање повратних информација) <ul style="list-style-type: none"> • Трансформација организационе културе у судовима – примјер Општинског суда у Сарајеву • Тест • Дискусија: Како, када и који <i>feedback</i> је успјешан, а који не? • Шта је дјелотворан <i>feedback</i>? – презентација основних начела
10:45 – 11:00	Пауза за кафу
11:00 – 11:30	Метода интервизије – како ријешити проблем? <ul style="list-style-type: none"> • Објашњење методе интервизије и предуслова за отворено и сигурно окружење за њену примјену • Поступак интервизије: корак по корак
11:30 – 12:45	Вјежба 1: Интервизија <ul style="list-style-type: none"> • Рад учесника у двије групе и одабир проблема • Улоге: један учесник је водитељ интервизије, други је посматрач, а остали су учесници интервизије • Вјежба • Евалуација вјежбе
12:45 – 13:45	Ручак
13:45 – 15:00	Вјежба 2: Интервизија
15:00 – 15:30	Евалуација и план активности <ul style="list-style-type: none"> • Евалуација радионице • План одржавања интервизије у својој радној средини

ПРИЛОГ Е „МАПИРАЊЕ ПРОЦЕСА – УПРАВЉАЊЕ СУДСКИМ ПРЕДМЕТИМА“

МАПИРАЊЕ ПРОЦЕСА ПРОЈЕКТНА АКТИВНОСТ “УПРАВЉАЊЕ СУДСКИМ ПРЕДМЕТИМА” (ПУЕР II) ПИЛОТ ОДЈЕЛЈЕНЈЕ - ПАРНИЧНО ОДЈЕЛЈЕНЈЕ ОПĆИНСКОГ СУДА У САРАЈЕВУ

ПРИЛОГ Ж „КОНТРОЛНА ЛИСТА ЗА ПРЕТХОДНО ИСПИТИВАЊЕ ТУЖБЕ“

ПРЕТХОДНО ИСПИТИВАЊЕ ТУЖБЕ	ЗАКЉУЧАК	НАПОМЕНЕ	ЧЛАН ЗАКОНА
1. Разлози за искључење – изузеће судије	ДА НЕ		357. ЗПП
2. Надлежност суда - апсолутна - стварна - мјесна - имунитет	ДА НЕ		15 - 48. ЗПП 53. ЗПП
2.1. Да ли постоји сукоб надлежности?	ДА НЕ		21. ЗПП
2.2. Да ли се тражи нужна или сврсисходна делегација (надлежности)?	ДА НЕ		48 - 49. ЗПП
3. Разумљивост и потпуност тужбе - ознака суда - име и презиме/назив странке - пребивалиште/боравиште/ - сједиште странака, њихових законских - заступника и пуномоћника - потпис подносиоца - број примјерака тужбе и прилога уз тужбу.	ДА НЕ		334. ЗПП
3.1. Захтјев је одређен у погледу главне ствари и споредних потраживања - вриједност спора	ДА НЕ		53. ЗПП
3.2. Чињенице на којима тужилац заснива тужбени захтјев	ДА НЕ		53. ЗПП
3.3. Доказни приједлози за чињенице на којима тужилац заснива тужбени захтјев	ДА НЕ		53. ЗПП
3.4. Ако је у тужби постављено више тужбених захтјева, да ли су испуњени законски услови за објективну кумулацију захтјева?	ДА НЕ		55. ЗПП
3.5. Да ли је у тужби предложена мјера обезбјеђења?	ДА НЕ		268 -290. ЗПП
4. Страначка способност	ДА НЕ		293. ЗПП 294. ЗПП
5. Парнична способност	ДА НЕ		293. ЗПП
6. Уредност и правилност заступања	ДА НЕ		293. ЗПП 294. ЗПП
7. Правни интерес за подношење тужбе за утврђење	ДА НЕ		54. ЗПП

ПРЕТХОДНО ИСПИТИВАЊЕ ТУЖБЕ	ЗАКЉУЧАК	НАПОМЕНЕ	ЧЛАН ЗАКОНА
8. Благовременост тужбе	ДА НЕ		67. ЗПП 227. ЗПП
9. Да ли је проведени претходни поступак прописан законом	ДА НЕ		227. ЗПП
10. Постојање литиспенденције	ДА НЕ		60. ЗПП
11. Пресуђена ствар	ДА НЕ		67., 79., 98. и 196. ЗПП
12. Закључена судска нагодба	ДА НЕ		93. ЗПП
13. Постављен захтјев за доношење пресуде због пропуштања	ДА НЕ		182. ЗПП
14. Ако је тужба била враћена подносиоцу на исправку или допуну, да ли је у одређеном року тужба враћена суду исправљена и допуњена?	ДА НЕ		66. ЗПП 336. ЗПП
15. Потпуна тужба достављена на одговор туженом с поуком у смислу чл. 70. ЗПП (рок, садржај, посљедице, недостављање одговора)	ДА НЕ		70. ЗПП

ИСПИТИВАЊЕ ОДГОВОРА НА ТУЖБУ	ЗАКЉУЧАК	НАПОМЕНЕ	ЧЛАН ЗАКОНА
1. Уредност достављања тужбе на одговор туженом: - да ли је тужба туженом уредно достављена - да ли је тужени поучен о року за достављање одговора на тужбу, садржају одговора и посљедицама недостављања одговора на тужбу	ДА НЕ		69., 70., 347. и 348. ЗПП
2. Да ли је достављен одговор на тужбу?	ДА НЕ		70. ЗПП
3. Да ли је одговор на тужбу благовремен?	ДА НЕ		70. став (1) ЗПП
4. Да ли одговор на тужбу садржи податке које мора имати сваки поднесак?	ДА НЕ		336. ЗПП 71. ЗПП
5. Да ли тужени у одговору на тужбу признаје или оспорава тужбени захтјев?	ПРИЗНАЈЕ ОСПОРАВА		71. ЗПП
6. Да ли су у одговору на тужбу истакнути процесни приговори?	ДА НЕ		71. ЗПП
7. Да ли одговор на тужбу садржи разлоге оспоравања?	ДА НЕ		71. ЗПП

ИСПИТИВАЊЕ ОДГОВОРА НА ТУЖБУ	ЗАКЉУЧАК	НАПОМЕНЕ	ЧЛАН ЗАКОНА
8. Да ли одговор на тужбу садржи чињенице на којима тужени заснива своје наводе?	ДА НЕ		71. ЗПП
9. Да ли одговор на тужбу садржи доказе којима се утврђују те чињенице?	ДА НЕ		71. ЗПП
10. Да ли је у одговору на тужбу поднесена противтужба?	ДА НЕ		74. ЗПП
11. Ако је одговор на тужбу враћен туженом на допуну, да ли је одговор враћен суду у одређеном року и допуњен?	ДА НЕ		73. ЗПП 336. ЗПП
12. Ако је одговор на тужбу благовремен и потпун, да ли је неопходно заказати припремно рочиште?	ДА НЕ		76. ЗПП

ПРИЛОГ 3 „ПЛАН ПРИПРЕМНОГ РОЧИШТА“

Правна идентификација (квалификација) спора				
Релевантне законске одредбе				
Спорна процесна питања				
Неспорне релевантне чињенице				
Спорне релевантне чињенице	Чињеничне тврдње тужиоца о спорним чињеницама	Доказни приједлози	Чињеничне тврдње туженог о спорним чињеницама	Доказни приједлози
Покушај судске нагодбе				
Рјешење о заказивању главне расправе				

ПРИЛОГ И „СМЈЕРНИЦЕ ОПШТИНСКОГ СУДА У САРАЈЕВУ ЗА ПОСТУПАЊЕ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

СМЈЕРНИЦЕ ОПШТИНСКОГ СУДА У САРАЈЕВУ ЗА ПОСТУПАЊЕ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

На основу члана IV.Ц.1.3. Устава Федерације БиХ, Општински суд у Сарајеву доноси Смјернице с циљем уједначавања судске праксе, те унапређења ефикасности у поступању. Смјернице су донесене у складу са судском праксом и заузетим ставовима Парничног одјељења Општинског суда у Сарајеву и Грађанског одјељења Кантоналног суда у Сарајеву, имају упућујући карактер за судије Општинског суда у Сарајеву, као и за учеснике у парничним поступцима који се одвијају пред овим судом.

УЛОГА СУДИЈЕ

Члан 1.

Судија током цијелог парничног поступка активно управља поступком у оквиру својих законом предвиђених процесних овлаштења те, не прелазећи границе захтјева који су стављени у поступку, подстиче странке да разјасне и употпуне своје наводе или приједлоге.

ПРЕТХОДНО ИСПИТИВАЊЕ ТУЖБЕ И ОДГОВОРА НА ТУЖБУ

Члан 2.

Ако суд у току поступка утврди да тужилац или тужени није био жив у моменту подношења тужбе, донијеће рјешење којим ће одбацити тужбу и предузете радње ставити ван снаге.

Члан 3.

У случају када се у тужби тврди да је адреса туженог непозната и предлаже постављање посебног старатеља туженом или вршење доставе путем објаве у дневним новинама, тужба треба да садржава посљедњу познату адресу пребивалишта односно боравишта туженог, евидентирану код органа надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана. Уколико тужени није евидентиран код надлежног органа, тужилац је дужан о томе доставити доказ.

Члан 4.

Уколико је уз тужбу приложена одлука службе за социјални рад о постављању посебног старатеља за туженог, суд ће такву тужбу вратити на уређење с налогом тужиоцу да достави доказ о адреси посљедњег познатог пребивалишта односно боравишта туженог, евидентираној код органа надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана, односно доказ да тужени није евидентиран код тог органа.

Члан 5.

Ако суд утврди да у тужби нису наведени докази за сваку чињеницу или да се наведени докази не односе на чињенице на којима се заснива тужбени захтјев, тужбу ће вратити на уређење.

Тужилац у правилу, с циљем економичности поступка, уз тужбу треба да приложи све исправе које су предложене као доказ. Тужба ће се сматрати уредном и ако уз њу нису приложене све предложене исправе.

Одредбе става (1) и (2) овог члана односе се и на одговор на тужбу.

ПРИПРЕМНО РОЧИШТЕ

Члан 6.

Странка је дужна за сваки предложени доказ навести које чињенице тим доказом жели да докаже.

Члан 7.

У случају приједлога за извођење доказа саслушањем већег броја свједока ради утврђивања исте чињенице, суд ће о оваквом приједлогу да одлучи водећи рачуна о економичности поступка. Уколико суд сматра да није потребно саслушање свих предложених свједока ради утврђивања исте чињенице, затражиће од странке да изврши одабир свједока, а уколико то странка не учини, одабир ће извршити суд, на основу резултата расправљања.

Члан 8.

Ако суд на припремном рочишту, с обзиром на број предложених доказа, не може да одлучи који су докази релевантни за утврђивање битних чињеница, а који не, усвојиће све предложене доказе и заказаће рочиште за главну расправу.

Суд ће, накнадно, на главној расправи, приједлоге доказа које не сматра битним за доношење

одлуке, рјешењем да одбије и да назначи разлоге одбијања.

Члан 9.

Суд ће у рјешењу о вјештачењу упозорити вјештака да ће га казнити новчаном казном ако не достави налаз и мишљење у остављеном року или не дође на рочиште, иако је уредно позван, а изостанак не оправда.

Члан 10.

Када је тужба преиначена у субјективном смислу на припремном рочишту или на рочишту за главну расправу на којем није присутан тужени, суд ће одложити рочиште, доставити записник с тог рочишта првобитно туженом и особи која треба да ступи у парницу умјесто првобитно туженог и оставити им рок за изјашњење о преиначеној тужби.

Када је тужба преиначена у објективном смислу на припремном рочишту на којем није присутан тужени, суд ће да одложи припремно рочиште.

Када је тужба преиначена у објективном смислу на рочишту за главну расправу на којем није присутан тужени, суд ће, уколико утврди да су испуњени услови из члана 57. став (2) ЗПП, одложити рочиште, доставити записник с тог рочишта туженом и оставити му рок за изјашњење о преиначеној тужби.

СУДСКА НАГОДБА

Члан 11.

Суд ће, током цијелог поступка, настојати да странке закључе судску нагодбу. Покушај нагодбе ће се евидентирати у записнику, уз навођење предложеног садржаја нагодбе, странке која не пристаје на нагодбу, те разлога неприхваћања.

ГЛАВНА РАСПРАВА

Члан 12.

Када је главна расправа због једноставности предмета заказана без претходног одржавања припремног рочишта, па на тој главној расправи странке истакну нове чињенице и предложе нове доказе које нису изнијеле у тужби или одговору на тужбу, суд ће, уколико се ради о чињеницама и доказима релевантним за одлучивање, да дозволи њихово извођење на главној расправи.

Ако се ради о доказима који не могу да се проведу на истом рочишту или на које супротна странка не може да се изјасни, суд ће одложити главну расправу и по потреби оставити рок супротној странци за изјашњење.

ОДГОДЕ И ОДЛАГАЊА

Члан 13.

Обавјештавање

У случају када странка суду поднесе захтјев за одлагање, одгоду или другу обавијест у том погледу, истовремено ће упутити примјерак тог захтјева или обавијести и супротној странци.

Члан 14.

Одгода у случају када је датум утврђен без консултације са странком

У случају када су датум и вријеме рочишта утврђени без консултације са странкама, странке могу да затраже промјену датума одржавања рочишта у року од 8 дана од дана пријема позива на рочиште.

Након истека рока од 8 дана, суд неће усвојити захтјев за одгоду рочишта, осим у случају постојања оправданих разлога или више силе.

Члан 15.

Одгода у случају када је датум одређен у консултацији са странкама

У случају када су датум и вријеме рочишта утврђени након консултација са странкама, захтјев за одгоду ће бити усвојен само ако за то постоје оправдани разлози или виша сила.

Члан 16.

Одгода у случају постојања оправданих разлога или усљед више силе

Образложени захтјев странке за одгоду на основу постојања оправданих разлога или више силе мора да буде достављен до краја радног дана након наступања таквих разлога или више силе.

Супротна странка може да одговори на захтјев у року од два радна дана од дана његовог подношења, односно достављања примјерка тог захтјева.

Суд ће захтјев размотрити у најкраћем могућем року након протекла рока од два дана од дана подношења захтјева. У случају да суд добије одговор супротне странке прије истека тог рока, захтјев ће размотрити у најкраћем могућем року након пријема одговора.

Члан 17.

Оправдани разлози и виша сила

Сљедеће околности се неће сматрати оправданим разлозима нити вишом силом:

- присуство рочишту у другом предмету који се води пред истим или другим судом које је заказано или планирано након заказивања овог рочишта;

- здравствени разлози који нису поткријепљени релевантним љекарским налазима датираним непосредно прије термина заказаног рочишта;
- хитни или озбиљни разлози породичне природе, уколико захтјев није поткријепљен доказима или релевантним документима у којима се наводи да су породични разлози хитне и непредвидиве природе;
- годишњи одмор или пословни пут адвоката;
- уколико адвокат откаже пуномоћ странци у кратком временском периоду прије заказаног рочишта, а нови адвокат кога је странка ангажовала није имао времена за адекватну припрему предмета;
- у случају отказивања пуномоћи од стране адвоката које је у супротности с одредбама Закона о адвокатури.

Одлагање рочишта

Члан 18.

Суд неће дозволити одлагање припремног рочишта које се тражи ради изјашњења на писмене исправе које је супротна странка предложила као доказ у тужби или одговору на тужбу, али их је приложила тек на припремном рочишту.

Члан 19.

Суд ће одбити захтјев за одлагање рочишта у ситуацијама када на припремно рочиште у име ангажованог адвоката приступи адвокатски приправник без положеног правосудног испита, а не може да заступа странку у поступку јер вриједност спора прелази износ од 50.000,00 КМ. Суд ће у таквом случају, када се ради о заступању тужене стране, сматрати да тужени није ни приступио и водиће рочиште у његовој одсутности. Ако се ради о заступању тужилачке стране, суд ће сматрати да је тужба повучена.

Изузетно, ако у току припремног рочишта дође до повећања вриједности спора преко износа од 50.000,00 КМ, а туженог је на рочишту заступао приправник без положеног правосудног испита, суд ће усвојити захтјев за одлагање рочишта.

Члан 20.

Ако су странка или њен законски заступник неуки, односно нису у стању јасно и одређено изјаснити се о предмету расправљања, суд може да одложи рочиште како би омогућио странци да ангажује пуномоћника.

Члан 21.

Суд може да одступи од одредаба из овог поглавља, уколико околности у предмету то оправдавају.

ЗАСТУПАЊЕ

Члан 22.

Уколико на рочиште у парницама о имовинскоправним захтјевима чија вриједност предмета спора прелази износ 50.000 КМ приступи запосленик правног лица или адвокатски приправник као пуномоћник правног лица, првостепени суд ће захтијевати на увид увјерење о положеном правосудном испиту, те уколико наведени пуномоћници немају увјерење о положеном правосудном испиту или немају положен правосудни испит, суд ће сматрати да исти нису ни приступили на рочиште.

Члан 23.

Пуномоћник за пријем писмена физичког лица не мора да буде пуномоћник из члана 301. ЗПП.

Члан 24.

Уколико је странка опуномоћила два или више пуномоћника, суд ће позвати странку да се изјасни којем од пуномоћника ће се вршити достава писмена.

Члан 25.

Могућност доставе у складу с одредбом члана 3376. Закона о парничном поступку, тј. полагањем писмена у посебне претинце у за то одређеној просторији суда, односи се и на другостепене одлуке и одлуке ревизијског суда.

СНИМАЊЕ РОЧИШТА

Члан 26.

Станкама није дозвољено тонско ни видео снимање рочишта властитим уређајима.

ПРИЛОГ Ј „КОМПАРАТИВНИ ПРЕГЛЕД РАЗЛИКА У СМЈЕРНИЦАМА ЗА ПОСТУПАЊЕ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ“

Компаративни преглед текстова смјерница за поступање у парничном поступку донесених од стране циљних судова ИЈQ пројекта¹⁷

Преамбула	
Општински суд у Сарајеву	На основу члана IV.Ц.1.3. Устава Федерације БиХ, Општински суд у Сарајеву доноси Смјернице с циљем уједначавања судске праксе, те унапређења ефикасности у поступању. Смјернице су донесене у складу са судском праксом и заузетим ставовима Парничног одјељења Општинског суда у Сарајеву и Грађанског одјељења Кантоналног суда у Сарајеву, имају упућујући карактер за судије Општинског суда у Сарајеву, као и за учеснике у парничним поступцима који се одвијају пред овим судом.
Основни суду Бањалуци	На основу члана 6. Закона о судовима Републике Српске („Службени гласник Републике Српске», број 37/12, 44/15 и 100/17), Основни суд у Бањалуци доноси Смјернице с циљем обезбјеђења остваривања принципа једнаког поступања у једнаким ситуацијама, обезбјеђења правне сигурности и једнакости грађана пред законом, обезбјеђења пропорционалности у остваривању права, и ради унапређења начела ефикасности и економичности утемељених на одредби члана 10. Закона о парничном поступку („Службени гласник Републике Српске», број 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 и 61/13, у даљем тексту: ЗПП).
Општински суд у Тузли	Смјернице су донесене у складу са судском праксом Основног суда у Бањалуци и Грађанског одјељења Окружног суда у Бањалуци, а сходно Пројекту унапређења ефикасности правосуђа II и имају упућујући карактер.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву. Идентична одредба као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.

¹⁷ Смјернице за поступање у парничном поступку израдили су сви циљни судови пројеката, и то у међусобној сарадњи првостепених и надлежних другостепених судова. Основни и Окружни суд у Требињу усвојили су Препоруке за поступање у парничном поступку. Формално, оне најчешће представљају упућујући акт циљних првостепених судова, али се у неким случајевима ради о заједничком акту првостепеног/првостепених и другостепеног суда. Посљедње се односи на Смјернице Основног суда у Бијељини и Окружног суда у Бијељини, Смјернице Кантоналног суда у Зеници и Општинског суда у Зеници којима су накнадно приступили сви судови Зеничко-добојског кантона, те Смјернице судова Средњобосанског кантона. Ради лакше оријентације у овом документу, судови из Федерације БиХ, Републике Српске, и Основни суд Брчко дистрикта БиХ означени су различитим бојама.

<p>Основни суд Брчко дистрикта БиХ</p>	<p>На основу члана 3. Закона о судовима Брчко дистрикта Босне и Херцеговине („Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, број 19/07, 20/07, 39/09 и 31/11), Основни суд Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, након доношења Закона о парничном поступку Брчко дистрикта Босне и Херцеговине („Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине“, бр. 28/18), доноси Смјернице с циљем уједначавања судске праксе, те унапређења ефикасности у поступку. Смјернице су донесене у складу са судском праксом и заузетим ставовима Грађанско-привредно-управног одјељења Основног суда Брчко дистрикта БиХ, имају упућујући карактер за судије Основног суда Брчко дистрикта БиХ, као и за учеснике у парничним поступцима који се одвијају пред овим судом.</p>
<p>Кантонални и Општински суд у Зеници</p>	<p>На основу члана IV.Ц.1.3. Устава Федерације БиХ, у интересу уједначавања судске праксе и унапређења ефикасног и правичног поступања у грађанском поступку, радна група Кантоналног суда у Зеници и Општинског суда у Зеници даје сљедећи приједлог Смјерница, које за судије и за учеснике у поступку имају упућујући карактер.</p>
<p>Основни суду Добоју</p>	<p>На основу члана 6. Закона о судовима Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 37/12, 44/15 и 100/17), Основни суд у Добоју доноси Смјернице с циљем обезбјеђења остваривања принципа једнаког поступања у једнаким ситуацијама, обезбјеђења правне сигурности и једнакости грађана пред законом, обезбјеђења пропорционалности у остваривању права и ради унапређења начела ефикасности и економичности и предузимање других законим прописаних мјера за обезбјеђивање присуства парничних странака, свједока и вјештака, те предузимање мјера ради спречавања злоупотребе процесних права странака и других учесника у поступку, поштивање законских рокова у заказивању и наставцима расправа, а све како то има у виду одреба члана 10. Закона о парничном поступку („Службени гласник Републике Српске», број 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 и 61/13; у даљем тексту ЗПП).</p>
<p>Судови Средњобосанског кантона</p>	<p>Смјернице су донесене у складу са судском праксом Основног суда у Добоју и Грађанског одјељења Окружног суда у Добоју, а сходно Пројекту унапређења ефикасности правосуђа II и имају упућујући карактер.</p>
<p>Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу</p>	<p>Идентична одреба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.</p> <p>На темељу члана IV.Ц.1.3. Устава Федерације Босне и Херцеговине („Службене новине Федерације БиХ“, број 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 и 88/08) и чланка 5. Закона о судовима у Федерацији БиХ („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 38/05, 22/06, 63/10, 72/10, 7/13 и 52/14) с циљем уједначавања судске праксе и унапређења ефикасности и правичног поступања у парничном поступку, сукладно одредбама Закона о парничном поступку у Федерацији БиХ (“Службене новине Федерације БиХ“, број 53/03, 73/05, 19/06 и 98/15), Општински суд у Широком Бријегу, и Жупанијски суд Широки Бријег, у оквиру Пројекта унапређења квалитете правосуђа, којег проводи Високо судбено и тужитељско вијеће Босне и Херцеговине, Судска администрација Норвешке и Судско вијеће Низоземске усвојили су дана 28.10.2020. године Смјернице за поступање у парничном поступку које имају упућујући карактер за суце и судионике у поступку.</p>

Окружни и Основни суд у Требињу	Сходно Пројекту унапређења ефикасности правосуђа II, с циљем унапређења начела ефикасности и економичности поступка, обезбјеђења остваривања принципа једнаког поступања у једнаким ситуацијама, обезбјеђивања правне сигурности и једнакости грађана пред законом, обезбјеђења пропорционалности у остваривању права и ради потпуне примјене одребе члана 10. Закона о парничном поступку Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 и 61/13; у даљем тексту ЗПП) Окружни суд у Требињу и Основни суд у Требињу, а у складу с одредбом члана 9. Правилника о унутрашњем судском пословању („Службени гласник Републике Српске“, број 9/14, 71/17 и 67/18), на заједничкој сједници грађанских одјељења Окружног суда у Требињу и Основног суда у Требињу одржаној дана 15.12.2020. године доносе сљедеће Препоруке. Препоруке су донесене у складу са судском праксом Основног суда у Требињу и Грађанског одјељења Окружног суда у Требињу и имају упућујући карактер.
Кантонални и Општински суд у Мостару	На основу чл. IV/Ц.1.3. Устава Федерације Босне и Херцеговине („Службене новине ФБиХ“, број 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 и 88/08) и чл. 5. Закона о судовима у Федерацији БиХ (Службене новине БиХ , број 38/05, 22/06, 63/10, 72/10, 71/13 и 52/14) с циљем уједначавања судске праксе и унапређења ефикасности, јачања процесне дисциплине, правичности поступања у парничном поступку, сукладно одредбама Закона о парничном поступку у Федерацији БиХ („Службене новине ФБиХ“, број 53/03, 73/05, 19/06, 98/15; у даљем тексту ЗПП Ф БиХ), Опћински суд у Мостару и Кантонални суд у Мостару оквиру Пројекта унапређења квалитете правосуђа којег проводи Високо судско и тужилачко вијеће Босне и Херцеговине, Судска администрација Норвешке и Судско вијеће Низоземске сачинили су дана 28.10.2020. године Смјернице за поступање у парничном поступку суда у Херцеговачко-неретванском кантону које имају упућујући карактер за суце и учеснике у поступку и представљају позитивне праксе и разумијевање процесних одредаби већине судија, а које задржавају аутономно право судије да, у складу с правним и чњеничним стањем из конкретне предмете, примени закон у складу са својим слободним судијским увијерењем.
Улога судије	
Општински суд у Сарајеву	Судија током цијелог парничног поступка активно управља поступком у оквиру својих законом предвиђених процесних овлашћења те, не прелазећи границе захтјева који су стављени у поступку, подстиче странке да разјасне и употпуне своје наводе или приједлоге.
Основни суд у Бањалуци	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Општински суд у Тузли	Судија током цијелог парничног поступка активно управља поступком у оквиру својих законом предвиђених процесних овлашћења те, не прелазећи границе захтјева који су стављени у поступку, подстиче странке да разјасне и употпуне своје наводе или приједлоге (идентичан дио као у Смјерницама Опћинског суда у Сарајеву) посебно пазећи да се, радњама и активностима суда и свих учесника поступка, у свим фазама поступка, не повриједи право странака на правично суђење из члана 6. Европске конвенције о људским правима.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Судија ће током цијелог поступка настојати ријешити спор мирним путем, предлажући парничним странкама закључење судске нагодбе.
Основни суд Брчко дистрикта БиХ	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву. Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.

Кантонални и Општински суд у Зеници	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Тузли.
Основни суд у Добоју	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Судови Средњобосанског кантона	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Тузли.
Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Тузли.
Окружни и Основни суд у Требињу	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Кантонални и Општински суд у Мостару	Судија током цијелог поступка активно управља поступком у оквиру својих законом предвиђених процесних овлаштења, води рачуна о ефикасности и економичности поступка, <i>тражи од странака да разјасне и употпуне своје наводе и приједлоге, посебно пажећи да се радњама и активностима суда и свих учесника у поступку, у свим фазама поступка, не повриједи право странака на правично суђење из чл. 6. Европске конвенције о људским правима и основним слободама.</i> Судија ће током цијелог поступка настојати да се спор ријеши мирним путем.
	<i>Препходно испитивање тужбе и одговора на тужбу</i>
Општински суд у Сарајеву	Ако суд у току поступка утврди да тужилац или тужени није био жив у моменту подношења тужбе, донијет ће рјешење којим ће одбацити тужбу и подузете радње ставити ван снаге. У случају када се у тужби тврди да је адреса туженог непозната и предлаже постављање посебног старатеља туженом или вршење доставе путем објаве у дневним новинама, тужба треба садржавати посљедњу познату адресу пребивалишта односно боравишта туженог, евидентирану код органа надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана. Уколико тужени није евидентиран код надлежног органа, тужилац је дужан о томе доставити доказ. Уколико је уз тужбу приложена одлука службе за социјални рад о постављању посебног старатеља за туженог, суд ће такву тужбу вратити на уређење с налогом тужиоцу да достави доказ о адреси посљедњег познатог пребивалишта односно боравишта туженог, евидентираној код органа надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана, односно доказ да тужени није евидентиран код тог органа. Ако суд утврди да у тужби нису наведени докази за сваку чињеницу или да се наведени докази не односе на чињенице на којима се заснива тужбени захтјев, тужбу ће вратити на уређење. Тужилац у правилу, с циљем економичности поступка, уз тужбу треба приложити све исправе које су предложене као доказ. Тужба ће се сматрати уредном, иако уз њу нису приложене све предложене исправе. Одредбе ставова (1) и (2) овог члана односе се и на одговор на тужбу.

<p>Основни суд у Бањалуци</p>	<p>Ако суд у току поступка утврди да тужени није био жив у моменту подношења тужбе, рјешењем ће наложити тужиоцу да изврши уређење тужбе тако што ће на страни туженог означити његове правне сљеднике.</p> <p>Уколико је уз тужбу приложена одлука центра за социјални рад о постављању посебног стараоца за туженог, суд ће такву тужбу вратити на уређење с налогом тужиоцу да достави доказ о адреси посљедњег познатог пребивалишта односно боравишта туженог, евидентираној код органа надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана, односно доказ да тужени није евидентиран код тог органа.</p> <p>У правилу, тужилац у остваривању права на суђење у разумном року (члан 10. ЗПП), уз тужбу доставља писмене исправе које су у тужби предложене као доказ. Тужба ће се сматрати уредном, иако уз тужбу нису приложене предложене исправе.</p> <p>Суд ће у току поступка рјешењем позвати тужиоца да приложи исправе, ако из чињеничних навода тужбе произлази да се ради о захтјеву којим не може располагати (члан 2. став (2) ЗПП) и ради отклањања недостатака који се тичу способности тужиоца или туженог да буду странке у парници, или недостатаци који се односе на овлашћење заступника да покрене парницу кад је такво овлашћење потребно (члан 66. ЗПП).</p> <p>[Ове одредбе] односе се и на одговор на тужбу.</p> <p>Испуњени су услови за доношење пресуде због пропуштања (поред услова прописаних чланом 182. ЗПП) у ситуацији када тужилац након подношења тужбе поднеском изврши објективно преиспитење тужбе, уколико је у том поднеску тужилац предложио доношење пресуде због пропуштања и уколико је исти достављен туженом на одговор.</p>
<p>Општински суд у Тузли</p>	<p>У поступку претходног испитивања тужбе, судија утврђује да ли је тужба разумљива, да ли садржи све елементе предвиђене чланом 53. ЗПП или да ли постоје процесни недостаци прописани чланом 66. истог Закона, те да ли постоје разлози за искључење или изузеће. Уколико утврди разлоге за искључење или изузеће, подноси захтјев предсједнику суда који ће одлучити о искључењу- изузећу.</p> <p>Судија испитује да ли је надлежан за поступање у току поступка, те уколико утврди да није надлежан, огласит ће се ненадлежним и предмет доставити надлежном суду или одбацити тужбу у случају апсолутне ненадлежности суда.</p>
<p>Основни и Окружни суд у Бијељини</p>	<p>У преосталом дијелу, одредба је идентична садржају одредби које су прописане у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.</p> <p>Идентична одредба као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.</p>

<p>Основни суд Брчко дистрикта БиХ</p>	<p>Садржајно, одредбе којима је нормирано претходно испитивање тужбе и одговора на тужбу су идентичне садржају Смјерница Општинског суда у Сарајеву, али су лексика и хронологија нормирања измијењене:</p> <p>Ако суд у току поступка утврди да тужилац или тужени није био жив у моменту подношења тужбе, има се донијети рјешење којим ће одбацити тужбу и укинати предузете радње.</p> <p>У случају када се у тужби тврди да је адреса туженог непозната и предлаже постављање посебног старатеља туженом, тужба треба садржавати последњу познату адресу пребивалишта односно боравишта туженог, евидентирану код органа управе надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана.</p> <p>Уколико адреса пребивалишта туженог није уопште евидентирана код надлежног органа, тужилац је дужан о томе доставити доказ.</p> <p>Уколико је уз тужбу приложена одлука органа старатељства о постављању посебног старатеља за туженог, суд ће такву тужбу вратити на уређење с налогом тужиоцу да достави доказ о адреси посљедњег познатог пребивалишта односно боравишта туженог, евидентираног код органа управе надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана, односно доказ да тужени није евидентиран код тог органа.</p> <p>Ако суд утврди да тужба не садржи довољан чињенични основ, или утврди да у тужби нису наведени докази за сваку чињеницу или да се наведени докази не односе на чињенице на којима се заснива тужбени захтјев, тужбу ће вратити на уређење. <i>Тужилац, у циљу економичности поступка, мора уз тужбу приложити све исправе које су предложене као доказ.</i></p> <p>Одредбе ставова (1) и (2) овог члана односе се и на одговор на тужбу.</p>
<p>Кантонални и Општински суд у Зеници</p>	<p>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Тузли.</p>
<p>Основни суд у Добоју</p>	<p>Идентичне одредбе као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.</p>

<p>Судови Средњобосанског кантона</p>	<p>У поступку претходног испитивања тужбе судија утврђује да ли је тужба разумљива и да ли садржи све елементе предвиђене одредбом члана 53. став (2) Закона о парничном поступку. Тужба је неразумљива уколико чињенице које се наводе у тужби нису у сагласности с постављеним тужбеним захтјевом, иако се из тужбе и тужбеног захтјева не може утврдити шта се истим тражи.</p> <p>Судија испитује да ли постоје процесни недостаци прописани одредбом члана 66. Закона о парничном поступку, те да ли постоје разлози за искључење или изузеће. Уколико утврди постојање разлога за искључење или изузеће, судија ће одмах поднијети захтјев предсједнику суда да одлучи о његовом искључењу или изузећу.</p> <p>Судија испитује да ли је суд надлежан за поступање, те уколико утврди да није надлежан, донијет ће рјешење о проглашавању суда ненадлежним и уступити предмет надлежном суду или одбацити тужбу у случају апсолутне ненадлежности суда.</p> <p>Ако судија утврди да тужитељ или тужени није био жив у вријеме доношења тужбе, донијет ће рјешење којим ће одбацити тужбу и ставити ван снаге све подузете радње.</p> <p>У случају када тужитељ у тужби тврди да је адреса туженог непозната и предлаже постављање привременог заступника туженом или вршење доставе путем објаве у дневним новинама, суд ће тужбу вратити на уређење и наложити тужитељу да, у уређеној тужби, наведе посљедњу познату адресу пребивалишта односно боравишта туженог која је евидентирана код надлежног органа или доказ да тужени није евидентиран код надлежног органа.</p> <p>Суд ће поступити на истовјетан начин и уколико је уз тужбу приложена одлука центра за социјални рад о постављању посебног старатеља туженом.</p> <p>Уколико у тужби нису наведени сви подаци прописани одредбом члана 334. став (2) Закона о парничном поступку, суд ће тужбу вратити тужитељу на уређење. У случају да се тужба није могла доставити туженом на одговор због нетачних личних података о туженом или постојања више особа с истим именом и презименом, суд ће тужбу вратити на уређење и наложити тужитељу да достави податке о имену родитеља туженог (оца и мајке). Уколико тужитељ не поступи по налогу суда, суд ће тужбу одбацити као неуредну.</p> <p>Испуњени су увјети за доношење пресуде због пропуштања и у случају када је тужитељ након доношења тужбе поднеском извршио објективно преиначење тужбе и у поднеску предложио доношење пресуде због пропуштања, а поднесак је достављен туженом на одговор. Суд неће донијети пресуду на основу признања, након доставе налаза и мишљења вјештака странкама, прије него што је омогућио тужитељу да опередијели тужбени захтјев према налазу и мишљењу вјештака.</p> <p>Рјешење о спајању парница у смислу одредбе члана 83. став (1) Закона о парничном поступку суд ће донијети само у случају када су парнице у истој фази поступка.</p> <p>Тужитељ је дужан у тужби предложити доказе којим се потврђују одлучне чињенице, као и доказе на којима темељи тужбени захтјев, ради потпуног изјашњења туженог и могућности туженог да тужбени захтјев оспори или призна.</p> <p>У циљу економичности поступка тужитељ уз тужбу прилаже све исправе које су предложене као доказ. Неприлагање свих исправа уз тужбу не чини тужбу неуредном.</p> <p>Исто се односи и на одговор на тужбу.¹⁸</p>
---------------------------------------	--

¹⁸ Болдиране су одредбе које су спецификум нормативног оквира Смјерница Општинског суда у Травнику.

<p>Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу</p>	<p>У поступку претходног испитивања тужбе судца утврђује да ли је тужба разумљива и да ли садржи све елементе предвиђене одредбом чланка 53. ставак (2) Закона о парничном поступку. Тужба је неразумљива уколико чињенице које се наводе у тужби нису у сугласности с постављеним тужбеним захтјевом, иако се из тужбе и тужбеног захтјева не може утврдити шта се истим тражи.</p> <p>Судац испитује да ли постоје процесни недостаци прописани одредбом чланка 66. Закона о парничном поступку, те да ли постоје разлози за искључење или изузеће. Уколико утврди постојање разлога за искључење или изузеће, судца ће одмах поднијети захтјев предсједнику суда да одлучи о његовом искључењу или изузећу.</p> <p>Судац испитује да ли је суд надлежан за поступање, те уколико утврди да није надлежан, донијет ће рјешење о проглашавању суда ненадлежним и уступити предмет надлежnome суду или одбацили тужбу у случају апсолутне ненадлежности суда.</p> <p>Ако судца утврди да тужитељ или туженик није био жив у вријеме подношења тужбе, донијет ће рјешење којим ће тужбу вратити на уређење ради означавања законских насљедника иза умрлог.</p> <p>У случају када тужитељ у тужби тврди да је адреса туженика непозната и предлаже постављање привременог заступника туженику или вршење доставе путем објаве у дневним новинама, суд ће тужбу вратити на уређење и наложити тужитељу да у уређеној тужби наведе последњу познату адресу пребивалишта односно боравишта туженика која је евидентирана код надлежног органа или доказ да туженик није евидентиран код надлежног органа.</p> <p>Суд ће поступити на истовјетан начин и уколико је уз тужбу приложена одлука центра за социјални рад о постављању посебног старатеља туженику.</p> <p>Уколико у тужби нису наведени сви подаци прописани одредбом чланка 334. ставак (2) Закона о парничном поступку, суд ће тужбу вратити тужитељу на уређење. У случају да се тужба није могла доставити туженику на одговор због неточних особних података о туженику или постојања више особа с истим именом и презименом, суд ће тужбу вратити на уређење и наложити тужитељу да достави податке о имену родитеља туженика (оца и мајке). Уколико тужитељ не поступи по налогу суда, суд ће тужбу одбацили као неуредну.</p> <p>Испуњени су увјети за доношење пресуде због пропуштања и у случају када тужитељ, након подношења тужбе поднеском, изврши објективно преиначење тужбе и у поднеску предложи доношење пресуде због пропуштања, а поднесак је достављен туженику на одговор.</p> <p>Суд неће донијети пресуду на основу признања након доставе налаза и мишљења вјештака странкама, прије него што је омогућио тужитељу да опередијели тужбени захтјев према налазу и мишљењу вјештака.</p> <p>Рјешење о спајању парница у смислу одредбе чланка 83. ставак (1) Закона о парничном поступку суд ће донијети само у случају када су парнице у истој фази поступка.</p> <p>Тужитељ је дужан у тужби предложити доказе којим се потврђују одлучне чињенице, као и доказе на којима темељи тужбени захтјев, ради потпуног очитовања туженика и могућности туженика да тужбени захтјев оспори или призна.</p> <p>С циљем економичности поступка тужитељ уз тужбу прилаже све исправе које су предложене као доказ. Неприлагање свих исправа уз тужбу не чини тужбу неуредном.</p> <p>Исто се односи и на одговор на тужбу.</p>
---	---

<p>Окружни и Основни суд у Требињу</p>	<p>Уколико тужилац у тужби није значајно вриједност предмета спора или је неправилно одредио вриједност предмета спора, осим у случајевима у којим се вриједност спора не може изразити у новцу, суд ће рјешењем тужбу вратити тужиоцу и позвати га да у остављеном року тужбу уреди тако што ће одредити вриједност предмета спора у одређеном новчаном износу (чл. 316. ЗПП).</p> <p>Уколико тужилац у тужби није назначио тачну адресу парничних странака које су физичка лица, већ само адресу њихових пуномоћника, суд ће рјешењем тужбу вратити тужиоцу и позвати га да у остављеном року тужбу уреди тако што ће означити тачну адресу парничних странака (чл. 334. став (2) и чл. 336. ЗПП).</p> <p>У правилу, тужилац у остваривању права на суђење у разумном року (чл. 10. ЗПП), уз тужбу доставља писмене исправе које су у тужби предложене као доказ. Тужба ће се сматрати уредном, иако уз тужбу нису приложене предложене исправе.</p> <p>Суд ће у току поступка рјешењем позвати тужиоца да приложи исправе, ако из чињеничних навода тужбе произлази да се ради о захтјеву којим не може располагати (чл. 2. став (2) ЗПП) и ради отклањања недостатака који се тичу способности тужиоца или туженог да буду странке у парници или недостаци који се односе на овлашћење заступника да покрене парницу када је такво овлашћење потребно (чл. 66. ЗПП).</p> <p>Одредбе ставова (1) и (2) овога члана односе се и на одговор на тужбу.</p> <p>Испуњени су услови за доношење пресуде због пропуштања (пored услова прописаних одредбом члана 182. ЗПП) у ситуацији када тужилац након доношења тужбе поднеском изврши објективно преиначење, уколико је у том поднеску тужилац предложио доношење пресуде због пропуштања и уколико је исти уредно достављен туженом на одговор.</p>
<p>Кантонални и Општински суд у Мостару</p>	<p>Судија испитује прво дали постоје разлике за искључење или изузеће. Уколико утврди постојање разлога за искључење или изузеће, судија ће одмах поднијети захтјев предсједнику суда да одлучи о том захтјеву.</p> <p>Суд испитује да ли је надлежан за поступање, те уколико утврди да није надлежан, донијет ће рјешење о проглашавању суда ненадлежним и уступити предмет надлежном суду или одбацити тужбу у случају апсолутне ненадлежности суда.</p> <p>Суд испитује да ли постоје процесни недостаци из чл. 66. ЗПП ФБиХ.</p> <p>Ако суд утврди да су тужилац или тужени умрли прије подношења тужбе, донијет ће рјешење којим ће тужбу одбацити и ставити ван снаге све подузете радње.</p> <p>Ако суд утврди да постоје недостаци у погледу заступања странке, позват ће странку да у одређеном року отклони недостатке, сулозорењем да ће у супротном бити без дејства радње подузете од стране неовлаштеног лица.</p> <p>Ако суд утврди да тужба не садржи све елементе предвиђене одредбом члана 53. став (2) ЗПП ФБиХ или да није разумљива, вратит ће је тужиоцу на уређење.</p> <p>Тужба је неразумљива уколико чињенице које се наводе у тужби нису у сагласности с постављеним тужбеним захтјевом, и ако се из тужбе и тужбеног захтјева не може утврдити шта се истим тражи.</p> <p>Тужилац, у правилу, у остваривању права на суђење у разумном року (чл. 10. ЗПП Ф БиХ), уз тужбу доставља писмене исправе које су у тужби предложене као докази, а које је у могућности доставити. Тужба се неће сматрати неуредном, и ако ове исправе нису приложене уз тужбу.</p>

	<p>Тужба мора садржавати потпуне адресе свих странака. Ако се у тужби наводи да је адреса туженог непозната и предлаже постављање привременог заступника туженом или вршење доставе путем објаве у дневним новинама, тужба треба садржавати последњу познату адресу пребивалишта или боравишта туженог, евидентирану код органа надлежног за вођење евиденције о пребивалишту и боравишту грађана. Ако тужени није евидентиран код надлежног органа, тужилац је дужан о томе доставити доказ.</p> <p>Ако тужилац не предујми трошкове објављивања огласа о постављању привременог заступника у Службеним новинама ФБиХ и ХНК, или трошкове објаве огласа о достави тужбе путем дневних новина, тужба се одбацује.</p> <p>Испуњени су услови за доношење пресуде због пропуштања (уз услове прописане у чл. 182. ЗПП ФБиХ) у ситуацији када тужилац након доношења тужбе поднеском изврши објективно преиначење тужбе, уколико је у том поднеску тужилац предложио доношење пресуде због пропуштања и уколико је исти достављен туженом на одговор.</p> <p>Одредбе ставова (5), (6), (7) и (8) овог члана односе се и на одговор на тужбу, као и на противтужбу и одговор на противтужбу.</p>
<p><i>Припремно рочиште</i></p>	
<p>Општински суд у Сарајеву</p>	<p>Странка је дужна за сваки предложени доказ навести које се чињенице тим доказом желе доказати.</p> <p>У случају приједлога за извођење доказа саслушањем већег броја свједока ради утврђивања исте чињенице, суд ће о оваквом приједлогу одлучити водећи рачуна о економичности поступка.</p> <p>Уколико суд сматра да није потребно саслушање свих предложених свједока ради утврђивања исте чињенице, затражит ће од странке да изврши одабир свједока, а уколико то странка не учини, одабир ће извршити суд на основу резултата расправљања.</p> <p>Ако суд на припремном рочишту, с обзиром на број предложених доказа, није у могућности одлучити који су докази релевантни за утврђивање битних чињеница, а који не, усвојит ће све предложене доказе и казат ће рочиште за главну расправу.</p> <p>Суд ће, накнадно, на главној расправи, приједлоге доказа које не сматра битним за доношење одлуке, рјешењем одбити и назначити разлоге одбијања.</p> <p>Суд ће у рјешењу о вјештачењу упозорити вјештака да ће га казнити новчаном казном ако не достави новчаном казном ако не достави налаз и мишљење у остављеном року или не дође на рочиште, иако је уредно позван, а изостанак не оправда.</p> <p>Када је тужба преиначена у субјективном смислу на припремном рочишту или на рочишту за главну расправу, на којем није присутан тужени, суд ће одложити рочиште, доставити записник с тог рочишта првобитно туженом и особи која треба ступити у парницу умјесто првобитно туженог и оставити им рок за изјашњење о преиначеној тужби.</p> <p>Када је тужба преиначена у објективном смислу на припремном рочишту, на којем није присутан тужени, суд ће одложити припремно рочиште.</p> <p>Када је тужба преиначена у објективном смислу на рочишту за главну расправу, на којем није присутан тужени, суд ће, уколико утврди да су испуњени увјети из члана 57. став (2) ЗПП, одложити рочиште, доставити записник с тог рочишта туженом и оставити му рок за изјашњење о преиначеној тужби.</p>

Основни суду Бањалуци	<p>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву, али су додате и следеће одредбе:</p> <p>На основу испитивања тужбе и одговора на тужбу суд цијени да ли се ради о предмету који се заснива на једноставном чињеничном и правном основу, уз примјену института којим је прописано да одржавање припремног рочишта није обавезно.</p> <p>Суд може и накнадно (прије отварања главне расправе) донијети процесно рјешење о опозиву извођења доказа, претходно прихваћених на припремном рочишту, које не сматра битним за доношење одлуке.</p> <p>Ако на припремном рочиште не дође уредно позван тужени, суд ће у рјешењу којим одређује доказе који ће се извести на главној расправи уврстити и доказе које је тужени предложио у одговору на тужбу или у поднеску који је доставио суду прије одржавања припремног рочишта. Доказе које суд у овом случају не сматра битним за одлуку о главној ствари одбит ће рјешењем.</p>
Општински суд у Тузли	<p>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву, али су додате и следеће одредбе:</p> <p>Суд ће на припремном рочишту након разјашњења навода тужиоца и туженог затражити од странка да за сваки предложени доказ наведу које чињенице се тим доказом желе доказати.</p> <p>Ако на припремном рочишту, због комплексности предмета спора, те броја и врсте предложених доказа, суд не може са сигурношћу одредити који су докази релевантни за утврђивање битних чињеница, а који не, суд ће код заказивања рочишта за главну расправу одлучити да усвоји све предложене доказе.</p> <p>Суд ће одлучити и о доказима предложеним у тужби, одговору на тужбу и поднесцима, иако такав доказ странка није предложила у излагању на припремном рочишту (по потреби да се странка изјасни да ли остаје код приједлога). Странка је дужна, уз приједлог да се нареди достава исправе од органа власти или правне особе, доставити доказ да није могла сама испословати да се исправа преда или покаже.</p>
Основни и Окружни суд у Бијељини	Идентичне одредбе као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.
Основни суд Брчко дистрикта БиХ	Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Кантонални и Општински суд у Зеници	<p>Суд позива свједоке доставом писменог позива, ову обавезу суда не може да замијени странка, па тако суд не би могао странци наложити да осигура присуство одређеног свједока на главној расправи.</p> <p>Преостале одредбе су идентичне као у Смјерницама Општинског суда у Тузли.</p>
Основни суду Добоју	Одредбе идентичне као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.
Судови Средњобосанског кантона	<p>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Тузли, али додана је и одредба:</p> <p>Уколико странка предложи суду да прибави одређену исправу од надлежног органа, дужна је приложити доказ да се претходно обрађала са захтјевом том органу и да ту исправу није могла прибавити.</p>

<p>Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу</p>	<p>Странка је дужна за сваки предложени доказ навести које чињенице се истим желе доказати.</p> <p>Ако суд на припремном рочишту, с обзиром на број предложених доказа, није у могућности да одлучи који су докази релевантни за утврђење битних чињеница, а који не, усвојит ће све предложене доказе и заказат ће рочиште за главну расправу.</p> <p>Суд може на главној расправи одбити провођење доказа који су усвојени на припремном рочишту за које сматра да нису битни за доношење одлуке.</p> <p>Уколико је странка на исте околности предложила саслушање већег броја свједока, суд ће тражити од странке очитовање и одабир свједока који ће се саслушати, а уколико то странка не учини, одабир свједока извршит ће суд на основу резултата расправљања.</p> <p>Суд позива свједоке доставом писменог позива. Суд не може наложити странци да осигура присуство одређеног свједока на главној расправи.</p> <p>Уколико се припремно рочиште води у одсутности уредно обавијештенога тужитеља или туженика, суд ће одлучити о приједлозима странака за провођење доказа који су истакнути у тужби и одговору на тужбу и достављени уз исте, те ће записник с припремног рочишта доставити одсутној странци.</p> <p>Уколико странка предложи суду да прибави одређену исправу од надлежног органа, дужна је приложити доказ да се претходно обраћала са захтјевом том органу и да ту исправу није могла прибавити.</p> <p>Када је тужба преиначена у субјективном смислу на припремном рочишту или на рочишту за главну расправу, на којем није био присутан туженик, суд ће одложити рочиште, доставити записник с тог рочишта првобитно означеном туженику и особи која треба ступити у парницу умјесто првобитног туженика и оставити им рок за очитовање по преиначеној тужби.</p> <p>Суд ће одложити припремно рочиште или главну расправу, уколико је дошло до преинаке тужбе у субјективном и објективном смислу, а туженик није присутан на рочишту, уколико утврди да су испуњени увјети из чланка 57. Закона о парничном поступку, ради очитовања туженика по преиначеној тужби.</p> <p>Ако су странка или њен законски заступник неучи и нису у стању јасно и одређено се очитовати о предмету расправљања, суд ће их поучити да могу ангажирати пуномоћника, што може бити разлог за одлагање рочишта.</p>
---	---

<p>Окружни и Основни суд у Требињу</p>	<p>На основу испитивања тужбе и одговора на тужбу суд цијени да ли се ради о предмету који се заснива на једноставном чињеничном и правном основу, уз примјену института којим је прописано да одржавање припремног рочишта није обавезно.</p> <p>Странка је дужна за сваки предложени доказ навести које чињенице се тим доказом желе доказати.</p> <p>У случају приједлога за извођење доказа саслушањем већег броја свједока ради утврђивања исте чињенице, суд ће о оваквом приједлогу одлучити, водећи рачуна о економичности поступка.</p> <p>Уколико суд сматра да није потребно саслушање свих предложених свједока ради утврђивања исте чињенице, затражит ће од странке да изврши одабир свједока, а уколико то странка не учини, одабир ће извршити суд на основу резултата расправљања.</p> <p>Ако суд на припремном рочишту, с обзиром на број предложених доказа, није у могућности одлучити који докази су релевантни за утврђивање битних чињеница, а који не, усвојит ће све предложене доказе и заказат ће рочиште за главну расправу.</p> <p>Суд може и накнадно (прије отварања главне расправе) донијети процесно рјешење о опозиву извођења доказа претходно прихваћених на припремном рочишту, које не сматра битним за доношење одлуке.</p> <p>Суд код одређивања предмета и обима вјештачења треба питањима отклонити дилеме у погледу приједлога странака на околности предложеног предмета и обима вјештачења.</p> <p>Уколико парнична странка која предлаже провођење доказа вјештачењем (по вјештаку одговарајуће струке) не уплати трошкове вјештачења чији износ је суд одредио на припремном рочишту и оставио рок за уплату истих, а странка у оквиру остављеног рока не захтијева продужење истог, суд ће одустати од извођења доказа вјештачења јер износ потребан за подмирење трошкова није положен у року који је суд одредио.</p> <p>Ако на припремном рочиште не дође уредно позвани тужени, суд ће у рјешењу којим одређује доказе који ће се извести на главној расправи уврстити и доказе које је тужени предложио у одговору на тужбу или у поднеску који је доставио суду прије одржавања припремног рочишта. Доказе које суд у овом случају не сматра битним за одлуку о главној ствари одбит ће рјешењем.</p>
--	--

<p>Кантонални и Општински суд у Мостару</p>	<p>Странка је дужна за сваки предложени доказ одређено навести које чињенице се тим доказом желе доказати. Приједлог за саслушање на околности навода тужбе или одговора на тужбу не сматра се одређеним, па ће суд позвати странку да конкретизује околности.</p> <p>Уколико странка предложи суду да прибави одређену исправу од надлежног органа, дужна је приложити доказ да се претходно благовремено обратила са захтјевом том органу и да ту исправу није могла прибавити.</p> <p>Суд позива свједоке доставом писменог позива и ову обавезу суда не може преузети странка.</p> <p>Суд ће у позиву свједоку истом јасно предочити санкције које произлазе из чињенице да уредно обавијештени свједок није приступио на главну расправу, а свој изостанак није оправдао.</p> <p>Када суд одреди да ће се на главној расправи саслушати странке, странку која није присутна на припремном рочишту суд ће позвати преко њеног пуномоћника.</p> <p>Ако странке предложе да се саслуша само једна парнична странка, суд ће одредити да се саслуша и супротна странка, осим ако јој не могу бити познате околности на које је предложено саслушање.</p> <p>Странке, свједоци и вјештаци могу се позивати, с циљем економичности поступка, у различитим временским интервалима у истом дану одржавања главне расправе, као и у различите дане.</p> <p>Кад је тужба преиначена у објективном смислу на припремном рочишту, на којем туженик није присутан, суд ће одложити припремно рочиште и доставити тужнику пријепис записника стог рочишта, да би се туженом оставило потребно вријеме за припрему за расправљање о новом захтјеву и за прибављање евентуално нових доказа. На исти начин суд ће поступити, иако је тужени присутан на припремном рочишту, на којем из истих разлога захтијева његово одлагање.</p> <p>Кад је тужба преиначена на припремном рочишту, код било којег облика субјективне преинаке тужбе, односно да тужитељ умјесто првобитног туженика тужи другу особу (чл. 58. ЗПП ФБиХ), или да у парницу умјесто једне од странака ступи особа која је у тијеку спора прибавила ствар или право о којем тече парница (чл. 61. ЗПП ФБиХ), или промијеном странак проширењем тужбе на новог туженика поред постојећег (чл. 362. ст. (2) ФБиХ), на којем није присутан тужени, суд ће одложити припремно рочиште, доставити пријепис записника с тог рочишта првобитном туженом и особи која треба ступити у парницу умјесто првобитног туженог, односно на кога се тужба проширује, и позвати их да се у одређеном року изјасне да ли пристају на преинаку, водећи рачуна приликом заказивања новог рочишта о времену које је потребно за тражено изјашњење и евентуално изјашњење о преиначеној тужби.</p> <p>Тужитељ може повићи тужбу у складу с чл. 59. ЗПП ФБиХ. Изјава о повлачењу тужбе је неопозива.</p> <p>Ако на припремно рочиште не дође уредно позван тужени или тужилац, а нема услова за доношење рјешења да се тужба сматра повученом (због противљења туженог), суд ће у рјешењу којим одређује доказе који ће се извести на главној расправи уврстити и доказе који су предложени у поднесцима достављеним суду прије одржавања припремног рочишта. Доказе које суд у овом случају не сматра битним за одлуку о главној ствари одбит ће рјешењем.</p> <p>Када на припремно рочиште не дође тужени, суд не може одредити да се одмах одржи и главна расправа.</p> <p>За одржавање главне расправе након припремног рочишта није потребна сагласност странака.</p>
<p>Вјештачење</p>	
<p>Општински суд у Сарајеву</p>	<p>Предметно питање није регулисано.</p>

Основни суду Бањалуци	Суд код одређивања предмета и обима вјештачења треба питањима отклонити дилеме у погледу приједлога странака на околности предложеног предмета и обима вјештачења. Уколико парнична странка која предлаже провођење доказа - вјештачењем (по вјештаку одговарајуће струке) не уплати трошкове вјештачења, чији износ је суд одредио на припремном рочишту и оставио рок за уплату истих, а странка, у оквиру остављеног рока, не захтијева продужење истог, суд ће одустати од извођења доказа - вјештачења јер износ потребан за подмирење трошкова није положен у року који је суд одредио.
Општински суд у Тузли	Суд ће у рјешењу о вјештачењу упозорити вјештака да ће га казнити новчаном казном, ако не достави налаз и мишљење у остављеном року или не дође на рочиште, иако је уредно позван, а изостанак не оправда.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Идентичне одредбе као у Смијерницама Основног суда у Бањалуци, али је додана и одредба: На налазу и мишљењу вјештака који су достављени уз тужбу или одговору на тужбу, суд не може заснивати своју одлуку јер налаз и мишљење вјештака кога није рјешењем одредио суд није доказ који има доказну снагу налаза и мишљења сходно одредби чланова 148, 150. и 151. став (3) ЗПП, осим уколико обје странке прихвате тај доказ.
Основни суд Брчко дистрикта БиХ	Идентична одредба одредби Смијерница Општинског суда у Тузли.
Кантонални и Општински суд у Зеници	Парнична странка која је предложила вјештачење, а не поступи по захтјеву вјештака или налогу суда за доставу документације потребне за вјештачење, услед чега вјештак не успије сачинити налаз или не успије одговорити на све задатке дате од стране суда, не може тражити допуну налаза и мишљења или тражити да се вјештачење повјери другом вјештаку. Вјештачење, обим и особу која ће провести вјештачење, одређује суд рјешењем које се доставља вјештаку са свим напоменама и обавезама вјештака предвиђеним ЗПП-ом. Вјештак је дужан одмах по достављању рјешења о вјештачењу обавијестити суд о томе да ли постоје одређене сметње због којих не би могао поступити по налогу за вјештачење, те по могућности доставити доказе о таквим сметњама. У сваком конкретном случају суд одлучује који су оправдани разлози за одбијање вјештачења, односно изузеће вјештака. Као оправдан разлог за одбијање вјештачења, неће се узети то што је вјештак већ ангажован у другим предметима, осим у случају ако вјештак докаже да у исто вријеме вјештачења обавља у већем броју предмета, а што би утјецало на економичност поступка и евентуална одлагања рочишта што се цијени у сваком конкретном предмету.
Основни суду Добоју	Суд код одређивања предмета и обима вјештачења треба питањима отклонити дилеме у погледу приједлога странака на околности предложеног предмета и обима вјештачења. Суд ће у рјешењу о вјештачењу упозорити вјештака да ће га казнити новчаном казном, ако не достави налаз и мишљење у остављеном року или не дође на рочиште, иако је уредно позван, а изостанак не оправда. (одредба идентична садржају одредбе Смијерница Општинског и Кантоналног суда у Тузли). Уколико парнична странка, која предлаже провођење доказа – вјештачењем (по вјештаку одговарајуће струке) не уплати трошкове вјештачења, чији износ је суд одредио на припремном рочишту и оставио рок за уплату истих, а странка у оквиру остављеног рока не захтијева продужење истог, суд ће одустати од извођења доказа – вјештачења јер износ потребан за подмирење трошкова није положен у року који је суд одредио.

Судови Средњобосанског кантона	<p>Вјештачење, обим и особу која ће провести вјештачење одређује суд рјешењем које се доставља вјештаку са свим напоменама и обавезама вјештака предвиђеним Законом о парничном поступку.</p> <p>Странке су дужне да своје примједбе на лично вјештака образложе и дају конкретне разлоге и доказе зашто се противе предложеном вјештаку. Суд неће уважити паушалне примједбе на лично вјештака.</p> <p>Вјештак је дужан, одмах по достављању рјешења о вјештачењу, обавијести суд о томе постоје ли одређене сметње због којих не би могао поступати по налогу за вјештачење, те по могућности доставити доказ о таквим сметњама.</p> <p>У сваком конкретном случају суд одлучује који су оправдани разлози за одбијање вјештачења, односно изузеће вјештака.</p> <p>Оправданим разлогом за одбијање вјештачења не сматра се ангажованост вјештака у другим предметима, осим у случају ако вјештак докаже да у исто вријеме обавља вјештачење у већем броју предмета, што би утјецало на економичност поступка.</p> <p>Уколико суд утврди да је разлог за одбијање вјештачења оправдан, позват ће странке да у остављеном року доставе приједлог личности новог вјештака, а уколико странке не постигну споразум, одлуку о томе донијет ће суд.</p> <p>Суд ће приликом доношења одлуке о допунском вјештачењу или вјештачењу по другом вјештаку узети у обзир да ли је вјештак у потпуности поступио по налогу суда и одговорио на питања и примједбе странака на налаз и мишљење вјештака на главној расправи.</p> <p>Суд ће у рјешењу о вјештачењу упозорити вјештака да ће га казнити новчаном казном, ако не достави налаз и мишљење у остављеном року или не дође на рочиште, иако је уредно позван, а изостанак не оправда.</p>
Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Смјерницама судова Средњобосанског кантона.
Окружни и Основни суд у Требињу	У Препорукама су изостале одредбе о вјештачењу.

Кантонални и Општински суд у Мостару	<p>Суд код одређивања предмета и обима вјештачења треба питањима отклонити дилеме у погледу приједлога странака на околности предложеног предмета и обима вјештачења.</p> <p>Ако странка предложи вјештака погрешне струке (нпр. графолошке умјесто графоскопске), суд ће странку на то упозорити. Ако странка предложи вјештачење на околности за које није потребна стручност (нпр. финансијско вјештачење ради сабирања износа у већем броју рачуна), суд ће одбити приједлог да се проведе вјештачење и одмах образложити разлог одбијања.</p> <p>Странке су дужне да своје примједбе на личност вјештака образложе и дају конкретне разлоге и доказе зашто се противе предложеном вјештаку. Суд неће уважити паушалне примједбе на личност вјештака и може одредити предложеног вјештака.</p> <p>Ако су странке сагласне, суд може за вјештака одредити лице које није на списку именованих вјештака.</p> <p>Уколико парнична странка која предлаже провођење вјештачења у остављеном року не уплати трошкове вјештачења, а не тражи оправдано продужење рока, суд ће одустати од вјештачења рјешењем које ће доставити странкама одмах након истека рока за уплату предудима.</p> <p>Парнична странка која је предложила вјештачење, а не поступи по захтјеву вјештака или налогу суда за доставу документације потребне за вјештачење, усљед чега вјештак не успије сачинити налаз или не успије одговорити на све задатке дате од стране суда, не може тражити допуну налаза и мишљења или тражити да се вјештачење повјери другом вјештаку.</p> <p>Вјештачење, обим и особу која ће провести вјештачење предлаже странка, па о истом суд одлучује рјешењем у којем одређује рок у којем је вјештак дужан доставити налаз и мишљење, с напоменама и упозорењима прописаним ЗПП-ом. Рјешење се доставља вјештаку и странкама.</p> <p>Налаз и мишљење вјештака који није урађен у парници у којој се предлаже као доказ може се прихватити као такав само уз сагласност супротне странке, уз обавезно саслушање вјештака. У супротном, такав налаз и мишљење има снагу приватне исправе, а евентуално саслушање лица које је урадило налаз бит ће проведено као саслушање свједока, а не вјештака.</p>
Судска нагодба	
Општински суд у Сарајеву	Суд ће, у току цијелог поступка, настојати да странке закључе судску нагодбу. Покушај нагодбе ће се евидентирати у записнику, уз навођење предложеног садржаја нагодбе, странке која не пристаје на нагодбу, те разлога неприхватања.
Основни суду Бањалуци	Предметно питање није регулисано.
Општински суд у Тузли	Суд ће, у току цијелог поступка, настојати да странке закључе судску нагодбу. Покушај нагодбе ће се евидентирати у записнику, уз навођење предложеног садржаја нагодбе, те изјашњења противне странке.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Предметно питање није регулисано.
Основни суд Брчко дистрикта БиХ	Суд ће, у току цијелог поступка, настојати да странке закључе судску нагодбу. Како би се пружила подлога за контролу правилности и законитости рјешења којим се не допушта нагодба странака, потребно је такав приједлог нагодбе евидентирати у исправном записнику.
Кантонални и Општински суд у Зеници	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Основни суду Добоју	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.

Судови Средњобосанског кантона	Судија ће током цијелог поступка настојати да се спор ријеши мирним путем и странке закључе судску нагодбу.
Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу	Изостало регулисање овог питања у Смјерницама.
Окружни и Основни суд у Требињу	У Препорукама су изостале одредбе о судској нагодби.
Кантонални и Општински суд у Мостару	Судија ће током цијелог поступка настојати да се спор ријеши мирним путем и странке закључе судску нагодбу, сугеришући странкама правац нагодбе, али без конкретне садржаја. Покушај нагодбе ће се евидентирати у записнику, уз навођење предложеног садржаја нагодбе, те изјашњења противне странке.
Главна расправа	
Општински суд у Сарајеву	Када је главна расправа због једноставности предмета заказана без претходног одржавања припремног рочишта, па на тој главној расправи странке истакну нове чињенице и предложе нове доказе које нису изнијеле у тужби или одговору на тужбу, суд ће, уколико се ради о чињеницама и доказима релевантним за одлучивање, дозволити њихово извођење на главној расправи. Ако се ради о доказима који се не могу провести на истом рочишту или на које се супротна странка не може изјаснити, суд ће одложити главну расправу и, по потреби, оставити рок супротној странци за изјашњење.
Основни суд у Бањалуци	<i>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву, а додате су и одредбе: На редослијед одвијања главне расправе примјенити прописану законску норму. Измјена редослиједа одвијања главне расправе је само изузетак. Странке, свједоци и вјештаци се могу позивати с циљем економичности поступка у различитим временским интервалима у истом дану одржавања главне расправе, као и у различите дане.</i>
Општински суд у Тузли	Идентичне одредбе као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Идентичан садржај одредби о главној расправи као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву, а наредне одредбе су додате: Редослијед одвијања главне расправе врши се на начин прописан одредбом члана 99. ЗПП, с тим да је измјена редослиједа одвијања главне расправе дозвољена само у изузетним случајевима, када то оправдавају околности конкретне расправе. Странке, свједоци и вјештаци се могу позивати с циљем економичности поступка у различитим временским интервалима у истом дану одржавања главне расправе, као и у различите дане. ¹⁹ Саслушање странака, тј. тужилачке и тужене стране, сматра се једним доказом, те се овај доказ изводи истовремено. Уколико странка која је уредно позвана неоправдано не приступи рочишту, на коме је заказано извођење саслушања парничне странке, саслушат ће се само присутна странка и тиме је извођење доказа саслушањем странака завршено. Суд ће у позиву свједоку истом јасно предочити санкције које произлазе из чињенице да уредно обавијештени свједок није приступио на главну расправу, а свој изостанак није оправдао.

¹⁹ Инкорпорисано у Смјерницама Општинског суда у Тузли, по узору на Смјернице ОС Бањалука.

Основни суд Брчко дистрикта БиХ	<i>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.</i>
Кантонални и Општински суд у Зеници	<i>Идентичан одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.</i>
Основни суду Добоју	<i>Идентичне одредбе као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.</i>
Судови Средњобосанског кантона	<i>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.</i>
Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу	<i>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.</i>
Окружни и Основни суд у Требињу	<i>Идентичне одредбе као у Смјерницама Основног суда у Бањалуци.</i>
Кантонални и Општински суд у Мостару	<i>Идентичне одредбе као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву, а додане су и одредбе:</i> <i>Странке требају изводити доказе редослиједом прописаним у ЗПП. Одступање од овог редослиједа треба допустити само изузетно због оправданих разлога. Суд треба водити рачуна да се свједоци не саслушавају прије странке.</i> <i>Суд не може умјесто одсутне странке изводити ни материјалне доказе.</i> <i>Саслушање странака, тј. тужиоца и туженог сматра се једним доказом, те се овај доказ изводи истовремено. Уколико странка која је уредно позвана, неоправдано не пристули рочишту, на коме је заказано извођење саслушања парничне странке, саслушање ће се само присутна странка и тиме је извођење доказа саслушањем странака завршено.</i> <i>Суд може поставити питања странкама и свједоцима само у оквиру околности на које је предложено саслушање.</i> <i>Увиђај је доказ који се најчешће проводи ван зараде суда. Докази се изводе на главној расправи, па је увиђај дио главне расправе. На увиђају се у правилу не саслушавају странке и свједоци, осим кад суд у сваком конкретном случају утврди да је то потребно ради потпуног и правилног утврђења чињеничног стања.</i> <i>Када закључује главну расправу, суд је увијек дужан у рјешењу одредити датум доношења пресуде (рјешења).</i> <i>Достава пресуде се у правилу врши у писарници суда, а поштом само на оправдан захтјев странке. Суд не може самоиницијативно одредити да ће одлука бити донесена у законском року и достављена странкама поштом, те да од дана доставе тече рок за жалбу.</i>
Одгоде и одлагања	

Обавјештавање

У случају када странка суду поднесе захтјев за одлагање, одгоду или другу обавијест у том погледу, истовремено ће упутити примјерак тог захтјева или обавијести и супротной странци.

Одгода у случају када је датум утврђен без консултације са странком

У случају када су датум и вријеме рочишта утврђени без консултације са странкама, странке могу затражити промјену датума одржавања рочишта у року од 8 дана од дана пријема позива на рочиште.

Након истека рока од 8 дана, суд неће усвојити захтјев за одгоду рочишта, осим у случају постојања оправданих разлога или више силе.

Одгода у случају када је датум одређен у консултацији са странкама

У случају када су датум и вријеме рочишта утврђени након консултација са странкама, захтјев за одгоду ће бити усвојен само ако за то постоје оправдани разлози или виша сила.

Одгода у случају постојања оправданих разлога или усљед више силе

Образложени захтјев странке за одгоду на основу постојања оправданих разлога или више силе мора бити достављен до краја радног дана након наступања таквих разлога или више силе.

Супротна странка може одговорити на захтјев у року од два радна дана од дана његовог подношења, односно достављања примјерка тог захтјева.

Суд ће захтјев размотрити у најкраћем могућем року након протека рока од два дана од дана подношења захтјева. У случају да суд добије одговор супротне странке прије истека тог рока, захтјев ће размотрити у најкраћем могућем року након пријема одговора.

Оправдани разлози и виша сила

Сљедеће околности се неће сматрати оправданим разлозима нити вишом силом:

- присуство рочишту у другом предмету који се води пред истим или другим судом које је заказано или планирано након заказивања овог рочишта;
- здравствени разлози који нису поткријепљени релевантним лјекарским налазима датираним непосредно прије термина заказаног рочишта;
- хитни или озбиљни разлози породичне природе, уколико захтјев није поткријепљен доказима или релевантним документима у којима се наводи да су породични разлози хитне и непредвидиве природе;
- годишњи одмор или пословни пут адвоката;
- уколико адвокат откаже пуномоћ странци у кратком временском периоду прије заказаног рочишта, а нови адвокат кога је странка ангажовала није имао времена за адекватну припрему предмета;
- у случају отказивања пуномоћи од стране адвоката које је у супротности с одредбама Закона о адвокатури.

Одлагање рочишта

Суд неће дозволити одлагање припремног рочишта које се тражи ради изјашњења на писмене исправе које је супротна странка предложила као доказ у тужби или одговору на тужбу, али их је приложила тек на припремном рочишту.

Суд ће одбити захтјев за одлагање рочишта у ситуацијама када на припремно рочиште, у име ангажованог адвоката, приступи адвокатски приправник без положеног правосудног испита, а не може заступати странку у поступку јер вриједност спора прелази износ од 50.000,00 КМ. Суд ће у таквом случају, када се ради о заступању тужене стране, сматрати да тужени није ни приступио и водит ће рочиште у његовој одсутности. Ако се ради о заступању тужилачке стране, суд ће сматрати да је тужба повучена.

	<p>Изузетно, ако у току припремног рочишта дође до повећања вриједности спора преко износа од 50.000,00 KM, а туженог је на рочишту заступао приправник без положеног правосудног испита, суд ће усвојити захтјев за одлагање рочишта.</p> <p>Ако су странка или њен законски заступник неуки, односно нису у стану јасно и одређено изјаснити се о предмету расправљања, суд може одложити рочиште како би омогућио странци да ангажује пуномоћника.</p> <p>Суд може одступити од одредаба из овог поглавља, уколико околности у предмету то оправдавају.</p>
<p>Основни суду Бањалуци</p>	<p>Обавјештавање</p> <p>У случају када странка суду поднесе захтјев за одлагање, одгоду или друго обавјештење у том погледу, истовремено ће упутити примјерак тог захтјева или обавјештење и супротной странци. <i>(Идентична одредба као у Смијерницама Општинског суда у Сарајеву.)</i></p> <p>Приједлог за одгоду рочишта странка мора поднијети чим сазна за постојање законског разлога за одгоду, а најкасније 8 дана прије дана када је заказано рочиште чију одгоду тражи. Странка је дужна да уз захтјев приложи доказе из којих разлога тражи одгоду. Суд ће о сваком конкретном случају цијенити оправданост захтјева. Рјешење којим одбија захтјев суд ће доставити подносиоцу, а рјешење којим усваја захтјев, заједно с наредбом о одржавању новог рочишта, доставит ће свим странкама.</p> <p>Сљедеће околности се неће сматрати оправданим разлозима нити вишом силом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - присуство рочишту у другом предмету који се води пред истим или другим судом које је заказано или планирано након заказивања овог рочишта; - здравствени разлози који нису поткријепљени релевантним лјекарским налазима датираним непосредно прије термина заказаног рочишта; - хитни или озбиљни разлози породичне природе, уколико захтјев није поткријепљен доказима или релевантним документима у којима се наводи да су породични разлози хитне и непредвидиве природе; - годишњи одмор или пословни пут адвоката; - уколико адвокат откаже пуномоћ странци у кратком временском периоду прије заказаног рочишта, а нови адвокат кога је странка ангажовала није имао времена за адекватну припрему предмета; - у случају отказивања пуномоћи од стране адвоката које је у супротности с одредбама Закона о адвокатури. <i>(Идентични разлози који се не сматрају оправданим разлозима прописани у Смијерницама Општинског суда у Сарајеву.)</i> <p>Одлагање рочишта</p> <p>Одлагање припремног рочишта које се тражи ради изјашњења на писмене исправе које је супротна странка предложила као доказ у тужби или одговору на тужбу, али их је приложила тек на припремном рочишту, суд ће цијенити у сваком конкретном случају - предмету постоје ли оправдани разлози за одлагање рочишта ради изјашњења супротне стране на приложене и предложене доказе.</p> <p>Уколико суд не усвоји разлоге за одлагање припремног рочишта наведене у ставу (1) овог члана, у том случају на главној расправи цијенит ће разлоге за примјену члана 102. став (2) ЗПП.</p> <p>Ако су странка или њен законски заступник неуки, односно нису у стану јасно и одређено изјаснити се о предмету расправљања, суд може одложити рочиште, како би омогућио странци да ангажује пуномоћника (члан 78а. ЗПП).</p>

Општински суд у Тузли	<p>Идентичне одредбе као у Смијерницама Општинског суда у Сарајеву, али су додане специфичне одредбе:</p> <p>Суд је дужан, најкасније осам дана прије одржавања рочишта, провјерити јесу ли испуњене законске претпоставке за његово одржавање и да ли ће докази, чије је извођење одређено, моћи бити прибављени до рочишта.</p> <p>Ако се при тој провјери утврди да нису испуњене законске претпоставке за одржавање рочишта или да докази чије је извођење одређено неће моћи бити прибављени до рочишта, суд може одмах донијети рјешење о одгоди тог рочишта, у ком случају ће уједно у том рјешењу одредити нови датум одржавања тог рочишта, те ће исто доставити свим позваним лицима за рочиште које се одгађа.</p> <p>Законске претпоставке за одржавање рочишта тичу се преваходно питања уредности доставе позива за рочиште странкама односно њиховим пуномоћницима, док се питање могућности прибављања доказа до рочишта тиче преваходно израде налаза вјештака.²⁰</p> <p>Одгода рочишта по захтјеву странке односно пуномоћника странке</p> <p>Странка, односно њен пуномоћник, може прије одржавања заказаног рочишта тражити одгону тог рочишта из оправданих разлога, у ком случају је дужна доставити образложен захтјев за одгону, те релевантне доказе који оправдавају тај њен захтјев.</p> <p>Ако суд, с обзиром на вријеме доставе захтјева за одгону рочишта, процјени да се одлука о том захтјеву неће моћи доставити странкама до дана заказаног рочишта, суд ће о наведеном захтјеву одлучити на рочишту чија се одгода тражи.</p>
Основни и Окружни суд у Бијељини	Идентичне одредбе као у Смијерницама Основног суда у Бањалуци.
Основни суд Брчко дистрикта БиХ	Идентичне одредбе као у Смијерницама Општинског суда у Сарајеву.
Кантонални и Општински суд у Зеници	Идентичне одредбе као у Смијерницама Општинског суда у Тузли.
Основни суд у Добоју	Идентичне одредбе као у Смијерницама Основног суда у Бањалуци.
Судови Средњобосанског кантона	Идентичне одредбе као у Смијерницама Општинског суда у Тузли.

²⁰ Предметну одредбу је инкорпорисао Општински суд у Тузли, а значај одредбе је у активном држању суда у погледу питања ефикасности и економичности поступка. Дакле, терет проактивног поступања у погледу сврхосходности одржавања рочишта и благовременој провјери питања процесних претпоставки за одржавање рочишта и могућности израде налаза вјештака је на суду.

<p>Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу</p>	<p>Одгода у случају када је датум утврђен без консултације са странкама У случају када су датум и вријеме одржавања рочишта утврђени без консултације са странкама, странке могу затражити промјену датума одржавања рочишта у року од 8 дана од дана пријема позива на рочиште. Суд ће цијенити разлоге за одгоду рочишта у сваком конкретном случају.</p> <p>Одгода у случају када је датум утврђен у консултацији са странкама У случају када су датум и вријеме одржавања рочишта утврђени након консултација са странкама, захтјев за одгоду ће бити усвојен само ако за то постоје оправдани разлози или виша сила или разлики из члана 111. Закона о парничном поступку.</p> <p>Одгода у случају постојања оправданих разлога или више силе. Образложени захтјев странке за одгоду рочишта у случају постојања оправданих разлога или више силе мора бити достављен суду без одлагања, односно наредног дана након наступања таквих разлога или више силе.</p> <p>Супротна странка може одговорити на захтјев за одгоду рочишта у року од два радна дана по пријему захтјева, а суд ће одлучити о захтјеву без одлагања.</p> <p>Оправдани разлози и виша сила Сљедеће околности не сматрају се оправданим разлозима нити вишом силом:</p> <ul style="list-style-type: none"> • присуство рочишту у другом предмету који се води пред истим или другим судом, које је заказано или планирано након заказивања овог рочишта, • здравствени разлози који нису поткријељени релевантним љекарским налазима датираним непосредно прије термина заказаног рочишта, • хитни или озбиљни разлози обитељске природе, уколико захтјев није поткријељен доказима или релевантним документима у којима се наводи да су обитељски разлози хитне и непредвидиве природе, • годишњи одмор или пословни пут одвјетника, • уколико одвјетник откаже пуномоћ странци у кратком временском периоду прије заказаног рочишта, а нови одвјетник кога је странка ангажирала није имао времена за адекватну припрему предмета, • у случају отказивања пуномоћи од стране одвјетника које је у супротности с одредбама Закона о одвјетништву. <p>Одлагање рочишта Уколико је странка предложила већи број доказа на које се супротна странка не може одмах прочитати, а иста захтијева одлагање припремног рочишта, суд ће одложити припремно рочиште на краћи временски период.</p> <p>Како се одлагање по наведеном основу не би одвијало унедглед, суд ће наложити супротној странци да у остављеном року достави своје приједлоге доказа које ће суд 8 дана прије наставка припремног рочишта доставити другој странци.</p> <p>Суд ће упозорити странке да неће допустити даља одлагања припремног рочишта по наведеном основу.</p> <p>Ако на припремном рочишту дође до повећања вриједности спора преко износа од 50.000,00 КМ, па и у случају преинаке тужбе, а на рочиште је приступио пуномоћник који нема положен правосудни испит, суд ће одложити рочиште ради отклањања недостатка правилног заступања.</p> <p>Разлоге за одгоду и одлагање рочишта суд цијени у сваком конкретном случају, пазећи на злоупотребе процесних права.</p>
---	--

<p>Окружни и Основни суд у Требињу</p>	<p>Приједлог за одгону рочишта странка мора поднијети чим сазна за постојање законског разлога за одгону, а најкасније осам дана прије дана када је заказано рочиште чију одгону тражи. Странка је дужна да уз захтјев приложи доказе из којих разлога тражи одгону. Суд ће о сваком конкретном случају цијенити оправданост захтјева. Рјешење којим одбија захтјев суд ће доставити подносиоцу, а рјешење којим усваја захтјев, заједно с наредбом о одржавању новог рочишта, доставит ће свим странкама.</p> <p>Сљедеће околности се неће сматрати оправданим разлогом нити вишом силом:</p> <ul style="list-style-type: none"> • присуство рочишту у другом предмету који се води пред истим или другим судом које је заказано или планирано након заказивања овог рочишта, • здравствени разлози који нису поткријепљени релевантним лекарским налазима датираним непосредно прије термина заказаног рочишта, • хитни или озбиљни разлози породичне природе, уколико захтјев није поткријепљен доказима или релевантним документима у којима се наводи да су породични разлози хитне и непредвидиве природе, • присуство рочишту у другом предмету који се води пред судом Босне и Херцеговине, осим у кривичним предметима тога суда. <p>Одлагање припремног рочишта које се тражи ради изјашњења на писмене исправе које је супротна странка предложила као доказ у тужби или одговору на тужбу, или их је приложила тек на припремном рочишту, суд ће цијенити у сваком конкретном случају – предмету да ли постоје оправдани разлози за одлагање рочишта ради изјашњења супротне стране на приложене и предложене доказе.</p> <p>Уколико суд не усвоји разлоге за одлагање припремног рочишта, наведене у ставу (1) овога члана, у том случају на главној расправи цијенит ће разлоге за примјену члана 102. став (2) ЗПП.</p> <p>Ако су странке или њен законски заступник неуки, односно нису у стању јасно и одређено изјаснити се о предмету расправљања, суд може одложити рочиште, како би омогућио странци да ангажује пуномоћника (члан 78а. ЗПП).</p>
--	--

Кантонални и Општински суд у Мостару	<p>У случају када странка суду поднесе захтјев за одгоду или одлагање рочишта с циљем економичности поступка, потребно је да странка истовремено достави такав примјерак захтјева или обавијести и супротной парничној странци.</p> <p>У правилу, слједеће околности суд неће сматрати оправданим разлозима нити вишом силом:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) присуство рочишту у другом предмету који се води пред истим или другим судом које је заказано или планирано након заказивања овог рочишта; 2) здравствени разлози који нису поткријепљени релевантним лјекарским налазима датираним непосредно прије термина заказаног рочишта; 3) у случају отказивања пуномоћи од стране адвоката које је у супротности с одредбама Закона о адвокатури и Закона о парничном поступку. <p>О оправданости наведених и других околности, суд ће водити рачуна у сваком конкретном случају.</p> <p>Странка односно њен пуномоћник може, прије одржавања заказаног рочишта, тражити одгоду тог рочишта из оправданих разлога, у ком случају је дужна доставити образложен захтјев за одгоду, те релевантне доказе који оправдавају тај њен захтјев.</p> <p>Ако суд с обзиром на вријеме доставе захтјева за одгоду рочишта процијени да се одлука о том захтјеву неће моћи доставити странкама до дана заказаног рочишта, суд ће о наведеном захтјеву одлучити на рочишту чија се одгода тражи.</p> <p>Судија и странка требају, до рочишта за главну расправу, прегледати доказе и на главној расправи суд може уважити образложене и оправдане примједбе странке која није имала прилику прегледати исправе, те ставити ван снаге рјешење којим је одређено извођење појединих доказа (нпр. зато што исправа није релевантна, није читка, није преведена на домаћи језик и сл).</p> <p>Суд неће дозволити одлагање припремног рочишта које се тражи ради изиашњења на исправе које је супротна странка предложила као доказ у тужби или одговору на тужбу, али их је приложила тек на припремном рочишту.</p> <p>Ако су странка или њезин законски заступник неуки, односно нису у стању јасно и одређено изјаснити се о предмету расправљања, суд може одложити рочиште, како би омогућио странци да ангажује пуномоћника (чл. 78а. ЗПП ФБиХ).</p> <p>Судија је дужан најкасније 8 дана прије одржавања рочишта позвати спис и прегледом истог утврдити да ли постоје процесне сметње за одржавање рочишта, ако постоје, исте уколико је могуће отклонити, а у супротном рочиште рјешењем одгодити, те одмах обавијестити све позване о времену одржавања новог рочишта.</p>
Заступање Општински у Сарајеву	<p>Уколико на рочиште у парницама о имовинскоправним захтјевима чија вриједност предмета спора прелази износ 50.000 КМ приступи упосленик правног лица или адвокатски приправник као пуномоћник правног лица, првостепени суд ће захтијевати на увид увјерење о положеном правосудном испиту, те уколико наведени пуномоћници немају увјерење о положеном правосудном испиту или немају положен правосудни испит, суд ће сматрати да исти нису ни приступили на рочиште.</p> <p>Пуномоћник за пријем писмена физичког лица не мора бити пуномоћник из члана 301. ЗПП.</p> <p>Уколико је странка опуномоћила два или више пуномоћника, суд ће позвати странку да се изјасни којем ће се од пуномоћника вршити достава писмена.</p> <p>Могућност доставе у складу с одредбом члана 337б. Закона о парничном поступку, тј. полагањем писмена у посебне претинце у за то одређеној просторији суда, односи се и на другостепене одлуке и одлуке ревизијског суда.</p>

Основни суд у Бањалуци	<p>Суд по службеној дужности мора пазити да у имовинскоправним споровима у којима вриједност предмета спора прелази износ од 50.000,00 КМ, пуномоћник правног лица може бити само лице које има положен правосудни испит.</p> <p>Адвокатски приправник не може, у овој врсти спора, замјењивати адвоката и када је властодавац у пуномоћју навео такво овлаштење, јер он нема положен правосудни испит.</p> <p>Ако је такав пуномоћник заступао тужиоца, нема услова да се тужба сматра повученом јер је тужилац приступило на рочиште, иако по пуномоћнику који нема све законом прописане услове за заступање, што је откљоњив процесни недостатак.</p> <p>Пуномоћник за пријем писмена физичког лица не мора бити пуномоћник из члана 301. ЗПП.</p> <p>Могућност доставе у складу с одредбом члана 337б. Закона о парничном поступку, тј. полагањем писмена у посебне претинце у за то одређеној просторији суда, односи се и на другостепене одлуке и одлуке ревизијског суда.</p>
Општински суд у Тузли	<p>У споровима о имовинскоправним захтјевима чија вриједност спора прелази износ од 50.000 КМ, а у којим је једна од странака правно лице, суд ће у рјешењу о заказивању припремног рочишта, између осталог, упозорити странку да њен пуномоћник, уколико је запосленик тог правног лица, може бити само особа која има положен правосудни испит, те да та околност у достављеној пуномоћји мора бити назначена.</p> <p>Адвокатски приправник адвоката којем је правно лице издало пуномоћје за заступање не може у овој врсти спора замјењивати адвоката и када је властодавац у пуномоћју навео такво овлаштење јер он нема положен правосудни испит.</p> <p>Ако је у овој врсти спора за странку, која је правно лице, на рочиште приступило као пуномоћник његов упосленик, а за којег у пуномоћју нема назначења да има положен правосудни испит, или је пак приступило адвокатски приправник адвоката којем је дата пуномоћја за заступање, нема услова да се, у случају да је то правно лице тужилац, тужба сматра повученом, а нити услова да је то правно лице тужени, рочиште одржи у његовој одсутности, већ се има сматрати да је тужилац односно тужени приступило на рочиште јер наведене околности представљају откљоњив процесни недостатак, те ће се у том случају рочиште одгодити и то на терет странке која је узроковала ту одгоду.</p>
Основни и Окружни суд у Бијељини	<p><i>Одредба садржано идентична одредби у Смјерницама Основног и Окружног суда у Бањалуци.</i></p>
Основни суд Брчко дистрикта БиХ	<p>Уколико на рочиште у парницама о имовинскоправним захтјевима чија вриједност предмета спора прелази износ 50.000,00 КМ приступили пуномоћник правног лица, првостепени суд ће захтјевати предочавање увјерења о положеном правосудном испиту.</p> <p>Уколико пуномоћник правног лица нема увјерење о положеном правосудном испиту, суд ће га позвати да у примјереном року достави то увјерење, а у супротном се има сматрати да исти нису ни приступили на рочиште.</p>

Кантонални и Општински суд у Зеници	<p>Приликом подузимања прве радње у поступку пуномоћник је дужан поднијети пуномоћ, а ако се ради о имовинскоправним захтјевима чија вриједност предмета спора прелази износ 50.000,00 КМ, када приступи упосленик као пуномоћник правног лица, дужан је на увид суду показати увјерење о положеном правосудном испиту, те суд може у смислу одредби члана 309. ЗПП дозволити да пуномоћник подузме радње у поступку уз истовремено наређење да у накнадно остављеном року достави пуномоћ, односно доказ о положеном правосудном испиту.</p> <p>Уколико исти у остављеном року не поступи по налогу суда, суд ће ставити ван снаге све правне радње подузете од стране тог пуномоћника.</p> <p>Пуномоћник за пријем писмена физичког лица не мора бити пуномоћник из члана 301. ЗПП.</p> <p>Уколико је странка опуномоћила два или више пуномоћника, суд ће позвати странку да се изјасни којем ће се од пуномоћника вршити достава писмена.</p> <p>У ситуацији када тужилац већ уз тужбу достави пуномоћи којима тужени овлашћују другу особу као пуномоћника на заступање у тој правној ствари, суд ће у том случају поступити као да таква пуномоћ није достављена, тужбу доставити туженим на одговор.</p>
Основни суд у Добоју	<p>Суд по службеној дужности мора пазити да у имовинскоправним споровима у којима вриједност предмета спора прелази износ од 50.000,00 КМ пуномоћник правног лица може бити само лице које има положен правосудни испит.</p> <p>Адвокатски приправник не може у овој врсти спора замјењивати адвоката и када је властодавац у пуномоћи навео такво овлашћење јер он нема положен правосудни испит.</p> <p>Ако је такав пуномоћник заступао тужиоца, нема услова да се тужба сматра повученом јер је тужилац приступило на рочиште, иако по пуномоћнику који нема све законом прописане услове за заступање, што је откљоњив процесни недостатак.</p> <p>Пуномоћник за пријем писмена физичког лица не мора бити пуномоћник из члана 301. ЗПП.</p> <p>Могућност доставе у складу с одредбом члана 337б. ЗПП, тј. полагањем писмена у посебне претинце у за то одређеној просторији суда, односи се и на другостепене одлуке и одлуке ревизијског суда.</p>
Судови Средњобосанског кантона	<p>Пуномоћник странке је дужан приликом подузимања прве радње у поступку поднијети пуномоћ или доказ о положеном правосудном испиту. Суд може дозволити пуномоћнику да подузме радње у поступку уз налог да у остављеном року достави пуномоћ односно доказ о положеном правосудном испиту.</p> <p>Уколико пуномоћник у остављеном року не поступи по налогу суда, суд ће позвати странку да изда одобрење за подузете радње у поступку, а уколико странка исто не достави ставит ће ван снаге све правне радње које су подузете од стране пуномоћника.</p> <p>Уколико је странка опуномоћила два или више пуномоћника, суд ће позвати странку да се изјасни којем ће се пуномоћнику вршити достава писмена.</p>
Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу	<p><i>Идентична одредба као у Смијерницама судова Средњобосанског кантона. (Изостављен посљедњи став: Уколико је странка опуномоћила два или више пуномоћника, суд ће позвати странку да се изјасни којем ће се пуномоћнику вршити достава писмена.)</i></p>

Окружни и Основни суд у Требињу	<p>Суд по службеној дужности мора пазити да у имовинскоправним споровима у којима вриједност предмета спора прелази износ од 50.000 КМ, пуномоћник правног лица може бити само лице које има положен правосудни испит.</p> <p>Адвокатски приправник не може у овој врсти спора замјењивати адвоката и када је властодавац у пуномоћи навео такво овлашћење јер он нема положен правосудни испит.</p> <p>Ако је такав пуномоћник заступао тужиоца, нема услова да се тужба сматра повученом јер је тужилац приступио на рочиште, иако по пуномоћнику који нема све законом прописане услове за заступање, што је откљоњив процесни недостатак.</p> <p>Пуномоћник за пријем писмена физичког лица не мора бити пуномоћник из члана 301. ЗПП.</p> <p>Суд ће приликом претходног испитивања тужбе проверити јесу ли тужилац или његов заступник који се налазе у иностранству а немају пуномоћника у Босни и Херцеговини именовали пуномоћника за примање писмена у Босни и Херцеговини, а уколико нису, суд ће их позвати да у одређеном року именују пуномоћника за примање писмена уз упозорење да ће суд тужбу одбацити (члан 353. став (1) ЗПП).</p> <p>Туженог или његовог заступника који се налазе у иностранству, а немају пуномоћника у Босни и Херцеговини, суд ће већ приликом достављања првог писмена (тужбе) позвати да у примјереном року поставе пуномоћника за примање писмена у Босни и Херцеговини, уз упозорење да ће суд у супротном туженом на његов трошак поставити заступника за примање писмена и преко тог заступника обавијестити туженог, односно његовог заступника о том постављању (члан 353. став (2) ЗПП), а због економичности поступка.</p> <p>Могућност доставе у складу с одредбом члана 337б. ЗПП, тј. полагањем писмена у посебне претинце у за то одређеној просторији суда, односи се и на другостепене одлуке и одлуке ревизијског суда.</p>
Кантонални и Општински суд у Мостару	<p>У парницама о имовинскоправним захтјевима чија вриједност предмета спора прелази износ 50.000,00 КМ, а у којима је једна од странака правно лице, суд ће у рјешењу о казивању припремног рочишта, између осталог, упозорити ту странку да њен пуномоћник, уколико је запосленик тог правног лица, може бити само особа која има положен правосудни испит, те да та околност у достављеној пуномоћи мора бити назначена.</p> <p>Ако је у овој врсти спора за странку, која је правно лице, на рочиште приступио као пуномоћник његов запосленик, а за којег у пуномоћи нема назначења да има положен правосудни испит, суд ће на рочишту одмах упитати пуномоћника има ли положен правосудни испит, па ако изјави да нема, донијет ће се рјешење да се тужба сматра повученом. Уколико изјави да има положен правосудни испит, суд ће одржати рочиште, те му рјешењем наложити да у одређеном року достави доказ о томе с упозорењем да ће у супротном бити без правног дејства радње коју је подузео на том рочишту, односно да ће се тужба сматрати повученом.</p> <p>Суд ће донијети рјешење којим се тужба сматра повученом уколико је на рочиште у парницама о имовинскоправним захтјевима чија вриједност предмета спора прелази износ 50.000,00 КМ приступио адвокатски приправник адвоката.</p> <p>Уколико је странка опуномоћила брачног, односно ванбрачног друга или сродника по крви по правој линији до било којег степена, у побочној до четвртог степена закључно, односно сродника по тазбини закључно до другог степена да је заступала, такав пуномоћник је дужан уз пуномоћ приложити доказе (извадак из матичне књиге вјенчаних, рођених и сл.) којима потврђује ово сродство.</p> <p>Уколико овај пуномоћник не достави уз пуномоћ доказе којима потврђује ово сродство, суд ће га позвати да их у примјереном року достави, а у супротном ће заступање том пуномоћнику бити ускраћено.</p> <p>Уколико је странка опуномоћила два или више пуномоћника, достава писмена сматрат ће се уредном уколико је извршена једном од њих, ако се странка није претходно изјаснила којем ће се од пуномоћника вршити достава.</p>

Снимање рочишта	
Општински у Сарајеву	Странкама није дозвољено тонско ни видеоснимање рочишта властитим уређајима.
Основни суд у Бањалуци	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Општински суд у Тузли	Странкама није дозвољено тонско ни видеоснимање рочишта властитим уређајима, а у случају да странка то покуша учинити суд ће примијенити одредбе ЗПП о непоштивању суда. Рочишта пред судом могу се тонски снимати, о чему рјешењем одлучује сам суд или на приједлог странке. Ако суд одреди да се рочиште тонски снима, у том случају ће, након одржаног рочишта, доставити странкама тонски снимак тог рочишта.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву, а додана је и одредба: Кад Грађанско одјељење Окружног суда у Бијељини заузме став по неком спорном питању процесне или материјалне природе, исти ће прослиједити предсједницима парничних одјељења нижестепених судова свог подручја, ради уједначавања праксе.
Основни и Апелациони суд Брчко Дистрикта БиХ	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Кантонални и Општински суд у Зеници	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Основни суд у Добоју	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Судови Средњобосанског кантона	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Кантонални и Општински суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Окружни и Основни суд у Требињу	Идентична одредба као у Смјерницама Општинског суда у Сарајеву.
Кантонални и Општински суд у Мостару	Странкама није дозвољено тонско и видеоснимање рочишта властитим уређајима, а у случају да странка то покуша учинити, суд ће примијенити одредбе ЗПП о непоштивању суда. Суд може рјешењем дозволити тонско снимање рочишта.

ПРИЛОГ К „ПРИРУЧНИК ЗА ИЗРАДУ ПРЕСУДА У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ“

ПРИРУЧНИК ЗА ПИСМЕНУ ИЗРАДУ ПРЕСУДА У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Увод

Овај Приручник су припремиле судије (Парничног одјељења) Општинског суда у Сарајеву у сарадњи са судијама Кантоналног суда у Сарајеву. Суткиња Маријана Омерчаушевић из Врховног суда, такође, је дала свој допринос (видјети испод). Главна сврха овог Приручника је да помогне судијама Општинског суда у изради пресуда на досљеднији и ефикаснији начин, а с циљем смањења броја укинутих пресуда од стране Кантоналног суда. Тиме би се, такође, уштедјело вријеме свим укљученим судијама. Приручник је, такође, веома корисно средство за избјегавање непотребних грешака. Може да се користи као корисна алатка за провјеру јесу ли заиста проведени сви потребни кораци. Стога, осим као приручник за израду пресуда, судије Општинског суда, али и судије Кантоналног суда, могу да га користе и као контролну листу.

Приручник је подијељен на пет главних корака који су усклађени с пет захтјева из члана 191. Закона о парничном поступку. Корак 3 (Образложење) је подијељен на посебне мање кораке. Практични кораци за израду пресуде налазе се на лијевој страни Приручника. С десне стране налазе се додатна појашњења, упозорења и посебне напомене које треба да се узму у обзир сваки пут када се предузима конкретан корак.

Кључна порука је да у сваком тренутку морате да почнете с утврђивањем примјењивог материјалног права јер ће то одредити даљу анализу и обим чињеница, навода, захтјева и оцјене доказа који су релевантни за вашу пресуду. Након радионице о изради пресуда коју је одржала суткиња Маријана Омерчаушевић с Врховног суда, могуће је извести пет кључних, фокусних тачака на основу анализе укинутих пресуда:

1. Будите врло јасни по питању примјењивог материјалног права. То је полазна основа за укупно образложење и оцјену потребних доказа.
2. Наведите и резимирајте само оне захтјеве, наводе и доказе који су неопходни за вашу одлуку. Немојте копирати и лијепити из докумената које достављају странке, сачините властиту процјену. Исто важи и за опис изјава свједока.
3. Правилно оцијените доказе, позивајући се само на доказе који су релевантни за доношење пресуде. Материјално право ће одредити на коме је терет доказивања.
4. Искористите доступну судску праксу и чланке у вези с предметним спором. Не морате сваки пут да истражујете све испочетка.
5. Обезбиједите да су структура, формулација и распоред текста у пресуди јасни, уредни и усклађени.

Све наведене кључне тачке уврштене су у овај Приручник.

Будући да се ради о првом издању Приручника, исти ће бити подложен измјенама. Када судије почну с примјеном Приручника, могуће је да ће наилазити на практичне проблеме или уочити мјеста за побољшање, што ће довести до измјена. Да бисте били сигурни да имате најажурнију верзију Приручника, контактирајте Парнично одјељење Општинског суда у Сарајеву.

1. корак – Увод		
	Радња	Коментар
1)	Пресуда се састоји од сљедећа 4 става: (1) Увод (2) Изрека (3) Образложење (4) Поука о правном лијеку.	Није потребно наводити поднасловe који указују на њихов садржај, мада је то дозвољено и може да се користи само за потребе израде, те да се избрише приликом финализирања пресуде.
2)	Провјерити јесу ли исправно наведени идентификацијски подаци с главног рочишта. [НБ Да ли се користи стандардна форма за вријеме/након сваке главне расправе, укључујући и све податке испод?]	
3)	Потребно је навести сљедеће податке у 1. ставу - Увод: - Назив суда - Име и презиме судије - Име и презиме и пребивалиште, односно боравиште странака - Имена њихових заступника и пуномоћника - Кратку ознаку предмета спора - Вриједност спора - Датум главне расправе - Назнаку странака, њихових заступника и пуномоћника који су тој расправи присуствовали - Датум доношења пресуде.	Такође навести идентитет странака у случају да је поднесена противтужба.

2. корак – Изрека		
1)	Навести одлуку о свим захтјевима из тужбе и противтужбе.	Препоручује се да се 2. корак предузме тек након потпуно завршеног 3. корака.
2)	Навести потпуно јасну и конкретну одлуку по сваком тужбеном и противтужбеном захтјеву који су претходно наведени.	Не наводити судске таксе.
3)	Навести рок за добровољно испуњење обавезе.	
4)	Провјерити досљедност са садржајем 3. корака, два пута провјерити да ли су све, горе наведене ставке, потпуно и јасно наведене.	

3. корак – Образложење

Означавање навода и захтјева из тужбе

1)	<p>Навести сажетак навода које је тужилац изнио у тужби и током поступка, раздвајајући их на чињеничне и правне разлоге и захтјеве из тужбе с јасним и прецизним описом: сажетак свих чињеница релевантних за доношење правилне одлуке истакнуте захтјеве.</p>	<p>Релевантне су оне чињенице које производе одређене посљедице у погледу захтјева странака у складу с одредбама материјалног права. Стога, важно је прво утврдити примјењиво материјално право.</p> <p>Правни став тужиоца није обавезујући.</p> <p>Ако су се наводи и захтјеви мијењали током поступка, потребно је навести само посљедњу верзију.</p> <p>Сви захтјеви треба да буду описани прецизно и јасно, тако да се њихова основаност може провјерити у складу с материјалним правом, без икаквих потешкоћа.</p> <p>Ако је потребно да се обезбиједи јасноћа тужбеног захтјева, као и изреке пресуде, дозвољено је преформулисати тужбени захтјев, под условом да се тиме не мијења његово значење и суштина. Стога, немојте само копирати формулацију коју је користио тужени.</p>
Наводи туженог		
2)	<p>Цитирати наводе које је тужени изнио у одговору на тужбу и током поступка. Навести сажетак одговора према сљедећем редослиједу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - процесни приговори и чињенични наводи на којима се ти приговори заснивају, - материјалноправни приговори и чињенични наводи на којима се ти приговори заснивају, - чињенични наводи у погледу меритума тужбеног захтјева, раздвајајући их на чињенице које тужени не оспорава, чињенице које су спорне и нове чињенице које износи тужени, - правни став туженог, - остала средства одбране туженог, навести јасан приједлог туженог у вези с одлуком по тужбеном захтјеву.	<p>Ако су се наводи мијењали током поступка, потребно је навести само посљедњу верзију. Сачините властиту анализу и сажетак, немојте копирати формулацију коју је користио тужени.</p> <p>Сви формални/процесни наводи морају да се наведу прије чињеница које се односе на меритум тужбеног захтјева.</p> <p>Правни став туженог није обавезујући.</p>
2а)	Уколико је неопходно, сажето навести изјашњење тужиоца на приговоре и нове чињеничне наводе туженог.	Само ако ово изјашњење због нелогичности не може да се изнесе у сажетку тужбе (под 1).

Означавање навода и захтјева из противтужбе		
3)	<p>Навести сажетак навода које је тужени изнио у противтужби и противтужбене захтјеве (на исти начин као и тужбу).</p>	<p>Релевантне су оне чињенице које производе одређене посљедице у погледу захтјева странака у складу с одредбама материјалног права.</p> <p>Правни став туженог није обавезујући.</p> <p>Ако су се наводи и захтјеви мијењали у току поступка, потребно је навести само посљедњу верзију.</p> <p>Сви захтјеви требају да буду описани прецизно и јасно, тако да њихова основаност може да се провјери у складу с материјалним правом без икаквих потешкоћа.</p> <p>Ако је потребно да се обезбиједи јасноћа противтужбеног захтјева као и изрека пресуде, дозвољено је преформулисати противтужбени захтјев, под условом да се тиме не мијења његово значење и суштина. Стога, немојте само копирати формулацију коју је користио тужени.</p>

Одлука о процесним приговорима		
4)	<p>Образложити одлуку о неоснованости процесних приговора-уколико их парничне странке изјављују (нпр. приговор ненадлежности суда, приговор неуредности тужбе, приговор литиспеденције, приговор res iudicata итд.)</p>	<p>Потребно је јасно образложити одлуку зашто суд није прихватио процесне приговоре, позивајући се на материјалне прописе.</p> <p>(Некад је и за доношење овакве одлуке потребно извести доказе, па у том случају ова одлука може да се образложи након навођења који су докази изведени.)</p>

Навођење неспорних чињеница		
5)	<p>Навести све релевантне чињенице које је истакла било која од страна, а које међу њима нису спорне.</p>	<p>Релевантне су оне чињенице које производе одређене посљедице у погледу захтјева, у складу с одредбама материјалног права.</p> <p>Неспорне су оне чињенице које су релевантне за доношење правилне одлуке, а не морају се доказивати. Навести их хронолошки.</p> <p>На овај начин одлука постаје разумљивија читаоцу и јасније је шта је судија одлучио и зашто.</p> <p>Тек након идентификације свих релевантних неспорних чињеница, идентификовати чињенице које је навела било која од страна, релевантне за одлуку, али спорне. Те се чињенице наводе у образложењу у наредном ставу. Једино ће за те чињенице бити потребно да се одлучи да ли су за њих потребни додатни докази прије доношења одлуке.</p>

Навођење спорних чињеница и правних ставова тужиоца и туженог		
6)	<p>Навести све релевантне чињенице, које је истакла било која од страна, а које су међу њима спорне.</p>	<p>Релевантне су оне чињенице које производе одређене последице у погледу захтјева странака у складу с одредбама материјалног права.</p> <p>Правни ставови странака не обавезују суд. Ако стране оспоравају примјену материјалног права, нема потребе наводити правне ставове тужиоца и туженог. Примјена материјалног права је искључива дискреција и одлука суда.</p>
Идентификовати и оцијенити доказе о спорним и релевантним чињеницама		
7)	<p>Побројати све доказе које су странке извеле на главној расправи ради утврђења правно релевантних спорних чињеница.</p> <p>[Навести који доказни приједлози су одбијени и образложити због чега [НБ је ли ово већ урађено у кораку 8?]</p>	
8)	<p>Оцијенити све доказе и њихов значај савјесно и пажљиво.</p> <p>Навести конкретан и јасан став о томе:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зашто је суд повјеровао појединим доказима? - Које су чињенице њима утврђене? - Којим доказима није повјеровао и из којег разлога? - Које чињенице због тога нису доказане? 	<p>Оцијенити сваки доказ засебно и све доказе заједно, у складу с чланом 8. ЗПП. Потребно је цијенити само доказе који су релевантни за правилну одлуку. Примјењива одредба материјалног права садржи правило о томе на којој од страна је терет доказивања.</p> <p>Неприхватљиво је користити уопштене формулације. Суд мора да објасни конкретне разлоге због којих је дошао до одређених закључака. На примјер, ако више доказа потврђује исту одлучну чињеницу, суд може да их обради заједно, али мора да прецизира зашто је поклатио вјеру свим тим доказима заједно.</p> <p>Искази свједока и налази вјештака морају да се цијене у свјетлу чињеница које произлазе из докумената који су садржани у спису. Потребно је, такође, узети у обзир и све чињенице које проистекну из самог исказа свједока.</p> <p>Образложити налазе конкретним, објективним и логичним разлозима да би могло да се провјери да ли имају изнесена становишта у образложењу пресуде чињеничну и правну основу у стању садржаја списка.</p> <p>Није дозвољено пуко позивање на мишљење вјештака и његове налазе. Потребно је, такође, оцијенити одређене примједбе странака, те указати на чињенице из којих произлази основаност или неоснованост тих примједби.</p> <p>Провјерити да ли су докази који су кориштени/цитирани у образложењу заправо неопходни за доношење одлуке. Не копирати цијеле изјаве свједока.</p>

Правно образложење пресуде		
Одлука о материјалноправним приговорима		
9)	Одлучити о материјалноправним приговорима.	Јасно и правилно одлучити о материјалноправним приговорима које тужени изнесе на расправи и то конкретно о приговорима који се односе на: - застарјелост потраживања, - недостатак активне и пасивне легитимације. Ако судија одлучује о спору по основу најликвиднијег приговора туженог, није неопходно одлучивати о осталим приговорима туженог. На примјер, ако је основан приговор који се односи на застару, није потребно одлучивати о било којем другом приговору.
Одлука о основаности тужбеног захтјева		
10)	Прецизно навести материјалноправне прописе који се примјењују приликом доношења одлуке о тужбеном захтјеву, позивањем на све законске одредбе које признају оно право које је предмет тужбеног захтјева према сљедећем редослиједу: - законске одредбе које најубједљивије потврђују то право, - све остале примјењиве законске одредбе, - судску праксу.	Правилно и потпуно навести све законе и прописе који су примијењени, наводећи и број гласила и годину њихове објаве. Користити доступну судску праксу и чланке у сличним предметима. Образложити зашто су испуњени законски разлози из одредбе која је најубједљивија у конкретном предмету. За остале примјењиве законске одредбе довољан је кратки коментар. Када је ријеч о примјењивој судској пракси, потребно је навести детаље и изворе.
11)	Јасно и прецизно навести образложену одлуку о затезној камати и трошковима поступка и све остале трошкове.	Објаснити зашто су одређени трошкови, затезне камате досуђени или нису досуђени. Навести укупан износ тих трошкова. [НБ и судске таксе?]

Одлука о приједлозима странака истакнутим у току поступка и одлуке којим се управља парницом		
12)	Јасно и прецизно навести и образложити све одлуке донесене по приједлогу странака у току поступка као и одлуке које су донесене у току поступка, а којима суд управља парницом.	Јасно образложити све одлуке, позивајући се на материјалне прописе, а које су донесене у току поступка као нпр. - одлука којом је усвојен приједлог за поврат парнице у пријашње стање, - одлука о висини спора, - одлука којом се не дозвољава расправљање по протутужби и сл.
4. корак - Поука о правном лијеку		
1)	Навести тачну и јасну поуку о могућности подношења правног лијека, коме и у којем року.	Потребно је пажљиво провјерити поуку јер ако суд наведе погрешну поуку о року за подношење жалбе, странка не би могла да сноси штетне посљедице и свака таква жалба треба да се прихвати као да је поднесена на вријеме. Постоји супротан став Врховног суда ФБиХ, у предмету број Рев 627128/17 , који је недавно достављен Кантоналном суду.

5. корак - Провјерити језик пресуде

1)	Провјерити да ли су формулације јасне, сажете, смислене и у складу с важећим правописним правилима.	<p>Користити правну терминологију, избјежавати стране ријечи или ријечи које нису усвојене у редовној комуникацији на суду. Изражавање мора да одговара угледу суда.</p> <p>Реченице треба да буду јасне, недвосмислене и потпуне. Предуге реченице треба да се избјегавају. Једна реченица треба да садржава једну тврдњу.</p> <p>Правни језик треба да се прилагоди просјечној особи, како би се обезбиједило да стране могу да прате образложење и да схвате и комплекснију аргументацију.</p> <p>Можете, такође, да наведете објашњење одређених правних термина у посебној реченици. Правни термин који се користи први пут наведите у курзиву како би истакли важност те ријечи.</p>
2)	Одлука мора да буде јасна и разумљива.	
3)	Текст мора да буде једноставно прегледан. На примјер, користити одвојене пасусе за различите наводе. Пожељно би било испред ставити наслов који ће указивати на садржај сљедећег пасуса. Избјежавати дуге пасусе у којима се говори о више различитих ствари.	<p>У сваком пасусу треба да буде изнесена краћа расправа која има увод, расплет и закључак, ограничена на само једну ствар. Немојте обрађивати два или више различитих навода у истом пасусу.</p> <p>Ако су пасуси дужи од [8] редова, провјерите да ли их је могуће скратити или подијелити на више посебних цјелина.</p>
4)	Пресуда треба да садржава само потпуне мисли, тако да читаоцу не преостане ништа да подразумијева, претпоставља или нагађа.	
5)	Провјерити да ли су странке правилно родно означене.	
6)	Посљедња пажљива критичка провјера/читање пресуде да се обезбиједи да је добро написана, преиспита кориштена аргументација, исправе све нејасне или двосмислене формулације, правописне, словне и друге техничке грешке.	<p>НБ. Осим странака, након протеча дужег времена, пресуде читају и друге особе у разним ситуацијама: на примјер, приликом увида у одлуку коју је странка приложила као доказ за одређену тврдњу у покренутом судском поступку. Такође, судски приправници, стручни сарадници и судије без искуства, читајући пресуде, вјежбају вјештину писања отправка судске одлуке, па им оне заиста треба да буду узор у сваком погледу.</p>

ПРИЛОГ А „ОДЛУКА ВРХОВНОГ СУДА ФЕДЕРАЦИЈЕ БИХ – СМРТ СТРАНКЕ“

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ВРХОВНИ СУД

ФЕДЕРАЦИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Број: 65 0 П 535313 16 Спп

Сарајево, 23.09.2016. године

Врховни суд Федерације Босне и Херцеговине, одлучујући о захтјеву Општинског суда у Сарајеву број 65 0 П 535313 15 П од 01.07.2016. године за рјешавање спорног правног питања на основу одредбе члана 61ц. и члана 61д. Закона о парничном поступку (ЗПП)²¹, те одредбе члана 18. Правилника о унутрашњем судском пословању Федерације Босне и Херцеговине и Брчко дистрикта БиХ²², на сједници Грађанског одјељења Врховног суда Федерације БиХ, одржаној дана 23.09.2016. године, донио је:

ОДЛУКУ

Усваја се захтјев Општинског суда у Сарајеву за рјешавање спорних правних питања па Грађанско одјељење Врховног суда Федерације БиХ изражава сљедећа:

I

ПРАВНА СХВАТАЊА

“Да је смрт странке прије утужења недостатак који не може да се отклони и да тужба, у таквом случају, треба да се одбаци без позивања на уређење.

Да, у случају постојања нужног супарничарства, смрт једне од странака на истој страни, а прије утужења, доводи до неуредности цијеле тужбе и да иста треба да се одбаци у цијелости.”

II

Одбацују се захтјеви Општинског суда у Сарајеву за рјешавање спорних правних питања постављених по приједлогу у предмету тог суда број 65 0 П 535313 15 П.

“Да ли тужба може да се сматра уредном уколико у истој није наведена адреса пребивалишта/ боравишта туженог као физичког лица, односно његова посљедња позната адреса пребивалишта/ боравишта?”

²¹ „Службене новине Федерације БиХ“, број 53/03, 73/05, 19/06 и 98/15;

²² „Службени гласник БиХ“, број 66/12 и 40/14;

и захтјев

„Да ли искључиво суд у сваком конкретном парничном поступку даје коначну оцјену да је странка непознатог пребивалишта/боравишта и да треба да јој се постави привремени заступник, односно да треба да се покрене поступак постављања посебног старатеља пред надлежним органом старатељства?“

Образложење

Општински суд у Сарајеву доставио је Врховном суду Федерације БиХ захтјев за покретање поступка ради рјешавања већег броја спорних правних питања произашлих из предмета који се односе на страначку способност парничних странака и њихове тачне адресе за достављање писмена. Уз поднесени захтјев достављен је предмет тог суда број: 65 0 П 535313 15 П који садржи тужбу тужиоца Ш. З., из В., поднесену против тужених 1. Х. М. 2. Ш. А., 3. Ш. Х., 4. Х. Д., 5. К. С., сви од 1-5 из И.-М., непознате адресе и пребивалишта, 6. Ш. Ј. из И., Ул. М. бб, 7. Ш. А. из Илијаша, Ул. М. бб, 8. Х. А. из И., Ул. Х. С. број XX, 9. Х. И. из С., Ул. С. број XX., 10. Х.М. из И., Ул. Х. С. број XX, 11. Х. Џ. из С., Ул. О.р.б. број XX., 12. К. И. из И., Ул. М. број XX., 13. Х. С. из С., Ул. О. број XX., 14. Ш. Т. из В., Ул. Д. Ј. број XX., 15. З. В. из О., Ул. Б. бб и 16. Г. Ф. из В., Ул. Д. В. бб, ради утврђења права власништва досјелошћу на некретнинама уписаним у земљишнокњижни уложак број XX КО XX, к.ч. XXXX, а на којим су тужени уписани као сувласници с одговарајућим сувласничким дијеловима.

Општински суд у Сарајеву, након што је својим рјешењем од 09.11.2015. године вратио тужбу на исправку и допуну ради означавања тачне адресе за тужене од 1 до 5 (непознатог боравишта) и предузетих провјера, а након што је утврдио да је тужена Х. рођ. Ш. Д. преминула 19.07.2008. године, а К. рођ. Х. С. преминула у току 2009. године, дакле, прије подношења тужбе, застао је с поступком до доношења одлуке овог суда по поднесеном захтјеву за рјешавање спорних правних питања.

У захтјеву је наведено да је пред тим судом поднесен већи број тужби ради стицања права власништва на некретнинама у којима су тужени земљишнокњижни сувласници некретнине према подацима из земљишних књига, а да тужиоци нису претходно провјерили податке о страначкој способности ових лица и њихове тачне адресе за достављање писмена, те да су се у раду судова појавила различита поступања у оваквим ситуацијама.

Ради се о предметима у којима се као спорна појављују сљедећа правна питања:

1. Да ли тужба може да се сматра уредном уколико у истој није наведена адреса пребивалишта/боравишта туженог као физичког лица, односно његова посљедња позната адреса пребивалишта/боравишта?
2. Да ли искључиво суд, у сваком конкретном парничном поступку, даје коначну оцјену да је странка непознатог пребивалишта/боравишта и да треба да јој се постави привремени заступник, односно да треба да се покрене поступак постављања посебног старатеља пред надлежним органом старатељства?
3. Да ли је смрт странке прије утужења отклоњив или неотклоњив недостатак?
4. Да ли смрт једне од странака код нужног супарничарства на истој страни доводи до неуредности тужбе у цијелости?

Првостепени суд је дао властито тумачење спорних правних питања, изражавајући став да тужба није уредна уколико у истој није наведена адреса пребивалишта или боравишта туженог или посљедња позната адреса пребивалишта или боравишта, те да се у истој не може назначити «тужени непознатог боравишта или пребивалишта», да оцјену потребе постављања привременог заступника странци која је

непознатог пребивалишта/боравишта, али и посебног старатеља путем надлежног органа старатељства, даје суд тако да не може да се прихвати поступање овог органа без захтјева суда (нарочито јер се неријетко пропустима у раду ових органа дешава да се посебни старатељ постави умрлој особи или лицу које има познату адресу пребивалишта/боравишта, као што је случај у конкретном предмету), да је смрт странке прије утужења неотклоњив недостатак и да тужба, у таквом случају, треба да се одбаци без позивања на уређење, да у случају постојања нужног супарничарства смрт једне од странака на истој страни, а прије утужења, доводи до неуредности цијеле тужбе и да иста треба да се одбаци у цијелости.

Врховни суд Федерације БиХ сматра да се ради о спорним правним питањима од прејудицијелног значаја за одлучивање о предмету поступка у већем броју предмета, што оправдава захтјев за његово разматрање и заузимање правног схватања у смислу одредбе члана 61а-е. ЗПП. Правна схватања заузета су у сврху обезбјеђења јединствене примјене права и равноправности свих у њеној примјени.

Спорно правно питање да ли је смрт странке прије утужења недостатак који може да се отклони у смислу одредбе члана 295. став (1) ЗПП или се ради о недостатку који не може да се отклони?

Одредбом члана 291. ЗПП, прописано је да странка у поступку може да буде свака физичка и правна особа.

Члан 293. став (3) ЗПП прописује да ће суд у току цијелог поступка, по службеној дужности, пазити може ли особа, која се појављује као странка, да буде странка у поступку, да ли је парнично способна, да ли парнично неспособну странку заступа њен законски заступник и да ли законски заступник има посебна овлаштења када су она потребна.

Из цитиране законске одредбе произлази, да би неко био странка у поступку, односно могао да буде тужилац или тужени, потребно је да има страначку способност. Ову способност има свако физичко лице и стиче је у тренутку рођења и траје до краја живота. Дакле, у случају када странка није била жива у моменту покретања поступка пред судом, односно када се утврди да је умрла прије покретања поступка, она није ни могла да буде странка у поступку. Према томе, када суд утврди да је странка умрла прије покретања поступка, по мишљењу и овог суда, ради се о неотклоњивом процесном недостатку, будући да против човјека који није жив не може да се покрене парница, због чега ће суд укинути све проведене радње парничних странака и тужбу одбаци.

Одговор на спорно правно питање да ли, у случају постојања нужног супарничарства, смрт једне од странака на истој страни, а прије утужења, доводи до неуредности цијеле тужбе и да ли иста треба да се одбаци у цијелости.

Према одредби члана 366. ЗПП нужно (јединствено) супарничарство постоји у случају када спор може да се ријешити на исти начин према свим лицима која могу да се јаве као странке у спору, па у ситуацији када суд утврди да тужбом нису обухваћена нека од тих лица ни као тужиоци ни као тужени, суд ће тужиоца у смислу одредбе члана 295. став (1), у вези с чланом 291. и чланом 293. ЗПП, позвати да уреди тужбу јер се нужни супарничари имају сматрати као једна парнична странка, па уколико у остављеном року не поступи по налогу суда и тужбом не обухвати све субјекте који су судионици одређеног материјалноправног односа, такву тужбу ће суд одбаци.

Међутим, уколико суд утврди да један од нужних супарничара означених као странка у поступку није био жив прије покретања поступка, исти није ни могао да буде странка у поступку, па како се ради о нужном супарничарству и да спор због природе правног односа може да се ријешити само на једнак начин према свим супарничарима који тек заједно чине једну странку, у тој ситуацији тужба треба да се одбаци, будући да се ради о неотклоњивом процесном недостатку.

Из наведених разлога, Грађанско одјељење Врховног суда Федерације БиХ је, примјеном одредбе члана б1д. став (1) ЗПП, одлучило као у ставу I ове одлуке.

Насупрот предњем, овај суд је одбацио као недозвољен захтјев Општинског суда Сарајеву и одлучио као у ставу II изреке ове одлуке из разлога што нису биле испуњене претпоставке за рјешавање постављених питања. Питања која се односе на то да ли тужба може да се сматра уредном, уколико у истој није наведена адреса пребивалишта/боравишта туженог као физичког лица, односно његова посљедња позната адреса пребивалишта/боравишта, као и да ли искључиво суд, у сваком конкретном парничном поступку, даје коначну оцјену да је странка непознатог пребивалишта/боравишта, не представљају спорна правна питања у смислу одредбе из члана б1а. став (1) ЗПП, то је одлучено као у ставу II изреке ове одлуке примјеном одредбе члана б1ц. став (1) ЗПП.

Предсједник Грађанског одјељења

ПРИЛОГ Љ “НАЈБОЉЕ ПРАКСЕ”

Садржај:

1. ПРЕТХОДНО ИСПИТИВАЊЕ ТУЖБЕ

- 1.1. Надлежност суда
- 1.2. Пренос надлежности
- 1.3. Разумљивост и потпуност тужбе
- 1.4. Страначка способност
- 1.5. Уредност и правилност заступања
- 1.6. Правни интерес за подношење тужбе
- 1.7. Благовременост тужбе
- 1.8. Постојање литиспенденције
- 1.9. Пресуђена ствар (*res iudicata*)
- 1.10. Закључена судска нагодба
- 1.11. Постављен захтјев за доношење пресуде због пропуштања
- 1.12. Враћање тужбе подносиоцу на исправку или допуну
- 1.13. Постављање заступника – пуномоћника за пријем писмена
- 1.14. Достављање уредне и потпуне тужбе на обавезан одговор туженом с поуком (рок, садржај, посљедице, недостављање одговора)

2. ДОКАЗИ

- 2.1. Материјални докази
- 2.2. Увиђај
- 2.3. Прибављање доказа по службеној дужности
- 2.4. Свједоци
- 2.5. Вјештаци

3. ДОСТАВЉАЊЕ ПИСМЕНА

1. ПРЕТХОДНО ИСПИТИВАЊЕ ТУЖБЕ

Парнични поступак се покреће достављањем тужбе суду, а парница почиње да тече достављањем тужбе туженом. Тужба која се туженом доставља мора да буде уредна у складу с одредбом члана 53. Закона о парничном поступку ФБиХ (у даљем тексту: ЗПП ФБиХ), а што ће суд утврдити савјесном оцјеном.

Дакле, члан 53. став (2) ЗПП ФБиХ прописује обавезне елементе тужбе и то: одређене захтјеве у погледу главне ствари и споредних потраживања (тужбени захтјев), чињенице на којима тужилац заснива тужбени захтјев, доказе којима се те чињенице утврђују, назнаку вриједности спора и друге податке које у складу с одредбом члана 334. ЗПП ФБиХ мора да има сваки поднесак. Сходно новијој судској пракси, један од начина утврђивања уредности тужбе је попуњавање контролне листе „претходно испитивање тужбе“, а чијим попуњавањем ће суд утврдити да ли поднесена тужба има одређене недостатке због чега би се иста вратила на исправку и/или допуну или пак доставила туженом на одговор.

Савјесна анализа тужбе је неопходна како би се испоштовало начело економичности и ефикасности парничног поступка, а како би се избјегло провођење парничног поступка по неуредној тужби, те начело контрадикторности како би противна страна могла да се изјасни на правно релевантне чињенице и доказе.

1.1. Надлежност суда

1.1.1 Апсолутна

Суд, након пријема тужбе, првенствено утврђује да ли је надлежан за поступање. У случају да није, огласиће се апсолутно ненадлежним, укинути проведене радње и тужбу одбацити.

Нпр. у предмету број 65 0 П 529045 15 П од 21.01.2016. године, суд се огласио апсолутно ненадлежним позивајући се на Закон о премјеру и катастру некретнина.

Нпр. у предмету Општинског суда у Бугојну број 46 0 П 036337 12 П, у којем се суд огласио апсолутно ненадлежним, укинуо је проведене радње и одбацио тужбу јер је одредбом члана 61. Закона о грађевинском земљишту ФБиХ прописано да ће на грађевинском земљишту у државној својини на којем је изграђена зграда, без права кориштења земљишта ради грађења, за коју накнадно може да се изда одобрење за грађење по одредбама Закона о просторном уређењу, општинско вијеће утврдити право власништва у корист градитеља, односно његовог правног сљедника, уз обавезу плаћања накнаде за додијељено грађевинско земљиште на кориштење и за уређење грађевинског земљишта. Прије утврђивања права власништва у складу с овом одредбом, надлежни општински орган управе ће, у смислу одредбе става (2) истог члана, расправити имовинскоправне односе. Према томе, за утврђивање права власништва у корист тужиоца, као градитеља, надлежно је општинско вијеће.

Надаље, у предмету број 65 0 П 468293 14 П Кантонални суд у Сарајеву је навео да је првостепени суд правилно примијенио одредбу члана 7. Закона о пензијском и инвалидском осигурању („Службене новине ФБиХ“, број 29/98 до 4/09), а који је ступио на снагу 31.07.1998. године, којим је прописано да се права из пензијског и инвалидског осигурања остварују у управном поступку те су тужиоци на основу наведене одредбе Закона своја права могли потраживати од туженог у управном поступку и захтијевати доношење управног акта. Наведено је и да је одредбом члана 101. истог Закона прописана заштита права осигураника и корисника права код туженог, а након коначног управног акта и судска заштита у управном спору. У конкретном случају, Законом о пензијском и инвалидском осигурању је

прописано да се права из пензијског и инвалидског осигурања рјешавају по прописима о управном поступку па суд у парничном поступку није надлежан да одлучује о захтјеву тужиоца те се првостепени суд, сходно члану 16. ЗПП ФБиХ, правилно огласио ненадлежним за рјешавање предметног спора. Такође, у конкретном случају се не ради о накнади штете на шта се жалба неосновано позива, за коју би био надлежан Општински суд у Сарајеву, већ се тражи поништење управног акта и тиме права из пензијског и инвалидског осигурања, а што представља управни спор. Погрешно је позивање у жалби на одредбу члана 20. ЗПП ФБиХ у којој није изричито предвиђено да у диспозитиву мора да се наведе орган надлежан за поступање.

1.1.2 Стварна

Поред апсолутне надлежности суда неопходно је утврдити и постојање стварне надлежности суда.

Тако је нпр. и у предмету број 65 0 П 562809 16 П од 30.03.2016. године, јер је Законом о судовима ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 38/05, 22/06 и 63/10, 72/10, 7/13, 52/14) и то чл. 27. прописана стварна надлежност општинских судова, па је тако у грађанским предметима у првом степену општински суд надлежан да одлучује у свим грађанским споровима и у ванпарничном поступку. У конкретном случају је закључено да је предмет одлучивања у овој правној ствари законитост управног акта на основу којег тужени трећем лицу омогућава да самостално и у своје име покрене поступак за упис права власништва, односно да се ради о акту располагања туженог. Цијенећи да је управни акт ауторитативна одлука с којом се изазива непосредан правни учинак о правима и дужностима физичких и правних лица, те како су у конкретном случају испуњена обиљежја управног акта (ауторитативност, једностраност, конкретност и непосредност), те је јасно да је одлука туженог број 453/2016 од 18.02.2016. године акт располагања највишег ентитетског органа извршне власти и то по основу овлаштења из чл. 115. Закона о организацији органа управе у ФБиХ („Сл. новине ФБиХ“, бр. 35/05), те да се ради о управном спору, за које спорове је стварно надлежан да рјешава кантонални суд.

Нпр. у предмету Општинског суда у Бугојну број 46 0 П 061706 15 П суд се огласио стварно ненадлежним за поступање у овој правној ствари и одредио да ће по правоснажности рјешења спис бити достављен Општинском суду у Травнику – Привредно одјељење, као стварно надлежном суду, из разлога што се у овој правној ствари ради о спору између правне особе и физичке особе која, у својству самосталног предузетника или у другом својству, обавља привредну или другу регистровану дјелатност у облику основног или допунског занимања па овај суд није стварно надлежан да поступа по достављеној тужби јер је за поступање у овом случају прописана надлежност Привредног одјељења Општинског суда у Травнику. Стога је суд донио одлуку као у изреци, а на основу члана 67. став (2) тачка 2) ЗПП ФБиХ.

1.1.3 Мјесна

Када говоримо о мјесној надлежности, суд може да се прогласи мјесно ненадлежним по службеној дужности само кад постоји искључива мјесна надлежност неког другог суда, али најкасније до подношења одговора на тужбу (надлежност у споровима о некретнинама, спорове у извршном и стечајном поступку).

Осим тога, суд може да се огласи мјесно ненадлежним по приговору туженог истакнутом најкасније у одговору на тужбу.

У предмету број 65 0 П 043738 08 П Општински суд у Сарајеву се огласио мјесно ненадлежним и одредио да ће по правоснажности рјешења предмет уступити Општинском суду у Кисељаку, као мјесно надлежном суду, на надлежност и даљи поступак јер је утврдио да је пребивалиште туженог у Кисељаку, а за предмет спора није одређена искључива мјесна надлежност. Слиједом изложеног, а у складу с одредбама члана 28. став (1), у вези с чланом 29. ЗПП ФБиХ, одлучено је на описани начин.

1.1.4 Сукоб надлежности

У случају да суд сматра да није надлежан за поступање у предмету који му је на надлежност достављен од стране другог суда, изазваће сукоб надлежности, а према одредби члана 21. ЗПП ФБиХ.

У предмету број 65 0 П 330668 13 Р од 02.04.2013. године изазван је сукоб надлежности па је Врховни суд ФБиХ појаснио да, према одредби члана 19. став (1) ЗПП²³, суд може поводом приговора туженика да се прогласи мјесно ненадлежним, ако је приговор поднесен најкасније у одговору на тужбу, да је ставом (2) исте законске одредбе прописано да суд може по службеној дужности да се прогласи мјесно ненадлежним само у случају искључиве мјесне надлежности којег другог суда, али најкасније до подношења одговора на тужбу. У конкретној правној ствари не ради се о спору за који је законом прописана искључива мјесна надлежност (чланови 42 – 45. ЗПП), а из садржаја списка предмета произлази да тужени нису стављали приговор мјесне ненадлежности Општинског суда у Широком Бријегу па, стога, тај суд није имао законског упоришта да се по приговору тужиоца огласи мјесно ненадлежним за суђење у овој правној ствари. Ово из разлога што право на истицање овакве врсте приговора, у смислу одредбе члана 19. став (1) ЗПП ФБиХ, припада искључиво туженом. Како је тужилац подношењем тужбе изабрао мјесну надлежност суда, Општински суд у Широком Бријегу није могао да се огласи мјесно ненадлежним за суђење у овој правној ствари.

1.2. Пренос надлежности

Надлежни суд у појединим случајевима може да одреди да поступа други, стварно надлежан, суд ако је очито да ће тако лакше провести поступак или ако за то постоје други оправдани разлози. У пракси нам се дешава да се као странка означи судија надлежног суда, због чега суд упућује допис Врховном суду Федерације БиХ ради делегирања другог, стварно надлежног суда.

Нпр. у предмету број 65 0 П 604484 16 П поднеском број 65 0 П 604484 16 П Општински суд у Сарајеву је предложио Врховном суду ФБиХ да, за одлучивање у правној ствари тужитељице против тужене, судија Општинског суда у Сарајеву одреди други, стварно надлежан, суд у другом кантону на подручју Федерације БиХ, а што је оправдан разлог да суди суд на подручју другог кантона. Врховни суд ФБиХ је у одлуци о делегацији навео да, према одредби члана 50. став (2) ЗПП ФБиХ, Врховни суд Федерације БиХ може, на приједлог странке или надлежног суда, да одреди да у поједином предмету поступа стварно надлежан суд у другом кантону, ако је очито да ће се тако лакше провести поступак или ако за то постоје други оправдани разлози. Околности које наводи Општински суд у Сарајеву у приједлогу, по оцјени овог суда, су оправдани разлози у смислу цитиране одредбе члана 50. став (2) ЗПП ФБиХ за делегацију другог суда. Чињеница да је тужена суткиња Општинског суда у Сарајеву важан је разлог који оправдава делегацију другог суда јер ће се тако избјећи свака, па и неоснована сумња, у непристрасност судија тог суда. Због тога је на основу одредбе члана 50. став (2) ЗПП ФБиХ одлучено да у овом предмету поступа Општински суд у Горажду.

1.3. Разумљивост и потпуност тужбе

Тужба, одговор на тужбу, те други поднесци морају да буду разумљиви и да садржавају све оно што је потребно да би по истом могло да се поступи. Дакле, тужба треба да садржава: ознаку суда, име и презиме, односно назив правне особе, пребивалиште или боравиште, односно сједиште странака, њихових законских заступника и пуномоћника ако их имају, предмет спора, садржај изјаве и потпис подносиоца. У случају да тужба не садржи наведено, иста се враћа на исправку уз упозорење да ће се иста као неуредна одбацити, односно сматрати повученом.

²³ Закон о парничном поступку ФБиХ „Службене новине Федерације БиХ“, број 53/03, 73/05, 19/06 и 98/15;

Нпр. у предмету број 65 0 П 445012 14 П Кантонални суд у Сарајеву је одбио жалбу као неосновану и потврдио рјешење првостепеног суда којим је тужба одбачена као неуредна. Супротно жалбеним наводима тужиоца, Кантонални суд у Сарајеву је образложио да је првостепени суд правилно закључио да тужилац није поступио по рјешењу суда од 03.07.2014. године, односно уредио и исправио тужбу, као и доставио тражене доказе уз исту, те тужбу одбацио као неуредну примјеном одредбе члана 67. став (1) тачка 8) ЗПП ФБиХ, а у вези с одредбама из чланова 336, 66. тачке 2) и 4) и члана 53. став (2) истог Закона, који ни наводима жалбе није доведен у сумњу.

Нпр. у предмету број 65 0 П 186941 12 Гж Кантонални суд у Сарајеву је укинуо првостепену одлуку и предмет вратио на поновно поступање зато што суд није тужбу, по пријему, вратио на уређење, иако се стање у земљишним књигама разликовало од садржаја тужбе па су имена тужених била другачије означена у тужби у односу на имена у земљишним књигама, због чега је суд претходно требао да отклони недостатке, с обзиром да су исти отклоњиви, па тек потом наставити парнични поступак. У овом предмету Кантонални суд у Сарајеву је појаснио да је првостепени суд претходно требао да отклони недостатке у вези с тачним означавањем странака у спору који је земљишнокњижни, а везано за достављене земљишнокњижне улошке уз саму тужбу, све у складу с чл. 53. и 66. ЗПП ФБиХ. Осим тога, првостепени суд је био дужан у фази испитивања тужбе, такође у складу с чланом 66. ЗПП ФБиХ, с обзиром да се у овој правној ствари ради о тужби за утврђење права сувласништва на сувласничком дијелу, тужбу вратити на уређење и у смислу члана 366. наведеног Закона и то на начин да тужбом на страни тужених буду обухваћени сви сувласници предметних некретнина. Ово стога јер се ради о јединственој правној заједници гдје спор може да се ријешити само на једнак начин према свима као јединственим и то нужним супарничарима. Наведено правило односи се и на правну ситуацију диобе сувласничке имовине (Записник о подјели на који се позива тужба) и на правну ситуацију утврђивања права власништва на некретнини досјелошћу, а на тај правни основ се тужба, такође, позива.

1.4. Странацка способност

Одредбом члана 291. ЗПП ФБиХ прописано је да странка у поступку може да буде свака физичка и правна особа. Члан 293. став (3) ЗПП ФБиХ прописује да ће суд у току цијелог поступка, по службеној дужности, пазити може ли особа која се појављује као странка да буде странка у поступку, да ли је парнично способна, да ли парнично неспособну странку заступа њен законски заступник и да ли законски заступник има посебна овлаштења када су она потребна. Из цитиране законске одредбе произлази да би неко био странка у поступку, односно да би могао да буде тужилац или тужени, потребно је да има страначку способност. Ову способност има свако физичко лице и стиче је у тренутку рођења и иста траје до краја живота. Дакле, у случају када странка није била жива у моменту покретања поступка пред судом, односно када се утврди да је умрла прије покретања поступка, она није ни могла да буде странка у поступку. Према томе, када суд утврди да је странка умрла прије покретања поступка, сходно мишљењу и овог суда, ради се о неотклоњивом процесном недостатку, будући да против човјека који није жив не може да се покрене парница, због чега ће суд укинути све проведене радње парничних странака и тужбу одбацити.

Одговор на спорно правно питање да ли у случају постојања нужног супарничарства, смрт једне од странака на истој страни, а прије утужења, доводи до неуредности цијеле тужбе и да иста треба да се одбаци у цијелости.

Према одредби члана 366. ЗПП ФБиХ, нужно (јединствено) супарничарство постоји у случају када спор може да се ријешити на исти начин према свим лицима која могу да се јаве као странке у спору. Стога, у ситуацији када суд утврди да тужбом нису обухваћена нека од тих лица ни као тужиоци ни као тужени, суд ће тужиоца, у смислу одредбе члана 295. став (1), у вези с чланом 291. и чланом 293. ЗПП ФБиХ, позвати да уреди тужбу јер се нужни супарничари сматрају једном парничном странком

па, уколико у остављеном року не поступи по налогу суда и тужбом не обухвати све субјекте који су судионици одређеног материјалноправног односа, такву тужбу ће суд одбацити.

Међутим, уколико суд утврди да један од нужних супарничара означених као странка у поступку није био жив прије покретања поступка, исти није ни могао да буде странка у поступку па како се ради о нужном супарничарству и да спор, због природе правног односа, може да се ријеша само на једнак начин према свим супарничарима који тек заједно чине једну странку, у тој ситуацији тужбу треба одбацити, будући да се ради о неотклоњивом процесном недостатку.

Из наведених разлога Грађанско одјељење Врховног суда Федерације БиХ је примјеном одредбе члана б1д. став (1) ЗПП ФБиХ на сједници одржаној дана 23.09.2016. године заузело правно схватање у предмету број 65 0 П 535313 16 Спп, у којем је заузето правно схватање:

1. "Да је смрт странке прије утужења недостатак који не може да се отклони и да тужба, у таквом случају, треба да се одбаци без позивања на уређење."
2. "Да, у случају постојања нужног супарничарства, смрт једне од странака на истој страни, а прије утужења, доводи до неуредности цијеле тужбе и да иста треба да се одбаци у цијелости."

У ситуацији када је ријеч о нужним супарничарима, неопходно је да се као странке у поступку означе сва лица која се налазе у правној заједници поводом предмета спора (нпр. сувласници некретнине уписани у земљишној књизи).

Нпр. у предмету број 65 0 П 134633 12 Гж Кантонални суд у Сарајеву је укинуо првостепену пресуду јер тужба није враћена на уређење ради означавања свих нужних супарничара – сувласника предметне некретнине, подсјећајући да суд у току цијелог поступка по службеној дужности пази на страначку способност у смислу члана 293. став (3) ЗПП ФБиХ, а у овом спору питање непотпуне пасивне легитимације је материјалноправни приговор у вези с одредбом члана 15. став (1) Закона о власничко-правним односима (сувласништво постоји када неподијељена ствар припада двјема или више особа тако да је дио сваке одређен сразмјерно цјелини – идеални дио). Због тога је суд требао да отклони пропусте тужитељица у тужби и тужене у противтужби, позивајући их да, у року који им одреди, правилно означе тужене јер се ради о отклоњивом недостатку, аналогном примјеном члана 295. ЗПП ФБиХ.

У правној ситуацији када је више лица означено као тужени, а не ради се о нужним супарничарима, суд ће у случају неотклањања недостатка за једног од тужених одбацити тужбу само у односу на тог туженог, док ће наставити поступак у односу на друге тужене јер се не ради о нужним супарничарима и тужба је уредна, те по истој може да се поступа.

Нпр. у предмету број 65 0 П 468807 14 П суд је поступак, у односу на првотужену, прекинуо до преузимања овог поступка од стране насљедника првотужене, односно када их суд на приједлог противне стране позове да исто учине, у односу на друготужену одредио да се поступак наставља, док је у односу на трећетуженог примио на знање повлачење тужбе. Како се у конкретном случају ради о солидарним дужницима који су обични (прости) супарничари и сваки од њих је самостална странка у парници, те поступак, у случају смрти једног од њих, може да се прекине само у односу на оног који је умро, а не и у односу на остале, суд је неоснованим оцијенио приједлог пуномоћнице друготужене за прекид поступка у односу на све супарничаре. Наиме, када су у питању солидарни дужници, вјеровник може по свом избору да захтијева испуњење обавезе у цјелини или дјелимично од свих дужника или од било којег појединачно (члан 414/1 ЗОО), па спор не мора да се ријеша на једнак начин према свима. Због овакве грађанскоправне природе односа између солидарних дужника, суд цијени да су они у парници обични материјални супарничари.

1.5. Уредност и правилност заступања

Пуномоћник може да буде адвокат, адвокатско друштво или запосленик службе за бесплатну правну помоћ, као и за правна лица запосленик тог правног лица, а за физичка лица брачни, односно ванбрачни друг странке или сродник странке по крви по правој линији до било којег степена, у побочној до четвртог степена закључно, односно сродник по тазбини закључно до другог степена. Ако суд утврди да пуномоћник који је адвокат не обавља своју дужност у складу са Законом о адвокатури, суд ће о томе извијестити надлежну адвокатску комору, и ако је то могуће, странку коју адвокат заступа.

Ако у парницама о имовинскоправним захтјевима вриједност предмета спора прелази износ 50.000 конвертибилних марака, пуномоћници правних лица могу да буду само особе које имају положен правосудни испит.

Суд по службеној дужности пази на правилност заступања, те уколико је тужба достављена без пуномоћи, суд је дужан одмах позвати назначеног адвоката у тужби да достави пуномоћ за заступање. Пуномоћник је дужан при првој радњи у поступку поднијети пуномоћ. Суд може да допусти да радње у поступку за странку привремено обави особа која није поднијела пуномоћ, али ће истовремено наредити тој особи да накнадно, у одређеном року, поднесе пуномоћ или одобрење странке за обављање парничних радњи.

У случају да је суд омашком предузео одређене процесне радње у поступку, а пуномоћник у међувремену није доставио пуномоћ, суд ће предузете радње ставити ван снаге.

1.6. Правни интерес за подношење тужбе

Једна од процесних претпоставки за вођење парничног поступка код утврђујуће тужбе је да тужилац има правни интерес за покретање и вођење парничног поступка. Постојање правног интереса треба да се види из садржаја тужбе. У случају да тужилац нема правни интерес за подношење тужбе, суд ће тужбу одбацити како би спријечио злоупотребу права, а у складу с одредбом члана 67. став (1) тачка 7) ЗПП ФБиХ.

1.7. Благовременост тужбе

Одређени закони (нпр. Закон о стварним правима ФБиХ и ЗПП ФБиХ везано за тужбу због сметања посједа, Закон о заштити од клевете и други) прописују тачно одређен рок у којем може да се поднесе тужба. Протеком тог рока наступа преклузија у конкретном случају.

Нпр. у предмету број 65 0 П 051136 11 Гж 2 потврђена је одлука Општинског суда у Сарајеву којом је одбачена тужба због сметања посједа као неблагоприятна. У образложењу одлуке Кантоналног суда у Сарајеву наведено је да је одредбом члана 82. Закона о власничко-правним односима прописано да посједник има право захтијевати судску заштиту од сметања посједа у року од 30 дана од дана сазнања за сметање и учинитеља, те да је суд дужан по службеној дужности да првенствено цијени благовременост тужбе за сметање посједа јер протоком наведеног рока од 30 дана посједник губи право да захтијева судску заштиту. Наведено је и да у судској пракси постоје рјешења којим се тужбе за заштиту посједа због неблагоприятности одбацују и наконведеног поступка, као што постоје рјешења и да се такви тужбени захтјеви због неблагоприятности одбијају. С обзиром на разноликост судске праксе, неоснован је жалбени приговор да је првостепени суд погријешно што је тужбу одбацио јер да је тужбени захтјев одбијен и због неблагоприятности тужбе, посљедице за странку су исте, па наведена одлука не утјече на законитост и правилност првостепеног рјешења.

Нпр. у предмету број 65 0 П 295499 12 П суд је дјелимично усвојио тужбени захтјев док је у преосталом дијелу тужба одбачена као неблаговремена. Општински суд у Сарајеву је појаснио да је одредбом члана 12. став (1) Закона о заштити од клевете ФБиХ прописано да је рок за подношење захтјева за накнаду штете, у смислу овог Закона, три мјесеца од дана када је оштећени сазнао или је требало да сазна за изражавање неистините чињенице и за идентитет штетника и тај рок ни у ком случају не може да се продужи након истека једне године од дана када је то изражавање изнесено трећем лицу. Када је ријеч о року за подношење тужбе за накнаду штете због клевете, Закон о заштити од клевете ФБиХ је *lex specialis* у односу на све друге законе. С обзиром да је у конкретном случају тужилац допунио тужбу накнадним поднеском, а након протекла рока од три мјесеца од дана објављивања текстова за које је тужилац имао сазнања и раније, суд је донио одлуку којом је тај дио тужбеног захтјева одбацио као неблаговремен. Наиме, суд није сматрао оправданим наводе пуномоћника тужиоца који се позива на објективни рок од годину дана јер је тужилац у својој изјави истицао континуирано клеветање од стране тужених, а које је пратио сваког четвртка па је суду остало нејасно зашто није испоштовао субјективни рок одређен чланом 12. став (1) Закона о заштити од клевете ФБиХ.

1.8. Постојање литиспенденције

Суд доноси рјешење којим се тужба одбацује, између осталог, чак и ако утврди да о истом захтјеву већ тече парница. Дакле, када у току поступка тужени истакне приговор литиспенденције, суд је дужан одмах испитати основаност изнесеног приговора и о истом одлучити.

Нпр. у предмету број 65 0 П 420257 14 П Општински суд у Сарајеву је одбацио тужбу због тога што је утврдио основаност истакнутог приговора литиспенденције, те је одлучио примјеном члана 67. став (1) тачка 3) ЗПП ФБиХ. Наведено из разлога што у предметима 65 0 П 420257 14 П и 65 0 П 195702 11 П несумњиво постоји идентитет странака, идентитет тужбених захтјева те идентитет чињеничног основа на који се тужбе позивају.

Нпр. у предмету број 65 0 Рс 409058 14 Рс тужена је у одговору на тужбу обавијестила суд да пред овим судом у предмету 65 0 Рс 407900 14 Рс тече парница поводом исте правне ствари између истих парничних странака, те је у смислу наведеног предложила одбацивање тужбе. Након што је суд извршио увид у спис број 65 0 Рс 407900 14 Рс, утврдио је основаност истакнутог приговора литиспенденције, те је примјеном члана 67. став (1) тачка 3) ЗПП ФБиХ одбацио тужбу.

1.9. Пресуђена ствар (*res iudicata*)

Суд доноси рјешење којим се тужба одбацује, између осталог, и ако утврди да је ствар већ правомоћно пресуђена. Дакле, када у току поступка тужени истакне приговор *res iudicata*, суд је дужан одмах испитати основаност изнесеног приговора и о истом одлучити.

Нпр. у предмету број 65 0 П 157243 16 П 2 Општински суд у Сарајеву је одбацио тужбу јер по службеној дужности пази да ли је ствар правомоћно пресуђена, те је извршио увид у спис број 65 0 П 213060 11 П, а након чега је утврђено да су тужиоци дана 17.10.2011. године овом суду поднијели тужбу против тужених, те да је суд дана 27.12.2011. године донио пресуду због пропуштања. Увидом у тужбу тужиоца од 17.10.2011. године из списка број 65 0 П 213060 11 П, а упоређујући је с тужбом запримљеном код овог суда дана 24.08.2010. године заведеном под бројем горњим, утврђено је да су обе тужбе поднесене од стране истих тужилаца, против истих тужених, да су чињенични и правни основи тужбених захтјева идентични као и приложени докази на којима тужилац заснива своје наводе из тужбе. Како је, дакле, утврђено да се ради о идентичном тужбеном захтјеву, с истим чињеничним

и правним основом, идентичним доказима којима се потврђују чињенице, између истих парничних странака, те да је правна ствар већ правомоћно окончана, и то доношењем пресуде због пропуштања дана 27.12.2011. године, те је суд на основу члана 67. став (1), тачка 4) ЗПП ФБиХ одбацио тужбу.

1.10. Закључена судска нагодба

Суд доноси рјешење којим се тужба одбацује, између осталог, и ако утврди да је о предмету спора склопљена судска нагодба. Дакле, када у току поступка тужени истакне приговор да је већ склопљена судска нагодба, суд је дужан одмах испитати основаност изнесеног приговора и о истом одлучити.

1.11. Постављен захтјев за доношење пресуде због пропуштања

У току испитивања уредности тужбе суд ће утврдити да ли је стављен приједлог за доношење пресуде због пропуштања, те ће за случај да тужени не достави одговор на тужбу донијети пресуду због пропуштања којом се усваја тужбени захтјев, осим ако је тужбени захтјев очигледно неоснован.

1.12. Враћање тужбе подносиоцу на исправку или допуну

Подносци морају да буду разумљиви и морају да садржавају све оно што је потребно да би се у вези с њима могло да поступа. Посебно треба да садржавају обавезне елементе прописане одредбом члана 53. ЗПП ФБиХ те ознаку суда, име и презиме, односно назив правне особе, пребивалиште или боравиште, односно сједиште странака, њихових законских заступника и пуномоћника, ако их имају, предмет спора, садржај изјаве и потпис подносиоца.

Ако је поднесак неразумљив или не садржи све што је потребно да би по њему могло да се поступи, суд ће подносиоцу вратити поднесак ради исправке или допуне, уз наводе шта треба да се исправи или да се допуни и одредиће рок за исправку или допуну поднеска, који не може да буде дужи од осам дана. Ако поднесак везан за рок буде исправљен, односно допуњен и предан суду у року одређеном за допуну или исправку, сматраће се да је поднесен суду оног дана кад је први пут био поднесен. Сматраће се да је поднесак повучен ако не буде враћен суду у одређеном року, а ако буде враћен без исправке, односно допуне, одбациће се. Ако поднесци или прилози нису поднесени у довољном броју примјерака, суд ће позвати подносиоца да их у одређеном року поднесе. Ако подносилац не поступи по том налогу, суд ће поднесак одбацивати.

Нпр. у предмету број 65 0 П 445012 14 Гж Кантонални суд у Сарајеву је одбио жалбу као неосновану и потврдио првостепено рјешење којим је тужба одбачена као неуредна. У образложењу је наведено да је првостепени суд утврдио да тужилац није поступио по налогу суда, тј. да није уредио тужбу у смислу одредбе члана 53. ЗПП ФБиХ и доставио суду све доказе у два примјерка као и да не користи процесна овлаштења на правилан начин. Примјеном одредбе члана 67. став (1) тачка 8). ЗПП ФБиХ, а у вези с одредбама из члана 336. и 66. тачке 2) и 4) и 53. став (2) истог Закона, суд је донио рјешење којим се тужба одбацује као неуредна. Из стања списка јасно произлази да је рјешењем од 03.07.2014. године, након претходног испитивања тужбе, Општински суд тужиоцу вратио тужбу од 30.06.2014. године ради исправке и допуне у складу с одредбом члана 53., а у вези с одредбама из чланова 334. и 336. ЗПП ФБиХ из разлога што поднесена тужба не садржи: 1. одређен захтјев у погледу главне ствари и споредних тражења (тужбени захтјев), односно износ главног потраживања и споредних потраживања који се тражи тужбеним захтјевом, као и период за који се тражи главни дуг и споредна потраживања и парични рок за испуњење обавезе и 2. доказе у довољном броју примјерака за суд и супротну странку које је тужилац предложио уз тужбу. Суд је навео и упозорење да ће суд, уколико тужилац у наведеном

року не достави тражене податке, сматрати да је тужба повучена, а ако тужба буде враћена без исправке и допуне, тужбу одбацити. (члан 336. став (1)-(4) ЗПП ФБиХ). Дана 15.07.2014. године тужилац је доставио поднесак који је насловио као „Исправљену тужбу“ и уз исти доставио по један примјерак доказа и то копију рјешења Општинске комисије за просторно уређење, имовинскоправне послове и катастар Општине Ново Сарајево, број 06-364-1868/82, датирано 10.06.1983. године - урбанистичка сагласност за локацију породичне стамбене зграде, рјешење – дозвола за изведено стање о одобрењу за градњу породичног стамбеног објекта, скицу јужне фасаде породичне куће тужиоца на којој се виде три етажне, опомена пред тужбу Водоводу и канализацији од 06.06.2014. године и пројекат кућне гасне инсталације за стамбени објекат Буњо Наила. Још је навео да сматра да је остале доказе за суд приложио уз прву тужбу. Супротно жалбеним наводима тужиоца, првостепени суд је правилно закључио да тужилац није поступио по рјешењу суда од 03.07.2014. године, односно уредио и исправио тужбу, као и доставио тражене доказе уз исту и тужбу одбацио као неуредну примјеном одредбе члана 67. став (1) тачка 8) ЗПП ФБиХ, а у вези с одредбама из чланова 336. и 66. тачке 2) и 4) и 53. став (2) истог Закона, који ни наводима жалбе није доведен у сумњу.

Нпр. у предмету број 65 0 П 540808 15 П Општински суд у Сарајеву је рјешењем наложио тужиоцу да у року од осам дана уреди тужбу на начин да у истој наведе чињенице и достави доказе, одреди тужбени захтјев, висину спора и друге елементе прописане чланом 53. ЗПП ФБиХ. Увидом у спис предмета утврђено је да тужилац није у остављеном року поступио по налогу суда, па је суд у смислу члана 67. став (1) тачка 8), у вези с чланом 66. ЗПП ФБиХ, одбацио тужбу као неуредну.

1.13. Постављање заступника – пуномоћника за пријем писмена

Тужилац или његов заступник који се налазе у иностранству, а немају пуномоћника у Босни и Херцеговини, дужни су већ приликом подношења тужбе да именују пуномоћника за примање писмена у Босни и Херцеговини. Ако они тако не поступе, суд ће их позвати да у одређеном року именују пуномоћника за примање писмена, уз упозорење да ће у супротном суд тужбу одбацити. Туженог или његовог заступника који се налазе у иностранству, а немају пуномоћника у Босни и Херцеговини, суд ће већ приликом доставе првог писмена позвати да, у примјереном року, поставе пуномоћника за примање писмена у Босни и Херцеговини, уз упозорење да ће у супротном суд туженом на његов трошак поставити заступника за примање писмена и преко тога заступника обавијестити туженог, односно његовог заступника, о том постављању.

Нпр. у предмету број 65 0 П 502501 15 П Општински суд у Сарајеву је поступио по наведеној законској одредби.

1.14. Достављање уредне и потпуне тужбе на обавезан одговор туженом с поуком (рок, садржај, посљедице, недостављање одговора)

Након што је суд испитао тужбу и утврдио да је иста уредна у складу са ЗПП ФБиХ, доставља се туженом на обавезни одговор, уз упуте у погледу садржаја одговора на тужбу.

2. ДОКАЗИ

Закон о парничном поступку у одредбама од члана 123. до члана 173. прописује доказни поступак и начин извођења доказа па се исти примјењује у већини судских парничних поступака у којима се одлуке доносе након расправљања. С аспекта процесне дисциплине доказни поступак је дијелом и предметом Смјерница за поступање у парничним предметима Општинског суда у Сарајеву (одредбе о претходном испитивању тужбе и одговора на тужбу, те одредбе о припремном рочишту). У парничним предметима у којима се судске одлуке доносе након расправљања, расправе се углавном воде на исти начин, а што доприноси једнаком поступању суда у складу с одредбама закона и начелу једнакости странака у судским парничним поступцима. Уобичајени начин вођења рочишта ипак дозвољава да сваки судија примијени своје одређене провјерене методе, а што представља извјесна одступања од уобичајеног обрасца.

Уобичајени образац и одступања од истог, према провјереним методама, сматрају се најбољим праксама које су корисне, добро промишљене, промјенљиве, али уз све наведено нису обавезне. Најбоље праксе преносе она искуства која је поједини судија изградио и дијели их са другима, остављају могућност да се таква искуства допуњавају од стране других, али и да се у том смислу стално изналазе нова рјешења па су, стога, најбоље праксе жива материја подложна промјенама.

2.1. Материјални докази

Одредбе ЗПП ФБиХ прописују обавезне елементе тужбе, а између осталог, то су докази којима се утврђују чињенице на којима се заснива тужбени захтјев из тужбе, достављање доказа уз тужбу, а доказима достављеним уз тужбу се баве и Смјернице, све с аспекта испитивања уредности тужбе.

То је модел који се примјењује у свим парничним предметима. Овдје се истичу тужбе за утврђивање права власништва по основу досјелости. Најбоља пракса показује да је корисно у овим споровима да тужилац уз тужбу обавезно достави земљишнокњижни извадак јер подаци из истог веома често упућују на пасивну легитимацију и страначку способност означених тужених.

У ситуацијама већег броја материјалних доказа достављених на припремном рочишту у недовољном броју примјерака било би рационално наложити странкама да најкасније осам дана прије наредног рочишта доставе супротној страни све доказе, како би могли да се изјасне о истима на рочишту.

Добра пракса би била да се странкама процесним рјешењем остави одређен рок за директно достављање истих другој странци, а другој оставити рок за контра доказе директним достављањем другој странци и суду. Непоштивање оваквог рјешења има за посљедицу неприхватање тих доказа.

Предности ове праксе су економичност и ефикасност, а изузетак од ове праксе је достављање тужбе, на шта се односе посебне одредбе ЗПП ФБиХ.

Ову праксу није могуће примијенити у ситуацији када се на рочишту улаже противтужба те другој страни мора да се омогући да се изјасни о истој, односно противтужиоцу је потребно оставити рок за улагање уредне противтужбе заједно са свим доказним приједлозима у довољном броју примјерака за суд и супротну страну.

2.2. Увиђај

Поред наведеног, код ове врсте тужби, код некретнина, уколико се након претходног испитивања утврди да се ради о уредној тужби, током поступка се појављују ситуације када парничне странке које предлажу доказе не предложе нпр. идентификацију некретнина или увиђај ради утврђивања стања некретнина посредним опажањем суда, па се као најбоља пракса показала пракса да суд кориштењем одредаба ЗПП ФБиХ наложи странкама да изведу доказе који су битни за доношење одлуке, које оне нису предложиле, а како би утврдио у којем правцу иду располагања странака с њиховим захтјевима, а све у смислу одредбе члана 124. став (1) ЗПП ФБиХ.

У случају поступања суда на наведени начин (наложити странци да поступи по налогу суда и изведе одређене доказе у складу са чл. 124. став (1)), а уколико странка не поступи по налогу суда, с обзиром да суд нема материјалних могућности да сноси трошкове за извођење појединих доказа (нпр. вјештачење и увиђај), суд ће то цијенити при доношењу одлуке.

2.3. Прибављање доказа по службеној дужности

Такође, често се деси да странке на рочишту од суда траже да суд по службеној дужности захтијева достављање одређених доказа од органа и институција, без доказа да су странке непосредно прије тога покушале да испослују добијање доказа па би суд у тој ситуацији требао да одбије захтјев странке, осим кад се ради о тражењу информација за које је општепознато да странке не могу да их добију (законом је забрањено странкама да траже одређене личне податке, нпр. податке од ПИО, од здравствене установе, итд.).

Најбоља пракса би била да се у сваком конкретном случају цијени потреба да ли ће се странци оставити додатни рок за доставу доказа, да би се обратила надлежном органу, односно за доставу предложеног доказа, одредити извођење истог, те извођење наведеног доказа опозвати рјешењем на главној расправи, ако странка не достави доказе о обраћању надлежном органу, односно не достави предложени доказ. Предности тога су ефикасност и економичност поступка, без потребе одлагања рочишта.

2.4. Свједоци

Уобичајен начин за доказивање одређених чињеница је саслушање свједока на којима инсистирају парничне странке које их предлажу те одређују околности на које ће се саслушати. Значајно је да се током саслушања свједока истим дозволе питања која су у складу с околностима које је предложила сама странка за њихово саслушање. Практика показује да посебно пуномоћници, адвокати странака, приликом постављања питања свједоку избегавају питања која задиру у суштину спора па, стога, исказ свједока кроз који би се у неким ситуацијама дале утврдити одлучне чињенице није у функцији доказивања истих. Оправдано је тада користити могућност суда који може увијек, на прикладан начин, кроз питања свједоку да утврди одлучне чињенице.

Расправе у парничном поступку су у правилу јавне, па се дешавају ситуације да поред пуномоћника и странака у судницу приступи и одређен број других лица, стога је примјерено прије отварања рочишта утврдити да ли ће неко од присутних у току поступка бити предлаган као свједок, будући да то искључује могућност праћења рочишта, односно искључује могућност да буде предложен као свједок на одређене околности.

Често се дешава ситуација да се предложени свједок не одазове по уредном позиву суда нити оправда свој изостанак, а истовремено странка која га је предлагала инсистира на његовом саслушању.

Понекад ова ситуација погодује једној од парничних странака, па се оправданим показало да суд одмах након првог, неоправданог изостанка позваног свједока, код новог позивања примјени одредбе закона о непоштивању суда. Тиме се искључује могућност неке од странака да на непримјерен начин користи могућности предлагања и провођења доказног поступка, будући да саме предлажу свједоке, па се у пракси показује да након оваквог приступа суда знају одустати од предложених доказа саслушањем свједока, а што упућује на значај предложеног доказа за одређену правну ствар. Ако је свједок у међувремену умро, треба да се допусти странци да предложи саслушање новог свједока, односно провођење новог доказа.

Предности: Предности су ефикасност и економичност поступка.

2.5. Вјештаци

Приликом предлагања више вјештака за поједине области код одређене врсте предмета (најчешће код штете), најбоља пракса би била да се прихвати вјештачење једног вјештака, али је при томе потребно да суд уз сагласност странака на записнику одреди вјештачење по једном вјештаку који ће вршити вјештачење на све предложене околности, тј. све области или видове штете. Предност ове праксе је бржа израда налаза, а у крајњем и окончање поступка.

3. ДОСТАВЉАЊЕ ПИСМЕНА

У овом дијелу имало се у виду да већ постоји добра судска пракса у погледу достављања писмена, а која је и објављена и доступна свим судијама. Разматрани су, наиме, проблеми у достављању писмена у парничном поступку о којима још није установљена најбоља пракса, а што би могло да буде од помоћи носиоцима правосудних функција у њиховом поступању по предметима.

Другостепене пресуде и одлуке ревизијског суда достављају се у складу с одредбом члана 337б. ЗПП ФБиХ, односно полагањем у за њих предвиђене претинце, у одређеној просторији суда.

Пошто је на свакој доставници за писмено које се доставља путем претинца потребно назначити дан када је писмено положено у претинац особе којој се достава тако обавља, најбоља пракса је да се као дан полагања у претинац сматра датум с печата који се на доставницу ставља у писарници суда као датум отпреме писмена.

Ако писмено не буде подигнуто из посебног претинца (фаха) у року од осам дана на начин одређен чланом 337б. ст. (3) и (4) ЗПП ФБиХ, достава ће се обавити стављањем писмена на огласну плочу суда. Стога је најбоља пракса да се такво писмено врати уређујућем судији који ће дати наредбу да се писмено стави на огласну плочу суда.

Ако се достава врши путем поште, а доставница не садржи печат поште, најбоље је затражити интервенцију управника поште, како би извршио провјеру да ли је достава извршена уредно.

У случају да судија утврди да ПТТ достављач није примијенио одредбе ЗПП које се односе на доставу писмена, најбоља пракса је да се обрати управнику поште, те затражи његову интервенцију.

Уколико се писмено доставља на подручје изван Кантона Сарајево, такође би била најбоља пракса првобитно затражити интервенцију управника поште. Међутим, ако се достава поново не изврши у складу са ЗПП-ом, судија ће затражити правну помоћ надлежног суда, с обзиром да су сви судови у Федерацији Босне и Херцеговине дужни, у парничном поступку, пружати правну помоћ свим судовима у Босни и Херцеговини.

Уколико судија утврди да се достава врши особи која би могла да доведе у питање сигурност достављача приликом уручења писмена, најбоља пракса је да се затражи интервенција надлежног органа судске полиције да помогне приликом обављања послова достављања.

Уколико првостепени суд утврди да је ревизија недозвољена, односно да ревизија није изјављена путем пуномоћника, сходно члану 301б. ЗПП ФБиХ, ако ју је изјавила особа која није овлаштена на подношење ревизије, или особа која је одустала од ревизије, или ако особа која је изјавила ревизију нема правни интерес за подношење ревизије, или ако је ревизија изјављена против пресуде против које по закону не може да се поднесе, најбоља пракса је да првостепени суд неће позивати странку да изврши отклањање недостатака, већ ће исту доставити ревизијском суду.

ПРИЛОГ М „МЕМОРАНДУМ О САРАДЊИ ИЗМЕЂУ
ОПШТИНСКОГ И КАНТОНАЛНОГ СУДА У
САРАЈЕВУ“

Меморандум о сарадњи
закључен између
Општинског суда у Сарајеву и
Кантоналног суда у Сарајеву

Новембар, 2016. године

УВОД

У јулу 2015. године Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине (у даљем тексту: ВСТС БиХ), Окружни суд у Амстердаму и Општински суд у Сарајеву потписали су Споразум о сарадњи ради унапређења управљања и ефикасности правосуђа.

Општински суд у Сарајеву одабран је за пилот суд.

Уз општи циљ унапређења ефикасности Општинског суда у Сарајеву, договорена је сарадња с пет главних циљева:

1. унапређење ефикасности суда;
2. унапређење проактивне улоге предсједника суда кроз подршку ВСТС-а БиХ;
3. јачање позиције шефова одјељења унутар суда;
4. побољшање квалитета рада судија;
5. побољшање повјерења јавности у рад суда.

У вези с предњим Споразумом, а током рада на пројектним активностима, наметнуо се општи закључак да је за побољшање ефикасности првостепеног суда нужно у пројектне активности укључити и другостепени суд, односно Кантонални суд у Сарајеву, тако да је вишемјесечна заједничка сарадња получила закључење Меморандума о сарадњи Општинског суда у Сарајеву и Кантоналног суда у Сарајеву (у даљем тексту: Потписнице Меморандума).

Имајући у виду да су три основна постулата успјешног правосуђа законитост, правна сигурност и ефикасност

Потписнице Меморандума су се споразумјеле како слиједи:

I

Потписнице Меморандума су сагласне да су општи циљеви сарадње ефикаснији и економичнији начин остваривања права странака пред првостепеним и другостепеним судом, скраћење укупног трајања поступка, смањење броја предмета, те подизање степена повјерења јавности у правосуђе, прије свега квалитетом судских одлука и правовремено пруженом судском интервенцијом за којом је посегнуто.

II

Потписнице Меморандума су сагласне да су специфични циљеви сарадње усаглашавање судске праксе, јачање ауторитета суда и процесне дисциплине, те побољшање рада судија у оба суда, уз максимално очување независности сваког од судова и судије појединачно.

III

Потписнице Меморандума су сагласне да се сарадња одвија на сљедећи, али и на сваки други погодан начин:

1. одржавање тромјесечних стручних састанака између представника судова,
2. објављивање одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда путем стручног билтена или веб-странице,
3. делегирање «пилот предмета»,
4. организовање, у складу с могућностима, заједничких циљних едукација или округлих столова.

IV

Потписнице Меморандума су сагласне да се на тромјесечним стручним састанцима представници судова упознају и да раде на питањима од обостраног интереса, као што су примјерице: појављивање нових врста предмета, појављивање већег броја истоврсних предмета, појављивање различитих одлука по истом питању у оба суда и превенирању таквих појава, упознавању с доступним ставовима других судова, те да након састанака о резултатима истог обавезно упознају судије својих одјељења.

V

Потписнице Меморандума су сагласне да се поступања оба суда хармонизирају путем објављивања одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда, а како би исти били доступни судијама оба суда и учесницима парничног поступка, у коју сврху треба да послужи билтен судске праксе или објављивање путем веб-странице другостепеног суда. На предњи начин ће се поједноставити праћење судске праксе и доступност исте.

VI

Потписнице Меморандума су сагласне да се у већем броју истих или сличних предмета, ради уједначавања поступања и постизања веће правне сигурности, од стране првостепеног суда делегира другостепеном суду «пилот предмет», да се о предњем правовремено упозна другостепени суд, а који се обавезује да ће исти бити ријешен у разумном року, у правилу не дужем од 90 дана од дана уредног достављања предмета другостепеном суду. Потписнице су сагласне да се с одлуком у «пилот предметима» обавезно упознају све судије оба суда.

VII

Потписнице Меморандума су сагласне да је процесна дисциплина један од темеља ефикасности парничног поступка, те се обавезују да исту, у највећој могућој мјери, а у складу с одредбама Закона о парничном поступку, промовишу кроз своје одлуке, те да континуирано раде на томе да учесници парничног поступка усвајају такав модел понашања пред судом.

VIII

Потписнице Меморандума су сагласне да је од изнимног значаја радити на изградњи поштивања ауторитета суда, те се обавезују промовисати исти циљ кроз своја поступања, и на тај начин ће се и учесницима парничног поступка настојати развити свијест о предњем.

IX

Потписнице Меморандума су сагласне да је од заједничког интереса постизање максимално могућег повјерења јавности у рад правосуђа, те се обавезују да ће кроз успостављену сарадњу, нарочито кроз квалитет и усаглашеност одлука, настојати да доведу повјерење јавности на задовољавајући ниво.

X

Потписнице Меморандума су сагласне да успостављена сарадња треба и даље да се развија и унапређује, те се обавезују на континуирано дјеловање у том правцу, а нарочито да по важнијим питањима организују заједничке едукације, односно округле столове сходно постојећим могућностима.

XI

Овај Меморандум ступа на снагу даном потписивања од стране овлашћених лица Потписница Меморандума, а закључује се на неодређено вријеме. Меморандум је закључен у 4 (четири) идентична примјерка, по 2 (два) за сваку Потписницу.

За Општински суд у Сарајеву
Јања Јовановић, предсједница

За Кантонални суд у Сарајеву
Јасмин Јахјаефендић, предсједник

ПРИЛОГ Н „КОМПАРАТИВНИ ПРЕГЛЕД РАЗЛИКА У МЕМОРАНДУМИМА О САРАДЊИ“

Компаративни преглед разлика текстова меморандума о сарадњи закључених између циљних судова ИЈQ пројекта²⁴

Преамбула и циљеви сарадње	
Општински и Кантонални суд у Сарајеву	<p><i>Имајући у виду да су три основна постулата успјешног правосуђа законитост, правна сигурност и ефикасност...</i></p> <p>Потписнице Меморандума су сагласне да су опћи циљеви сарадње ефикаснији и економичнији начин остваривања права странака пред првостепеним и другостепеним судом, скраћење укупног трајања поступка, смањење броја предмета, те подизање степена повјерења јавности у правосуђе, прије свега квалитетом судских одлука и правремено пруженом судском интервенцијом за којом је посегнуто. Потписнице Меморандума су сагласне да су специфични циљеви сарадње: усглашавање судске праксе, јачање ауторитета суда и процесне дисциплине, те побољшање рада судија у оба суда, уз максимално очување независности сваког од судова и судије појединачно.</p>
Основни и Окружни суд у Бањалуци	<p><i>С циљем испуњења својих обавеза и одговорности заснованих на одредби чл. 121. Устава Републике Српске и чл. 6. Закона о судовима Републике Српске, Основни суд у Бањалуци и Окружни суд у Бањалуци закључују следећи Меморандум о сарадњи, који има карактер неформалног акта.</i></p>
Општински и Кантонални суд у Тузли	<p><i>Основни постулати успјешног правосуђа су законитост, правна сигурност и ефикасност, а уједно и независност сваког од судова у оквирима њихове надлежности, као и судија појединачно, па су се у постизању тих циљева потписнице Меморандума споразумјеле о његовом садржају, како слједи...</i></p>
Основни и Окружни суд у Бијељини	<p><i>С циљем испуњења својих обавеза и одговорности заснованих на одредби чл. 121. Устава Републике Српске и чл. 6. Закона о судовима Републике Српске, Основни суд у Бијељини и Окружни суд у Бијељини закључују следећи Меморандум о сарадњи, који има карактер инструкторног акта.</i></p>

²⁴ Циљни судови ПУЕП II и ИЈQ пројекта закључили су меморандум о сарадњи (првостепени и надлежни другостепени суд) којим успостављају стални механизам сарадње и професионалног дијалога. Судови Брчко дистрикта БиХ питање међусобне сарадње уредили су писменим закључком са заједничког састанка. Судови у Требињу су међусобно сарадњу уредили документом Препоруке о сарадњи. Судови Зеничко-добојског, Средњобосанског и Западнохерцеговачког кантона су меморандумима озваничили сарадњу свих судова тих кантона. У компаративном прегледу наведене су разлике текстова према тематским цјелинама, редоследом ступања циљних судова у пројекте. Ради лакше оријентације текстови из докумената судова у Федерацији БиХ, Републици Српској и Брчко дистрикту БиХ означени су различитом бојом.

<p>Основни и Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ</p>	<p>Основни суд Брчко дистрикта Босне и Херцеговине и Апелациони суд Брчко дистрикта Босне и Херцеговине су се сагласили да, ради испуњавања својих обавеза и одговорности, а прије свега ради постизања највишег нивоа заштите људских права и основних слобода у судским поступцима, постоји потреба за континуираном сарадњом, а с циљем реализације сарадње, на основу члана 66. Статута Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, члана 3. и члана 16. став (1) Закона о судовима Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, Грађанско-привредно-управна одјељења ових судова доносе следећи...</p>
<p>Општински и Кантонални суду Зеници</p>	<p>С циљем остварења ефикасности у раду оба суда и уједначавања судске праксе, Општински суду Зеници и Кантонални суду у Зеници закључују Меморандум о сарадњи, којим су се споразумјели како слједи...</p>
<p>Основни и Окружни суд у Добоју</p>	<p>С циљем испуњења својих обавеза и одговорности заснованих на одредби члана 121. Устава Републике Српске и чланова 6. и 16. Закона о судовима Републике Српке, Основни суд у Добоју и Окружни суд у Добоју закључују следећи Меморандум о сарадњи, који је израз добре воље, с циљем обостраног поступања ради унапређења рада и начела ефикасности и економичности, а који има карактер неформалног акта.</p>
<p>Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику</p>	<p>С циљем остваривања и провођења благовременог и ефикасног поступања судова сходно члану 5. Закона о судовима ФБиХ („Службене новине ФБиХ“; број 38/2005), као и остварења начела ефикасности и економичности, сходно одредбама Закона о парничном поступку ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 53/03, 73/05, 19/06 и 98/15), Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику, закључили су дана...</p>
<p>Општински и Кантонални суду Мостару</p>	<p>Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.</p>
<p>Општински и Кантонални суду Широком Бријегу</p>	<p>Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.</p>
<p>Основни и Окружни суд у Требињу</p>	<p>Окружни суд у Требињу и Основни суд у Требињу су сагласни да с циљем остваривања обавеза и одговорности прописаних Уставом Републике Српске, Законом о судовима Републике Српске, Правилником о унутрашњем судском пословању, а ради сарадње, унапређивања ефикасности и другим питањима значајним за законито и правилно функционисање судова...</p>
<p>Видови сарадње</p>	
<p>Општински и Кантонални суду Сарајеву</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да се сарадња одвија на следећи, али и на сваки други погодан начин: 1. одржавање тромјесечних стручних састанака између представника судова, 2. објављивање одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда путем стручног билтена или веб-странице, 3. делегирање "пилот предмета" 4. организованање, у складу с могућностима, заједничких циљних едукација или округлих столова.</p>

<p>Основни и Окружни суд у Бањалуци</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Јачати улогу предсједника одјељења у смислу праћења судске праксе сагласно члану 17. став (1) тачка и) Правилника о унутрашњем судском пословању („Службени гласник Републике Српске“, број 9/14 и 71/17); 2. Јачати улогу одјељења у смислу уједначавања судске праксе, сагласно одредби чл. 18. ст. (2) Правилника о унутрашњем судском пословању и Пословника о раду одјељења; 3. Објављивати одлуке суда на веб-страници, сортиране по правним областима и законским одредбама; 4. Захтјев за уједначавање праксе, случај кад је у погледу предмета с истоврсним и чињеничним и правним основом, другостепени суд донио одлуку у којима су изражена различита правна становишта и првостепени предмети по жалби различито ријешени. Захтјев за уједначавање праксе доставити судској управи (предсједнику суда и предсједнику одјељења). Захтјев се обавезно износи на сједници одјељења другостепеног суда, и о закључку (заузетом становишту) обавјештава првостепени суд; 5. Делегирати „пилот предмете“ од стране првостепеног суда, другостепеном суду који се обавезује да ће те предмете рјешавати у договореном року (не дужем од 90 дана). Одлуке донесене у тим предметима је потребно објавити како би их првостепени суд могао имати у виду при доношењу одлука у сличним правним стварима; 6. Организовање „округлих столова“ посредством Центра за едукацију судија и тужилаца Републике Српске, ради расправљања о правним питањима из области процесног и материјалног права. „Округли сто“ организовати по иницијативи првостепеног или другостепеног суда и унапријед делегираним питањима, уз обавезу прихватања иницијативе од стране суда који није иницирао „округли сто“; 7. Обезбиједити досљедну примјену одредби Закона о парничном поступку које се односе на жалбени поступак и то: отклањањем процесних недостатака прије достављања списка ради доношења одлуке о жалби (уредно заступање, уредна жалба, доношење допунске одлуке по приједлогу истакнутом у жалби), израда другостепених рјешења којим се укида првостепена одлука сагласно садржају одредбе чл. 227. ст. (6) ЗПП, поступање првостепеног суда у поновном поступку сагласно садржају одредбе чл. 228. ЗПП у смислу обавезе на провођење свих парничних радњи и расправљања спорних питања на које је упозорио другостепени суд у свом рјешењу; 8. У погледу уредности списка предузети активности сагласно одредби чл. 42. став (2) и став (3), чл. 44., чл. 45. и чл. 46. Правилника о унутрашњем судском пословању; 9. Побољшање процесне дисциплине и побољшање квалитета судских одлука примјеном Смјерница о провођењу поступка и Приручника за писмену израду пресуде, који су израђени односно прихваћени у пројекту међусобне сарадње судова; 10. Одржавање састанака (по потреби) између представника судова, како би радили на питањима од обостраног интереса која се тичу побољшања организације и рада судова.
<p>Општински и Кантонални суд у Тузли</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да се сарадња одвија на сљедећи, али и на сваки други погодан начин, при томе поштујући међусобне ставове: одржавање тромјесечних стручних састанака између представника судова одређених од стране предсједника суда и предсједника грађанских одјељења, објављивање одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда путем стручног билтена или веб-странице, делегирање „пилот предмета“, организовање, у складу с могућностима, заједничких циљних едукација или округлих столова; уједначавање судске праксе у предметима у којима је истоврсни чињенични и правни основ, а другостепени суд донио одлуку у којима су изражена различита правна становишта и првостепени предмети по жалби различито ријешени.</p>

<p>Основни и Окружни суд у Бијељини</p>	<p>Потписнице Меморандума су постигле споразум да је у сврху реализације Меморандума у наредном периоду потребно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Јачати улогу одјељења у смислу уједначавања судске праксе, сагласно одредби чл. 18. ст. (2) Правилника о унутрашњем судском пословању и Пословника о раду одјељења; 2. Успоставити координацију између судова у погледу објављивања одлука и судске праксе; 3. Подношење захтјева за уједначавање судске праксе, у случају када је у погледу предмета с истоврсним и чињеничним и правним осномом другостепени суд донио одлуку у којима су изражена различита правна становишта и првостепени предмети по жалби различито ријешени. Захтјев за уједначавање праксе подноси предсједник судског одјељења првостепеног суда на основу закључка судског одјељења, преко судске управе првостепеног суда, а захтјев се подноси судској управи Окружног суда у Бијељини (предсједнику суда и предсједнику грађанског одјељења) који ће тај захтјев да изнесе на сједницу одјељења другостепеног суда; 4. Делегирање такзованих „пилот предмета“ од стране првостепеног суда, другостепеног суда, на начин што ће првостепени суд доставити другостепеном суду образложен захтјев зашто сматра такав предмет „пилот предметом“, а другостепени суд, након прихватања таквог захтјева на сједници одјељења, ће те предмете рјешавати у што краћем року (договореном року). Одлуке донесене у тим предметима је потребно објавити, како би их првостепени суд могао имати у обзир при доношењу одлука у сличним правним стварима; 5. Наставити праксу организовања „округлих столова“ посредством Центра за едукацију судија и тужилаца Републике Српске, ради расправљања о правним питањима из области процесног и материјалног права. „Округли сто“ организовати по иницијативи првостепеног или другостепеног суда и унапријед делегираним питањима, уз обавезу прихватања иницијативе од стране суда који није иницирао „округли сто“.
<p>Основни и Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ</p>	<p>Судови су сагласни да се сарадња остварује: - одржавањем стручних састанака по потреби, а најмање два пута годишње, а састанке могу иницирати грађанско-привредно-управна одјељења судова; - објављивањем правних схватања, ставова и одлука Апелационог суда на веб-страници обају судова; - делегирањем „пилот предмета“ од првостепеног суда другостепеном суду који ће те предмете ријешити у року од 90 дана (или други рок) и одлуку која се донесе објавити на веб-страници Апелационог суда; - по потреби, а на иницијативу грађанско-привредно-управног одјељења било Основног суда било Апелационог суда, организовати заједничке и циљне едукације.</p>
<p>Општински и Кантонални суд у Зеници</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да се сарадња одвија на следећи начин: одржавањем састанака представника оба суда, Кантонални суд у Зеници ће на веб-страници објављивати одлуке, правна схватања и ставове за које буде сматрао да су од значаја за рад Општинског суда у Зеници, делегирање тзв. „пилот предмета“.</p>
<p>Основни и Окружни суд у Добоју</p>	<p>Сарадња потписника Меморандума се одвија на следећи начин и то:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Одржавањем стручних састанака између представника судова свака три мјесеца, 2. Објављивање одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда путем стручног лица задуженог за избор и дистрибуцију судске праксе, односно на други погодан начин путем размјене судске праксе, електронским и физичким путем, 3. Делегирање пилот предмета и организовање заједничких циљних едукација или округлих столова, 4. Задуживањем судског особља, чији је опис послова обезбјеђење лица и судске имовине, да посвете максималну пажњу и с пуном одговорношћу и професионално поступају приликом пријема и кретања странака и других посјетилаца, као и да, у сарадњи са службеним лицима судске полиције омогуће сигуран и несметан рад у Основном и Окружном суду у Добоју.

<p>Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да се сарадња одвија на најефикаснији начин, при томе поштујући међусобне ставове, а што ће се реализирати на сљедећи начин:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Одржавањем стручних састанака свака три мјесеца између представника судова одређених од стране председника суда и председника грађанских одјељења; 2. Објављивањем одлука Кантоналног суда у Новом Травнику, правних схватања и ставова за које сматра да су од значаја за рад Опћинског суда у Травнику путем веб-странице; 3. Делегирање тзв. "пилот предмета"; 4. Јачати улогу председника одјељења у смислу праћења судске праксе, сходно одредби члана 17. став (1) тачке и) и j) и члана 18. Правилника о унутрашњем пословању судова („Службени гласник Босне и Херцеговине“, број 66/12, 40/14); 5. Јачати улогу одјељења у смислу уједначавања судске праксе сходно одредби члана 18. став (2) Правилника о унутрашњем пословању судова; 6. Уједначавање судске праксе у предметима у којима је истоврсни чињенични и правни основ, а другогступени суд донио одлуке у којима су изражена различита правна становишта и првоступени предмети по жалби различито ријешени.
<p>Општински и Кантонални суд у Мостару</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да се сарадња одвија на најефикаснији начин, при томе поштујући међусобне ставове, а што ће се реализирати на сљедећи начин:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Одржавањем стручних састанака свака три мјесеца између председника грађанских одјељења или других одјељења из грађанске области (парнично, привредно, ванпарнично) или представника којег председник суда овласти, те стручних састанака између председника судова по потреби, а најмање два пута годишње; 2. Објављивањем одлука Жупанијског/Кантоналног суда у Мостару, правних схватања и ставова за које сматра да су од значаја за рад опћинских судова путем веб-странице суда; 3. Приоритетно узимање у рад једног од предмета који се сматра тзв. "типским" предметом од стране првоступеног суда, те приоритетна одлука по жалби од стране другогступеног суда (у текућем или наредном кварталу), једнако као и у предметима који ће бити дефинисани у Смјерницама за парнични поступак и изразу алата за ефикаснији поступак, а везано за жалбе на процесне одлуке којима се поступак не окончава у цијелости. 4. Јачати улогу председника одјељења у смислу праћења судске праксе, сходно одредби члана 17. став (1) тачка и) и j) и 18. Правилника о унутрашњем пословању судова („Службени гласник Босне и Херцеговине“, број 66/12, 40/14); 5. Јачати улогу одјељења у смислу уједначавања судске праксе, сходно одредби члана 18. став (2) Правилника о унутрашњем пословању судова; 6. Уједначавање судске праксе у предметима у којима је истоврсни чињенични и правни темељ, а другогступени суд донио одлуке у којима су изражена различита правна становишта и првоступени предмети по жалби различито ријешени.
<p>Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу</p>	<p>Идентични видови сарадње као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.</p>

<p>Основни и Окружни суд у Требињу</p>	<p>Сарадња ће се одвијати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одржавањем састанака између председника одјељења из оба суда, а по потреби и председника другостепених вијећа, најмање два пута годишње, а тема састанака ће бити примјена нових прописа, појављивање нових врста предмета, појављивање већег броја идентичних предмета, разматрање актуелних правних ставова и начина њихове примјене на конкретне предмете, упознавање с доступним ставовима других судова, размјена запажања у раду оба суда, и друга питања која буду делегирана, а о исходу састанака ће бити упознате и судије оба одјељења; - међусобним указивањем председника одјељења на различито поступање и одлучивање у истоврсним или сличним предметима, како би се на одјељењима заузео јединствени став, а о којим ће председник тог одјељења обавијести председника одјељења другог суда, који ће о томе упознати судије свог одјељења; - делегирањем тзв. „пилот предмета“ другостепеном суду од стране првостепеног суда у случајевима када постоји више тужби с истоврсним или сличним тужбеним захтјевима или када се оправдано може очекивати да ће већи број таквих тужби бити поднесен, а ради уједначавања поступања и постизања веће правне сигурности, у ком случају ће председник одјељења првостепеног суда доставити председнику другостепеног суда и председнику одјељења другостепеног суда образложен захтјев за приоритетно рјешавање делегираног предмета, те ако исти буде оправдан, другостепени суд ће тај делегирани предмет ријешити у разумном року, не дужем од 90 дана. - организовањем циљних едукација или округлих столова, по потреби у сарадњи и с Центром за едукацију судија и тужилаца Федерације Босне и Херцеговине, те правним факултетима, с циљем ангажовања едукатора и професора за одабране теме, а на којима ће учествовати судије и стручни сарадници оба суда, - размјеном нових правних ставова, заузетих на одјељењима оба суда, и размјеном информација за које се процијени да су битне за поступање у предметима, - на други погодан начин.
<p>Конкретизација видова сарадње: 1. Састанци представника судова</p>	
<p>Општински и Кантонални суд у Сарајеву</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да се на тримјесечним стручним састанцима представници судова упознају и да раде на питањима од обостраног интереса, као што су примјериче: појављивање нових врста предмета, појављивање већег броја истоврсних предмета, појављивање различитих одлука по истом питању у оба суда и превенирању таквих појава, упознавању с доступним ставовима других судова, те да након састанака о резултатима истог обавезно упознају судије својих одјељења.</p>

<p>Основни и Окружни суд у Бањалуци</p>	<p>... одржавањем стручних састанака по потреби, а најмање два пута годишње, а састанке могу иницирати грађанско-привредно-управна одјељења судова. Судови су сагласни да се заједнички састанци одрже на иницијативу било којег суда, односно Грађанско-привредно-управног одјељења Основног суда Брчко дистрикта Босне и Херцеговине или Апелационог суда Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, и када је то потребно ради упознавања с питањима од заједничког интереса а нарочито: - ради упознавања с чињеницом прилива већег број истоврсних предмета; - ради упознавања с чињеницом прилива нових врста предмета; - ради упознавања с чињеницом постојања различитих одлука о истим правним питањима; - ради упознавања с праксом и ставовима других судова о одређеним правним питањима.</p>
<p>Општински и Кантонални суд у Тузли</p>	<p>... одржавањем састанака између предсједника оба суда и предсједника одјељења из оба суда, а по потреби и предсједника другостепених вијећа, и најмање два пута годишње, а тема састанака ће бити примјена нових прописа, појављивање нових врста предмета, појављивање већег броја истоврсних предмета, разматрање актуелних правних ставова и начин њихове примјене на конкретне предмете, упознавање с доступним ставовима других судова, размјена запажања у раду оба суда, и друга питања која буду делегирана, а о исходу састанака ће бити упознате и судије оба одјељења.</p>
<p>Основни и Окружни суд у Бијељини</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да се по потреби на стручним састанцима представници судова упознају и да раде на питањима од обостраног интереса као што су: појављивање нових врста предмета, појављивање већег броја истоврсних предмета, појављивање различитих одлука по истом питању у оба суда, упознавање с доступним ставовима других судова, те да након састанака о резултатима истог обавезно упознају судије својих одјељења.</p>
<p>Основни и Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ</p>	<p>... одржавањем стручних састанака по потреби, а најмање два пута годишње, а састанке могу иницирати грађанско-привредно-управна одјељења судова. Судови су сагласни да се заједнички састанци одрже на иницијативу било којег суда, односно Грађанско-привредно-управног одјељења Основног суда Брчко дистрикта Босне и Херцеговине или Апелационог суда Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, и када је то потребно ради упознавања с питањима од заједничког интереса а нарочито: - ради упознавања с чињеницом прилива већег број истоврсних предмета - ради упознавања с чињеницом прилива нових врста предмета - ради упознавања с чињеницом постојања различитих одлука о истим правним питањима - ради упознавања с праксом и ставовима других судова о одређеним правним питањима.</p>
<p>Општински и Кантонални суд у Зеници</p>	<p>Састанци представника судова ће се одржавати два пута годишње (по потреби и чешће), у првој и другој половини године. Састанцима ће претходити питања, благовремено упућена од стране Опћинског суда у Зеници, а која се тичу спорних правних питања, процесне или материјалне природе. Представници судова ће се упознати с појавом нових врста предмета, појавом различитих одлука оба суда поводом истих питања с циљем превенције наступања таквих појава, као и другим проблемима у раду на појединим предметима. О састанцима ће се сачињавати писани записници о којима ће предсједници одјељења оба суда упознати судије.</p>
<p>Основни и Окружни суд у Добоју</p>	<p>... одржавањем стручних састанака између представника судова свака три мјесеца. На стручним састанцима представници судова раде на питањима од обостраног интереса као што су: појављивање нових врста предмета, појављивање већег броја истоврсних предмета, појављивање различитих одлука по истом питању у оба суда и на превенцији таквих појава, упознавању с доступним ставовима других судова. О резултатима истог упознају се судије свих одјељења.</p>

Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику	... <i>одржавањем стручних састанака</i> свака три мјесеца између представника судова одређених од стране predsjedника суда и predsjedника грађанских одјељења. Потписници Меморандума су сагласни да се на стручним састанцима из члана 2. став (1) овог Меморандума представници судова упознају и раде на питањима од обостраног интереса: појављивање већег броја истоврсних предмета, различите одлуке по истом питању у оба суда и превенцији таквих појава, те упознавање с доступним ставовима других судова. Састанцима ће претходити благовремено упућена питања од стране Општинског суда у Травнику, а који се тичу спорних правних питања процесне или материјалне природе. Након одржаних састанака сачинит ће се уопознати predsjedници одјељења оба суда и све судије.
Општински и Кантонални суд у Мостару	Потписници Меморандума су сугласни да се на стручним састанцима из члана 2. став (1) овог Меморандума, представници судова упознају и раде на питањима од обостраног интереса: појављивање већег броја истоврсних предмета, различите одлуке по истом питању у судовима и превенцији таквих појава, те упознавање с доступним ставовима других судова. Састанцима ће претходити благовремено упућена питања од стране општинских судова, а која се тичу спорних правних питања процесне или материјалне природе. Представници судова ће се упознати с појавом нових врста предмета, појавом различитих одлука оба суда поводом истих питања с циљем превенције наступања таквих појава, као и другим проблемима у раду на појединим предметима. Након одржаних састанака сачинит ће се записник с којим ће се упознати predsjedници одјељења судова и све судије.
Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.
Основни и Окружни суд у Требињу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли.
2. Делегирање пилот предмета²⁵	
Општински и Кантонални суд у Сарајеву	Потписнице Меморандума су сагласне да се у већем броју истих или сличних предмета, ради уједначавања поступања и постизања веће правне сигурности, од стране првостепеног суда делегира другостепеном суду "пилот предмет", да се о предњем правостепено уопознати другостепени суд, а који се обавезује да ће исти бити ријешен у разумном року, у правилу не дужем од 90 дана од дана уредног достављања предмета другостепеном суду. Потписнице су сагласне да се с одлуком у "пилот предметима" обавезно упознају све судије оба суда.
Основни и Окружни суд у Бањалуци	... <i>делегирати „пилот предмете“</i> од стране првостепеног суда, другостепеном суду који се обавезује да ће те предмете рјешавати у договореном року (не дужем од 90 дана). Одлуке донесене у тим предметима је потребно објавити како би их првостепени суд могао имати у обзир при доношењу одлука у сличним правним стварима.
Општински и Кантонални суд у Тузли	... <i>делегирати тзв. „пилот предмета“</i> другостепеном суду од стране првостепеног суда у случајевима када постоји више тужби с истоврсним или сличним тужбеним захтјевом или када се оправдано може очекивати да ће већи број таквих тужби бити поднесено, а ради уједначавања поступања и постизања веће правне сигурности, у том случају ће predsjedник одјељења првостепеног суда доставити predsjedнику другостепеног суда и predsjedнику одјељења другостепеног суда образложен захтјев за приоритетно рјешавање делегираног предмета, те ако исти буде оправдан, другостепени суд ће тај делегирани предмет ријешити у разумном року, не дужем од 90 дана.

25 Сви судови су прихватили сарадњу путем пилот предмета уз одређене специфичне елементе реализације овог вида сарадње.

Основни и Окружни суд у Бијељини	...делегирање тзв. „пилот предмета“ од стране првостепеног суда, другостепеног суда, на начин што ће првостепени суд доставити другостепеном суду образложен захтјев зашто такав предмет сматра „пилот предметом“, а другостепени суд ће, након прихватања таквог захтјева на сједници одјељења, те предмете рјешавати у што краћем року (договореном року). Одлуке донесене у тим предметима потребно је објавити, како би их првостепени суд могао имати у виду при доношењу одлука у сличним правним стварима.
Основни и Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ	...делегирањем, „пилот предмета“ од првостепеног суда другостепеном суду који ће те предмете рјешити у року од 90 дана (или други рок) и одлуку која се донесе објавити на веб-страници Апелационог суда.
Општински и Кантонални суд у Зеници	Потписнице Меморандума су сагласне да ће у случају појаве већег броја предмета с истом или сличном чињеничном и правном основном, Општински суд у Зеници делегирати Кантоналном суду у Зеници „пилот предмет“ о којем ће другостепени суд одлучити у законски прописаном року, те исти вратити првостепеном суду. Циљ овакве сарадње је уједначавање у поступању оба суда и постизање веће правне сигурности.
Основни и Окружни суд у Добоју	У већем броју истих или сличних предмета, а ради уједначавања поступања и постизања веће правне сигурности, од стране првостепеног суда се делегира другостепеном суду „пилот предмет“ да се о истом правовремено упозна другостепени суд који ће исти ријешити у разумном року, у правилу не дужем од 90 дана. С одлуком у „пилот предмету“ упознају се судије оба суда.
Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику	Потписнице Меморандума су сагласне да у случају већег броја истих или сличних предмета с истим или сличним чињеничним и правним основном, а с циљем јединственог поступања и постизања веће правне сигурности, Општински суд у Травнику делегира Кантоналном суду у Новом Травнику тзв. „пилот предмет“, о којем предмету ће одлучити Кантонални суд у Новом Травнику у што краћем року, те предмет вратити Општинском суду у Травнику. О одлуци Кантоналног суда у Новом Травнику упознат ће се све судије оба суда.
Општински и Кантонални суд у Мостару	Потписнице Меморандума су сагласне да у случају већег броја истих или сличних предмета с истим или сличним чињеничним и правним основном, а с циљем јединственог поступања и постизања веће правне сигурности, Општински суд приоритетно узима у рад један од предмета који се сматра тзв. „типским“ предметом, па након одлуке и изјављене жалбе исти достави Жупанијском/Кантоналном суду у Мостару, о којем ће исти као другостепени суд одлучити у складу с тачком II 3. овог Меморандума, те исти вратити првостепеном суду. Циљ овакве сарадње је уједначавање у поступању оба суда и постизање веће правне сигурности.
	С циљем убрзања поступања, односно да предмети не би непотребно чекали због жалбе на (мање) процесне одлуке којима се предмет не завршава, другостепени суд ће дати приоритет таквим предметима.
Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу	Потписнице Меморандума су сагласне да у случају већег броја истих или сличних предмета с истим или сличним чињеничним и правним основном, а с циљем јединственог поступања и постизања веће правне сигурности, Општински суд делегира Жупанијском суду Широки Бријег тзв. „пилот предмет“, а предмету ће одлучити Жупанијски суд Широки Бријег у што краћем року, те предмет вратити Општинском суду. О одлуци Жупанијског суда Широки Бријег упознат ће се сви суци суда.
Основни и Окружни суд у Требињу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли.
3. Захтјев за уједначавање судске праксе	

Општински и Кантонални суд у Сарајеву	<p>Није успостављен као специфичан вид сарадње, али се у другој форми сарадње међусобно указује на неуједначену судску праксу:</p> <p>Потписнице Меморандума су сагласне да се на тромјесечним стручним састанцима представници судова упознају и да раде на питањима од обостраног интереса, као што су примјернице: појављивање различитих одлука по истом питању у оба суда и превенирању таквих појава, те да након састанака о резултатима истог обавезно упознају судије својих одјељења.</p>
Основни и Окружни суд у Бањалуци	<p>Захтјев за уједначавање праксе: случај кад је, у погледу предмета с истоврсним и чињеничним и правним основом, другостепени суд донио одлуке у којима су изражена различита правна становишта и првостепени предмети по жалби различито ријешени. Захтјев за уједначавање праксе доставити судској управи (предсједнику суда и предсједнику одјељења). Захтјев се обавезно износи на сједници одјељења, другостепеног суда и о закључку (заузетом становишту) обавјештава првостепени суд.</p>
Општински и Кантонални суд у Тузли	<p><i>...међусобно указивање предсједника одјељења на различито поступање и одлучивање у истоврсним или сличним предметима како би се на одјељењима заузео јединствен став, а о којем ће предсједник тог одјељења обавјестити предсједника другог суда, који ће о томе упознати судије свог одјељења.</i></p>
Основни и Окружни суд у Бијељини	<p><i>...подношење захтјева за уједначавање судске праксе у случају када је, у погледу предмета с истоврсним чињеничним и правним основном, другостепени суд донио одлуке у којима су изражена различита правна становишта и првостепени предмети по жалби различито ријешени. Захтјев за уједначавање праксе подноси предсједник судског одјељења првостепеног суда на основу закључка судског одјељења, преко судске управе првостепеног суда, а захтјев се подноси судској управи Окружног суда у Бијељини (предсједнику суда и предсједнику Грађанског одјељења) који ће тај захтјев да изнесе на сједницу Грађанског одјељења.</i></p>
Основни и Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ	<p>Није успостављен као специфични вид сарадње, али се у другој форми сарадње међусобно указује на неуједначену судску праксу:</p> <p>Судови су сагласни да се заједнички састанци одрже на иницијативу било којег суда, односно Грађанско-привредно-управног одјељења Основног суда Брчко дистрикта Босне и Херцеговине или Апелационог суда Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, и када је то потребно ради упознавања с питањима од заједничког интереса, а нарочито ради упознавања с чињеницом постојања различитих одлука о истим правним питањима.</p>
Општински и Кантонални суд у Зеници	<p>Није успостављен као специфичан вид сарадње, али се у другој форми сарадње међусобно указује на неуједначену судску праксу:</p> <p>Састанци представника судова ће се одржавати два пута годишње (по потреби и чешће), у првој и другој половини године. Састанцима ће претходити питања благовремено упућена од стране Општинског суда у Зеници, а која се тичу спорних правних питања, процесне или материјалне природе. Представници судова ће се упознати с појавом нових врста предмета, појавом различитих одлука оба суда поводом истих питања с циљем превенције наступања таквих појава, као и другим проблемима у раду на појединим предметима. О састанцима ће се сачињавати писани записници, о којима ће предсједници одјељења оба суда упознати судије.</p>
Основни и Окружни суд у Добоју	<p><i>...у случају кад је, у погледу предмета с истоврсним или врло сличним чињеничним правним основом, другостепени суд донио одлуке у којима су изражена различита правна становишта, а првостепени предмети по жалби различито ријешени, предсједник судског одјељења првостепеног суда може поднијети приједлог предсједнику суда и предсједнику судског одјељења другостепеног суда за уједначавање судске праксе. Приједлог се обавезно износи на сједници одјељења другостепеног суда и о заузетом становишту обавјештава првостепени суд.</i></p>

Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику	Потписнице Меморандума су сагласне да у случају када Општински суд у Травнику установи да у предметима с истим или сличним чињеничким и правним основом Кантонални суд у Новом Травнику донесе различите одлуке, Општински суд у Травнику ће обавијестити Кантонални суд у Новом Травнику након одржаног састанка парничног одјељења суда и обавијестити предсједника суда о закључцима са састанка одјељења, а предсједник суда ће исто упутити Кантоналном суду у Новом Травнику, те након што Кантонални суд у Новом Травнику одлучи и заузме свој став, о истома обавијестити Општински суд у Травнику. Наведено је с циљем остваривања јединственог рјешавања предмета и уједначавања судске праксе у идентичним предметима, ради постизања правне сигурности.
Општински и Кантонални суд у Мостару	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.
Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.
Основни и Окружни суд у Требињу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли.
4. Хармонизација судске праксе путем објављивања одлука	
Општински и Кантонални суд у Сарајеву	Потписнице Меморандума су сагласне да се поступања оба суда хармонизирају путем објављивања одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда, а како би исти били доступни судијама оба суда и учесницима парничног поступка, у коју сврху треба да послужи билтен судске праксе или објављивање путем веб-странице другостепеног суда. На предњи начин ће се поједноставити праћење судске праксе и доступност исте.
Основни и Окружни суд у Бањалуци	... <i>објављивати одлуке суда на веб-страници сортиране по правним областима и законским одредбама.</i>
Општински и Кантонални суд у Тузли	У Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли није предвиђена класична сарадњу у смислу објављивања одлука на веб-страницама судова, али је предвиђен специфичан механизам упознавања с поступањем суда: размијена нових правних ставова заузетих на одјељењима оба судова и размијена информација за које се процијени да су битне за поступање у предметима.
Основни и Окружни суд у Бијељини	... <i>успоставити координацију између судова у погледу објављивања одлука и судске праксе.</i>
Основни и Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ	... <i>објављивањем правних схватања, ставова и одлука Апелационог суда на веб-страници оба суда.</i>
Општински и Кантонални суд у Зеници	Кантонални суд у Зеници ће на веб-страници објављивати одлуке, правна схватања и ставове за које буде сматрао да су од значаја за рад Општинског суда у Зеници, укључујући и одлуке којима се рјешава предмет неког другог суда с подручја Зеничко-добојског кантона, а којима Општински суд у Зеници нема приступ путем ЦМС система. Поступајући на овакав начин омогућит ће се брзо и ефикасно упознавање с одлукама, правним схватањима и ставовима другостепеног суда, како судија тако и учесника у парничном поступку.

Основни и Окружни суд у Добоју	Објављивање одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда путем стручног лица задуженог за избор и дистрибуцију судске праксе, односно на други погодан начин путем размјене судске праксе, електронским и физичким путем размјеном, као што ће се обезбјеђивањем доступних одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда по правним областима поједноставити праћење судске праксе и употребљивост исте судијама оба суда и учесницима парничног поступка, а у коју сврху стручна лица оба суда ће на заједничким састаницима (најмање једанпут у три мјесеца, а по потреби и чешће) утврђивати актуелну судску праксу и приоритет међусобне дистрибуције.
Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику	Објављивањем одлука Кантоналног суда у Новом Травнику, правних схватања и ставова за које сматра да су од значаја за рад Општинског суда у Травнику путем веб-странице. Потписнице Меморандума су сагласне да се поступање оба суда хармонизира и путем објављивања одлука, правних схватања и ставова другостепеног суда, а како би исти били доступни судијама оба суда и учесницима у поступку. Ове одлуке и ставови ће се објављивати на веб-страници Кантоналног суда у Новом Травнику, а све с циљем једноставнијег праћења судске праксе и доступности исте.
Општински и Кантонални суд у Мостару	Жупанијски/Кантонални суд у Мостару ће на веб-страници објављивати одлуке, правна схватања и ставове за које буде сматрао да су од значаја за рад Општинског суда у Мостару, укључујући и одлуке којима се рјешава предмет неког другог суда с подручја Херцеговачко-неретванског кантона, а којима Општински суд у Мостару нема приступ путем ЦМС система. Поступајући на овакав начин, омогућит ће се брзо и ефикасно упознавање с одлукама, правним схватањима и ставовима другостепеног суда, како судија тако и учесника у парничном поступку.
Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.
Основни и Окружни суд у Требињу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли.
5. Одржавање заједничких округлих столова и едукација	
Општински и Кантонални суд у Сарајеву	<i>...организовање у складу с могућностима, заједничких циљних едукација или округлих столова. Потписнице Меморандума су сагласне да се успостављена сарадња треба и даље развијати и унапређивати, те се обавезују на континуирано дјеловање у том правцу, а нарочито да по важнијим питањима организују заједничке едукације односно округле столове, сходно постојећим могућностима.</i>
Основни и Окружни суд у Бањалуци	<i>...организовање „округлих столова“ посредством Центра за едукацију судија и тужилаца Републике Српске, ради расправљања о правним питањима из области процесног и материјалног права. „Округли сто“ организовати по иницијативи првостепеног или другостепеног суда и унапријед делегираним питањима, уз обавезу прихватања иницијативе од стране суда који није иницирао „округли сто“.</i>
Општински и Кантонални суд у Тузли	<i>...организовање циљних едукација или округлих столова, по потреби у сарадњи и с Центром за едукацију судија и тужилаца Федерације БиХ, те правним факултетима, с циљем ангажовања едукатора и професора за одабране теме, а на којима ће учествовати судије и стручни сарадници оба суда.</i>
Основни и Окружни суд у Бијељини	Наставити праксу организовања округлих столова посредством Центра за едукацију судија и тужилаца Републике Српске, ради расправљања о правним питањима из области процесног и материјалног права, по иницијативи првостепеног или другостепеног судије и унапријед делегираним питањима, уз обавезу прихватања иницијативе од стране суда који није иницирао „округли сто“.
Основни и Апелациони суд Брчко Дистрикта БиХ	<i>...по потреби, а на иницијативу грађанско-привредно-управног одјељења било Основног суда било Апелационог суда, организовати заједничке и циљне едукације.</i>
Општински и Кантонални суд у Зеници	Није успостављено као специфичан вид сарадње.

Основни и Окружни суд у Добоју	...организовање „округлих столова“ посредством Центра за едукацију судија и јавних тужилаца Републике Српске поводом иницијативе проостеленог или другостепеног суда с унапријед припремљеним стручним питањима која ће бити предмет расправљања.
Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику	Није успостављено као специфичан вид сарадње.
Општински и Кантонални суд у Мостару	Није успостављено као специфичан вид сарадње.
Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу	Није успостављено као специфичан вид сарадње.
Основни и Окружни суд у Требињу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли.
6. Заједничко развијање ауторитета суда и повјерења јавности у рад правосуђа	
Општински и Кантонални суд у Сарајеву	Потписнице Меморандума су сагласне да је од изнимног значаја радити на изградњи поштовања ауторитета суда, те се обавезују промовисати исти циљ кроз своја поступања, а на тај начин ће се и учесницима парничног поступка настојати развити свијест о предњем.
Основни и Окружни суд у Бањалуци	Ради изградње и поштовања ауторитета суда, судови ће промовисати процесну дисциплину кроз своје одлуке и рад и настојати да и учесници парничног поступка усвоје такав модел понашања пред судом, с циљем постизања повјерења јавности у рад правосуђа кроз квалитет и усаглашеност одлука, те ће, у циљу наведеног, судови предузети активности ради побољшања процесне дисциплине и побољшања квалитета судских одлука примјеном Смјерница о провођењу поступка и Приручника за писмену израду пресуде, које су израђене, односно <i>прихваћене, у пројекту међусобне сарадње суда</i> ; одржаваће састанак (по потреби) између представника судова како би радили на питањима од обостраног интереса која се тичу побољшања организације и рада судова.
Општински и Кантонални суд у Тузли	Ради изградње и поштивања ауторитета суда потписници Меморандума ће унаприједити организацију рада у судовима, те ће континуирано радити на промовисању процесне дисциплине и побољшању квалитета судских одлука, постизању повјерења грађана у рад правосуђа.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Ради изградње и поштовања ауторитета суда, судови ће промовисати процесну дисциплину кроз своје одлуке и рад и настојати да и учесници парничног поступка усвоје такав модел понашања пред судом, с циљем постизања повјерења јавности у рад правосуђа.
Основни и Апелациони суд Брчко Дистрикта БиХ	Није успостављено као специфичан вид сарадње.
Општински и Кантонални суд у Зеници	Потписнице Меморандума су сагласне да ће у даљем раду наставити поштовати процесну дисциплину у складу с одредбама Закона о парничном поступку те Смјерницама за поступање у првостепеном парничном поступку, јачати квалитет и усаглашеност судских одлука, с циљем јачања повјерења јавности у рад правосуђа.
Основни и Окружни суд у Добоју	Од изузетног значаја је и рад на изградњи поштивања ауторитета суда, па је обавезно тако поступати током поступка, а на који начин ће се учесницима парничног поступка настојати развити свијест о томе. Заједнички интерес је и јачање повјерења јавности у рад правосуђа, па је обавеза кроз успостављену сарадњу, а нарочито кроз квалитет и усаглашеност одлука, настојати повећати повјерење јавности у рад правосуђа. Наведено ће се постићи примјеном Смјерница о провођењу поступка и до сада усвојеним приручницима за писмену израду пресуда, који су прихваћени у ранијим пројектима приликом усавршавања судија путем Центра за едукацију судија и јавних тужилаца Републике Српске.

Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику	Потписнице Меморандума су сагласне да је од заједничког интереса постизање максимално могућег повјерења у рад правосуђа, кроз успостављену сарадњу, нарочито кроз квалитет, усаглашеност одлука и рјешавање предмета у разумном року.
Општински и Кантонални суд у Мостару	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.
Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског суда у Травнику и Кантоналног суда у Новом Травнику.
Основни и Окружни суд у Требињу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли.
7. Заједничка промоција процесне дисциплине у парничним поступцима путем одлука и поступања у конкретним поступцима, с циљем ефикаснијег и економичнијег поступања	
Општински и Кантонални суд у Сарајеву	Потписнице Меморандума су сагласне да је процесна дисциплина један од темеља ефикасности парничног поступка, те се обавезују да исту, у највећој могућој мјери, а у складу с одредбама Закона о парничном поступку, промовишу кроз своје одлуке, те да континуирано раде на томе да учесници парничног поступка усвајају такав модел понашања пред судом.
Основни и Окружни суд у Бањалуци	Ради изградње и поштовања ауторитета суда, судови ће промовисати процесну дисциплину кроз своје одлуке и рад и настојати да и учесници парничног поступка усвоје такав модел понашања пред судом, с циљем постизања повјерења јавности у рад правосуђа кроз квалитет и усаглашеност одлука, те ће се у циљу наведеног судови предузети активности ради побољшања процесне дисциплине и побољшања квалитета судских одлука примјеном Смјерница о провођењу поступка и Приручника за писмену израду пресуде, који су израђени односно прихваћени у пројекту међусобне сарадње судова, одржавање састанака (по потреби) између представника судова како би радили на питањима од обостраног интереса која се тичу побољшања организације и рада судова.
Општински и Кантонални суд у Тузли	Ради остварења циљева Меморандума Потписнице ће настојати да кроз рад својих одјељења афирмишу начела ефикасности и економичности поступка као и активнију улогу судија у тим одјељењима, како би се отклонили недостаци који успоравају поступак пред првостепеним и другостепеним судом, а тичу се питања уредности доставе писмена странкама, уредности заступања, доношења одлука о свим захтјевима странака, уредности жалбе и слично.
Основни и Окружни суд у Бијељини	Ради изградње и поштовања ауторитета суда, судови ће промовисати процесну дисциплину кроз своје одлуке и рад и настојати да и учесници парничног поступка усвоје такав модел понашања пред судом, с циљем постизања повјерења јавности у рад правосуђа.
Основни и Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ	<i>...да странке ефикасније остварују своја права у поступцима пред судовима Дистрикта скраћењем процесних поступања.</i>
Општински и Кантонални суд у Зеници	Није успостављена као специфичан вид сарадње, али је у уводним одредбама прописан овај циљ.
	Потписнице Меморандума су сагласне да је циљ сарадње уједначавање судске праксе, јачање ауторитета суда, брже и економичније рјешавање судских поступака с крајњим циљем, а то је правна сигурност, уз максимално очување независности у раду оба суда и судија.

Основни и Окружни суд у Добоју	Процесна дисциплина је један од темеља ефикасности парничног поступка, те је обавеза судова да у складу с одредбама Закона о парничном поступку кроз своје одлуке континуирано раде на томе да учесници парничног поступка прихвате такав модел понашања пред судом. - Обезбједити досљедну примјену одредаби које се тичу поступања са списима предмета, а нарочито сређивање списка предмета и поступање с несређеним списима предмета као што су: отклањање свих процесних недостатака прије достављања списка ради одлучивања по жалби, да ли је странку уредно заступао пуномоћник, да ли је жалба уредна, да ли је донесена допунска одлука по приједлогу по жалби и слично.
Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику	Потписнице Меморандума су сагласне да је процесна дисциплина један од основа ефикасности парничног поступка, о којој судије морају посебно водити рачуна у поступању у сваком предмету, у складу с одредбама Закона о парничном поступку ФБиХ. Потписнице Меморандума су сагласне да се у смислу афирмације начела ефикасности и економичности поступка, сходно релевантним одредбама Закона о парничном поступку ФБиХ, подузимају све радње у погледу уредности списка, сходно одредби члана 42. ставови (2) и (3) и чланова 44., 45. и 46. Правилника о унутрашњем пословању судова. Потписнице Меморандума су сагласне да се успостављена сарадња треба и даље развијати и унапређивати и обавезују се на континуирано дјеловање кроз побољшање процесне дисциплине, примјеном Смјерница о провођењу поступка и Приручника за писмену изразу пресуда који су израђени и прихваћени у поступку међусобне сарадње.
Општински и Кантонални суд у Мостару	Потписнице Меморандума су сугласне да је процесна дисциплина један од основа ефикасности парничног поступка, о којој судије морају посебно водити рачуна у поступању у сваком предмету, у складу с одредбама Закона о парничном поступку ФБиХ.
Општински и Кантонални суд у Широком Бријегу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Мостару.
Основни и Окружни суд у Требињу	Идентична одредба као у Меморандуму Општинског и Кантоналног суда у Тузли.
8. Други специфични видови сарадње прописани појединим меморандумима	
Основни и Окружни суд у Бањалуци	<i>...обезбједити досљедну примјену одредаби Закона о парничном поступку које се односе на жалбени поступак и то: отклањањем процесних недостатака прије достављања списка, ради доношења одлуке о жалби (уредно заступање, уредна жалба, доношење допунске одлуке по приједлогу истакнутом у жалби), израда другостепених рјешења којим се укида првостепена одлука сагласно садржају одредабе чл. 227. ст. (6) ЗПП, поступање првостепеног суда у поновном поступку сагласно садржају одредабе чл. 228. ЗПП у смислу обавезе за провођење свих парничних радњи и управљања спорних питања на које је упозорио другостепени суд у свом рјешењу; у погледу уредности списка предузети активности сагласно одредби чл. 42. ст. (2) и ст. (3), чл. 44., чл. 45. и чл. 46. Правилника о унутрашњем судском пословању.</i>
Основни и Окружни суд у Бијељини	<i>...јачати улогу одјељења у смислу уједначавања судске праксе, сагласно одредби члана 18. став (2) Правилника о унутрашњем судском пословању и Пословника о раду одјељења.</i>

<p>Основни и Окружни суд у Добоју</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ...задуживањем судског особља чији је опис послова обезбјеђење лица и судске имовине да посвете максималну пажњу и с пуном одговорношћу и професионално поступају приликом пријема и кретања странака и других посјетилца, као и у сарадњи са службеним лицима судске полиције омогуће сигуран и несметан рад у Основном и Окружном суду у Добоју; - јачати улогу предсједника судских одјељења у смислу праћења и проучавања судске праксе у складу с чланом 17. став (1) тачка и) Правилника о унутрашњем судском пословању РС; - јачати улогу судског одјељења у смислу уједначавања судске праксе, а у складу с одредбом члана 18. став (2) Правилника о унутрашњем судском пословању РС и одговарајућим одредбама Пословника о раду судског одјељења; - обавезно поступање првостепеног суда у поновном поступку сагласно обавези за провођење свих парничних радњи и расправљања свих спорних питања на које је упозорио другостепени суд у свом рјешењу - садржај другостепених рјешења којим се укида првостепена одлука мора бити строго у складу с одговарајућим одредбама ЗПП, односно одредби које су повријеђене и у чему се повреде састоје, да би првостепеном суду било у потпуности јасно које повреде и недостатке треба да отклони и на који начин...
<p>Општински суд у Травнику и Кантонални суд у Новом Травнику</p>	<p>Потписнице Меморандума су сагласне да ће, прије делегирања одређеног спорног правног питања Врховном суду Федерације БиХ, Општински суд у Травнику затражити информацију од Кантоналног суда у Новом Травнику да ли је по том спорном правном питању већ заузео стајалиште у предметима других судова с подручја Средњобосанског кантона/Кантона Средишња Босна. Потписнице Меморандума су, такођер, сагласне да се досљедно примјењују одредбе Закона о парничним поступку БиХ који се односи на жалбени поступак и то: <i>отклањање процесних недостатака прије достављања списка ради доношења одлуке о жалби (уредно заступање, уредна жалба, испитати благовременост жалбе, доношење допунске одлуке по приједлогу истакнутог у жалби), израда другостепених рјешења сагласно садржају одредбе члана 227. став (б) Закона о парничном поступку БиХ, а којим рјешењима се укидају првостепене одлуке, с јасном и потпуном упутом првостепеном суду за поступање у поновном поступку, сагласно садржају одредбе члана 228. Закона о парничном поступку БиХ у смислу обавезе на провођење свих парничних радњи и расправљања спорних питања на које је упозорио другостепени суд у свом рјешењу.</i></p>
<p>Општински и Кантонални суд у Мостару</p>	<p>Потписнице Меморандума су сугласне да се у смислу афирмације начела ефикасности и економичности поступка, сходно релевантним одредбама Закона о парничном поступку БиХ, подузимају све радње у погледу уредности списка, сходно одредби члана 42. ставови (2) и (3), члана 44., 45. и 46. Правилника о унутрашњем пословању судова, а с циљем избјегавања примјене члана 48. Правилника.</p> <p>Потписнице Меморандума су сугласне да се у смислу афирмације начела ефикасности и економичности поступка, као и примјене члана 47. став (2) Правилника о унутрашњем пословању судова, поред списка хитне природе, истим сматрају и списи у којима су донесене процесне одлуке којима се предмет не завршава и којима се одлучује по жалби, те да се исти, у недостатку тренутне ознаке хитности у ЦМС, означавају као хитни на прикладан начин на омоту списка приликом слања предмета Жупанијском/Кантоналном суду у Мостару ради одлучивања по жалби.</p>
<p>Основни и Окружни суд у Требињу</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Размјеном нових правних ставова заузетих на одјељењима оба суда и размјеном информација за које се процијени да су битне за поступање у предметима.

ПРИЛОГ Њ „ДОКАЗИ И ЧИЊЕНИЦЕ“

1. Чињенице

Судска одлука је резултат примјене материјалног права на утврђене чињенице. Судија примјењује универзалне, апстрактно формулисане правне прописе на чињенице у конкретном предмету.

Судска одлука, када је написана, има облик силогизма. У логици, силогизам је облик закључивања који се састоји од три претпоставке: *премиса maior*, *премиса minor* и *conclusio*.

Књишки примјер силогизма налазимо код закључивања на сљедећи начин:

Сви људи су смртни. (премиса *maior*)
Сократ је човјек. (премиса *minor*)
Сократ је смртан. (закључак - *conclusio*)

Судска одлука има овај облик силогизма.

У судској одлуци, правни пропис је премиса *maior*, нпр.

Правна радња обављена под присилом је ништавна.

Премиса *minor* је утврђена чињеница у конкретном случају, нпр.

Старац је сачинио опоруку под присилом.

Закључак (*conclusio*) је:

Опорука је ништавна.

Од два елемента који чине судску одлуку – закон и чињенице – правни прописи привлаче највише пажње: које од њих примијенити? како их тумачити? шта је прихваћено у судској пракси? Ово се учи на студију права и може да се провјери у уџбеницима.

У списима предмета правници у правилу посвећују велику пажњу правним аспектима спора. Што је чудно, ако боље размислите јер су чињенице једнако важне за исход предмета као и право.

За разлику од законских одредби, које су прописане и које увијек могу да се погледају у књигама и литератури, за чињенице не постоје извори. Не можете их потражити у књигама; чињенице морате да откријете и утврдите у сваком предмету појединачно. Тачне чињенице су често пресудне за исход предмета. Чињенице су те због којих предмет успије или пропадне.

Узмимо примјер старца: потребно је утврдити да ли је старац сачинио опоруку под присилом. Да бисмо извели овакав закључак, потребно је испитати све догађаје који су довели до чина потписивања опоруке. Када је написао опоруку? Ко је свједочио потписивању опоруке? Шта је претходило сачињавању опоруке? Какво је било ментално стање старца? Да ли постоје значајни интереси других особа у вези с опоруком? Све ове чињенице потребно је истражити и утврдити, уколико их је једна страна навела, а друга их оспорава.

Истовремено, из примјера је јасно да утврђивање чињеница не може да се одвоји од важећих правних прописа. Правни прописи су нам неопходни за утврђивање чињеница.

Правни прописи одређују концепт правног акта и присиле. То су правни термини који су попримили одређену конотацију и значај. Да бисмо утврдили да ли је старац поступио под присилом, прво морамо да знамо шта се у закону подразумева под “присилом”. Другим ријечима, чињенице се утврђују на основу важећих законских прописа.

Дакле, можемо да видимо да судска одлука није резултат линеарног процеса. Судија не почиње утврђивањем примјенивих законских одредби, па томе дода чињенице и коначно долази до закључка. Да би знао које су законске одредбе примјениве, он већ мора да има неку представу о чињеницама. У противном је немогуће одредити које су законске одредбе примјениве. Исто тако, судија не може да започне с утврђивањем чињеница у предмету. Мора да има неку представу о релевантним законским одредбама.

Надаље, судија мора да има представу о исходу до којег жели да дође. Каква би била одлука да су чињенице такве и такве? Имам ли довољно информација?

Судија је укључен у стални процес започињања, прилагођавања, фокусирања, преиспитивања и одлучивања. То је процес судског одлучивања.

Наведено се може визуелно приказати помоћу овог троугла:

Три стране троугла су: чињенице - закон - одлука.

Оне су међусобно повезане. У процесу доношења одлуке, судија се креће с једног краја на други, напријед – назад.

2. Утврђивање чињеница

Хајде да поближе погледамо један од три угла троугла са слике - чињенице.

Правилно утврђивање чињеница од суштинске је важности за све судске одлуке.

Потребно је правити јасну разлику између *чињеница* и *закона*. Као што смо раније видјели, закон има универзалну примјену. Чињенице су ограничене на конкретан предмет; односе се само на тај предмет.

У готово свим правним системима судије своје пресуде започињу утврђивањем чињеница у конкретном предмету. Овај процес се, сходно томе, разликује од побројавања важећих законских прописа. Дакле, у готово свим правним системима у пресудама ћете наћи засебан став с прегледом или сажетком догађаја релевантних за ту судску одлуку.

У Низоземској, ово се ради за сваки навод понаособ, хронолошким редослиједом. У пресудама у Британији или Америци, с друге стране, чињенице се обично наводе у облику наратива.

Шта можемо рећи о потреби прегледа или сажетка о чињеницама у квалитетној судској одлуци? Шта је потребно за правилно утврђивање чињеница?

1. Чињенице морају да буду утврђене с највећим могућим степеном тачности.
2. Чињенице морају да буду утврђене с највећим могућим степеном потпуности.

Дакле, постоје два аспекта: тачност и потпуност. У пракси је, наравно, немогуће увијек тачно и у потпуности утврдити *све* чињенице, зато што их је бесконачно много. Међутим, то није неопходно. Главни предуслов је да судија узме у обзир *релевантне чињенице*.

Судија само треба да правилно и у потпуности утврди оне чињенице које су релевантне за његову/ њену оцјену предмета.

Релевантне чињенице

Ово ме доводи до сљедећег питања: шта су то „релевантне чињенице“? Релевантност је релативан концепт - нешто није релевантно у апсолутном смислу, већ само у односу на *нешто* друго.

У судској одлуци ово значи да су релевантне чињенице оне које су од користи или суштинске важности за рјешавање спора. Које чињенице су корисне или важне зависи од важећих законских прописа, док су важећи законски прописи утврђени на основу тужбе и одговора на тужбу.

На примјер, уколико продавач захтијева одређену цијену за робу, а купац тврди да су стране у спору договориле нижу цијену, чињеница која треба да се утврди је купопродајна цијена робе коју су стране договориле. У коначници, закон предвиђа да купац мора да плати договорену купопродајну цијену.

Ако, међутим, купац тврди да испоручена роба није у складу с уговореним, на примјер због оштећења, друге чињенице добијају на релевантности, конкретно, је ли роба оштећена. Значи, релевантност чињеница зависи од конкретног предмета.

Може да буде тешко одлучити које су конкретно чињенице релевантне. Није неубичајено да стране износе много више чињеница него што судија сматра релевантним за своју оцјену. Веома је важно, за потребе своје анализе, да судија зна тачно које су чињенице релевантне, на основу тужбе и одговора на тужбу. Судија не би требало да буде ометен чињеницама које, иако интересантне у смислу да омогућавају бољу слику и разумијевање случаја, нису у крајњој линији одлучујуће за пресуду. Понављам, релевантност је флексибилна. Понекад, чињенице које су се у почетку чиниле мање важним, добију на значају током поступка. Можда се у почетку није чинило релевантним за одлуку о поништењу старчеве опорукe то што је његова жена умрла и што је он пао низ степенице дан прије тога, али ово може да се покаже значајним касније, при одлучивању да ли је опорукa донесена под присилом јер су га смрт супруге и његов пад низ степенице учинили рањивијим и подложнијим манипулацији.

При утврђивању релевантних чињеница, судија пролази кроз три фазе.

Прва фаза: утврђивање неспорних чињеница

При утврђивању релевантних чињеница судија прво из аргументације тужиоца и туженог издваја чињенице око којих се стране слажу. Те чињенице се наводе у посебном ставу пресуде.

У сваком случају, то је нешто што низоземске судије уче током обуке. Судија прво сумира све чињенице око којих се стране слажу. У Низоземској, ово се увијек ради хронолошким редослиједом. Хронолошко навођење утврђених чињеница олакшава писање судске одлуке у каснијој фази.

Утврђивање неспорних чињеница представља прилично јасан сажетак, таксативно побројаних битних елемената у предмету.

Примјер:

Господин Х је узгајивач коња и трговац коњима. Назив његове фирме је *Happy Horse*, са сједиштем у Амстердаму.

Господин У је физичко лице које је дошло у фирму *Happy Horse* јер је заинтересован за куповину коња за препонско јахање. Дана 3. децембра 2016. године, он је у ту сврху посјетио фирму *Happy Horse*.

Господин Х је господину У показао неколико коња; господин У је кратко јахао једног коња, по имену *Nightmare*. Одмах након тога господин У је рекао господину Х да жели да купи тог коња...

Овакав сажетак голих чињеница око којих се стране слажу представља јасан увод у спор. Сведен је на неспорне чињенице. Ово је веома корисно за самог судију, али је исто тако веома практично и за другостепени суд, уколико првостепени суд то уради одмах како треба. То значи да другостепени суд неће имати потребу да преиспитује и поново утврђује све детаље у предмету, већ може да преузме чињенице утврђене у првостепеној пресуди. Само у случају ако стране оспоре овакав сажетак чињеница, жалбени суд ће их поново преиспитати. Али ако је првостепени суд ово коректно урадио, неће бити потребе за тим. Ако судија жели да буде сигуран да су ове чињенице искључиво чињенице око којих нема спора међу странама, може да тражи од страна да то и потврде на рочишту. Судија може, на примјер, да провјери да ли је господин У заиста посјетио *Happy Horse* на дан 3. децембра и да ли је јахао коња по имену *Nightmare*.

Припремно рочиште, како оно сада изгледа, савршена је прилика за утврђивање спорних и неспорних чињеница.

Уколико судија ово добро води, стране се често договоре око 90% чињеница. Позадина и узроци који су довели до спора обично нису предмет расправе.

Дакле, неспорне чињенице често учине предмет већ довољно јасним и дају му структуру. На овај начин пажњу је лакше усмјерити на прави проблем. Ако судија ово уради квалитетно, структура расправе међу странама ће, такође, бити боља.

Корисно је споменути и то да нема потребе за доказивањем неспорних чињеница. Доказ је потребан само у случају ако једна од страна оспори чињеницу. Ако нико не оспорава, судија нема потребе даље испитивати ту чињеницу. Ако је господин У признао да је хтио купити коња, нема потребе позивати коњушара за свједока. Та чињеница је утврђена и треба да се уврсти међу неспорне чињенице.

То ме доводи до друге фазе утврђивања чињеница.

Друга фаза: неправa (квази)одлука о доказима

У другој фази поступка утврђивања чињеница судија разматра чињенице око којих не постоји сагласност странака.

Сви знамо да неки адвокати износе неосноване тврдње. Износе све што, на било који начин, може да буде од користи за предмет њиховог клијента.

Да ли судија треба да узме сваки аргумент озбиљно? Свакако да судија треба пажљиво да саслуша и обрати пажњу на све наводе. Међутим, то не значи да судија треба да дâ једнаку тежину сваком аргументу. Судија треба у сваком тренутку да има на уму око чега се заправо води спор, односно суштина расправе.

По мом мишљењу, оспоравање свега што друга страна износи је старомодан начин парничења. Тиме судија губи много времена на ствари које нису заиста релевантне или не могу да се узму озбиљно. Стога, судија мора да пази да не оде предалеко с тим.

Судија би увијек требало да покуша одвојити важне од неважних ствари и оцијенити да ли је аргумент једне стране односно оспоравање *озбиљно*.

Судија то ради на начин да утврђује да ли су аргумент или побијање појашњени у довољној мјери и поткријепљени, по могућности, доказима. Судија може да тражи од стране минимум појашњења и минимум поткрепљујућих доказа.

На примјер, ако господин Х тврди да је закључен купопродајни уговор с господином У, према којем је господин У купио коња, од господина Х може да се очекује да наведе (појасни) када и гдје је уговор закључен; да ли је склопљен усмено или у писаном облику; име коња и уговорену цијену. Другим ријечима, појашњење садржи *деталје*, а понекад и објашњење потребно за правилно разумијевање чињеница.

Уколико је изнесен аргумент да је уговор склопљен у писаном облику, може да се изда налог да се предочи текст уговора. Ово би било достављање *поткрепљујућих доказа*.

Уколико страна не успије да савлада ту минималну препреку – да обезбиједи кључне, основне документе или да дâ објашњење односно појашњење, низоземски судија ће одлучити да аргументи нису довољно поткријепљени и исте одбацити. Ова одлука ће, наравно, у великој мјери зависити од тога шта друга страна изнесе у своју одбрану.

Ако супротна страна одмах призна да је купила коња по одређеној цијени, чињеница да купопродајни уговор није предочен постаје мање битна.

И од туженог може да се очекује да савлада минималну препреку. Уколико тужени тврди да коњ има недостатке, од њега може да се тражи да то појасни. Од њега се очекује да у најмању руку наведе *које недостатке*. А ако тужени оспорава да је купио коња, иако се у спису налази *e-mail* у којем он наводи да жели да купи коња, од њега се може очекивати да, ако ништа, појасни ту *e-mail* поруку. На примјер, да наведе да је само изразио спремност, али не и обећање да ће купити коња, или да он није тај који је послао *e-mail*. С обзиром да је постојање *e-mail* поруке неспорно, можемо да очекујемо неку врсту одбране по том питању.

Ако не постоји чак ни најмање појашњење или основ за тврдњу, низоземски судија обично одбацује такав аргумент као неоснован. Ово у суштини значи да ће судија одбацити чињенични навод, уколико му недостаје квалитет.

Не само да у том случају аргумент не може да буде уврштен међу утврђене чињенице, него (и ово је кључно) судија неће дозволити нити тражити извођење доказа. Судија суди на основу списка. Правило које се овдје примјењује је сљедеће: Извођење доказа мора да буде заслужено.

То значи да извођење доказа путем саслушања свједока може да се дозволи само ако је аргумент барем минимално појашњен и поткријепљен. Који је то минимум у пракси зависи од тога шта стране тврде. Уколико постоји обиље *e-mail* порука које нешто појашњавању, друга страна не може да се ограничи на пуко порицање и мора да смисли нешто чиме ће то побијати. Уколико то не успије, судија неће прихватити његово оспоравање, већ ће наводе друге стране прихватити као истините. У том случају судија ће констатовати да чињеница није у довољној мјери оспорена, те се, стога, треба сматрати утврђеном чињеницом. Квазиодлука о доказима. *Квази*, јер судија није формално наложио извођење доказа, него је одлуку донио на основу списка и одржаног рочишта.

Треба напоменути да уколико неко само наведе да *може* доказати нешто, то не представља довољно поткријепљено оспоравање; он такође мора јасно да наведе шта може да докаже, зашто и како. Сви материјални докази морају да буду достављени истовремено с поднесцима.

Саслушање свједока мора да буде заслужено.

У многим предметима, стране достављају све доказе уз своје поднеске: материјалне доказе, писане изјаве свједока, мишљења вјештака, *e-mail* поруке. То је, у основи, судији довољно за доношење одлуке, посебно ако он искористи рочиште да странкама постави додатна питања.

У таквим случајевима нема додатног извођења доказа, што значи: не саслушавају се свједоци и не одређују вјештаци. Судија непосредно одлучује.

Важно је напоменути да низоземски судови рјешавају већину предмета на овакав начин. У само малом броју (око 5%) предмета суд налаже саслушање свједока. Мада, наравно, судија испита странке и прочита сву њихову документацију.

То ме доводи до треће фазе утврђивања чињеница: одлука о доказима.

У трећој фази утврђивања чињеница, судија се фокусира на оне чињенице које друга страна оспорава и које не могу да се сматрају утврђеним на основу квазиодлуке о доказима, или могу да се одбаце.

Поново ћу се послужити примјером с коњем: једна страна тврди и за то има доказе да су стране договориле купопродајну цијену од 10.000,00 евра; друга страна тврди да су стране договориле попуст на купопродајну цијену уколико исплата буде у готовини. Кома судија да вјерује?

Ова чињеница је од пресудног значаја за одлуку у предмету. Обје стране су појасниле своје наводе. Ово је тренутак када судија налаже извођење доказа: шта је договорено у погледу цијене? Стране могу да предложе свједоке који могу да свједоче по том питању.

Судија прикупља доказе на основу којих ће одлучити о спорној чињеници. У низоземском систему веома је важно да судија јасно наведе *на којој* страни лежи терет доказивања за одређену чињеницу. Ово једнако јасно мора да буде наведено у пресуди.

Ово је важно јер страна на којој је терет доказивања је страна која сноси ризик одбацивања доказа. Значи да, ако та страна не успије доказати истинитост спорне чињенице, та чињеница неће бити утврђена. Уколико купац коња не докаже своју тврдњу о договору да му се понуди попуст на купопродајну цијену, уколико плати у готовини, попуст није утврђен. Судија ће пресудити да попуст није обећан и да купац мора да плати пуну цијену.

Дебата је, сходно томе, структурирана подјелом терета доказивања, што у одређеној мјери већ предвиђа исход: ако страна на којој је терет доказивања не обезбиједи доказе, то иде на штету те стране.

Сада сам дошла до момента када судија налаже једној страни да достави доказ и страна достави доказ.

Докази се обично изводе саслушањем свједока, али исто тако могу да буду изведени одређивањем вјештачења. Трећа могућност је да судија испита ситуацију на лицу мјеста, на примјер, у случају спора међу сусједима.

Након достављања доказа, улазимо у четврту фазу утврђивања чињеница. Ову четврту фазу ћу звати оцјена доказа.

Судија прегледа све доказе који су предочени, нарочито изјаве свједока, те врши њихову оцјену. Права одлука о доказима је одлука којом судија одлучује о накнадно достављеним доказима и о томе да ли су стране којима је наложено да доставе доказе успјеле у томе или не.

На који начин судија врши оцјену доказа?

Полази се од принципа судијске дискреције у оцјени доказа. Тај принцип важи у Низоземској, али и овдје у Босни, уколико се не варам. То значи да закон не прописује коју тежину дати одређеним врстама доказа. То је дискрециона одлука судије.

У смислу теорије и знања, оцјена доказа од стране судије није нешто посебно. То није ништа друго до индуктивно закључивање, што значи да се извлачи образложени закључак у вези с одређеном хипотезом заснованом на одређеним чињеничним подацима. Хипотеза је налог да се доставе докази, на примјер за навод: "Одобриће се 10% попушта на цијену коња у случају плаћања готовином".

Морамо схватити да судија никада неће моћи са сигурношћу утврдити да ли је ово стварно договорено. Судија није присуствовао трансакцији, те мора да се служи информацијама које су накнадно достављене.

По дефиницији, одлука о доказима је самим тим утемељена на несигурности. Међутим, то не би требало да нас обесхрабри, јер је то својствено сваком индуктивном закључивању. Доктори и научници, такође, никада нису 100% сигурни у своје закључке, што не значи да су ти закључци мање вриједни или безвриједни. Важно је да се правилно утврде сви чињенични подаци и донесе образложен закључак на основу њих. У томе лежи квалитет.

Да би се стекао бољи увид у судијску одлуку о доказима – закључку који произлази из прикупљених доказа – можда је корисно упоредити судијску одлуку с дијагнозом доктора. Дијагноза доктора је, такође, закључак на основу прикупљених података: крвни притисак, болови, температура, итд. У том смислу, такође, нема сигурности, иако ће доктор, наравно, учинити све што је у његовој моћи да успостави праву дијагнозу. Исто тако, судија ће покушати утврђивањем чињеница доћи до пресуде и оцјене доказа које ће бити што ближе ономе што се стварно dogodило. Ништа не фрустрира странке више од тога да изгубе спор због неправилно утврђених чињеница.

Добро је имати на уму да никада не можемо да будемо потпуно сигурни, али можемо да учинимо све што је у нашој моћи да све утврдимо правилно.

За почетак, судија анализира све предочене доказе. Баш као што доктор прикупља што је могуће више информација о пацијенту. У четвртој фази утврђивања чињеница то ће бити у форми изјава свједока. Након тога слиједи оцјена доказа. Које критерије судија може да примени у том погледу?

Први критериј: релевантност изјаве

Спомиње ли се у изјави свједока ишта о тврдњи коју је потребно доказати? Ако не, изјава свједока може да се занемари.

Судија може да се ограничи на констатацију да изјава госпође З не говори о томе да ли је продавач нудио било какав попуст. Изјава је, стога, нерелевантна и може да се занемари, те не мора даље да се образлаже. Таква изјава не доприноси доношењу одлуке о доказима.

У пракси, значајан број изјава свједока чак и не стигне до ове фазе. У њима се не спомиње ништа у вези с кључним питањем. Судија није обавезан детаљно разматрати ове изјаве.

Други критериј: досљедност изјаве

Други критериј који судија може да примијени јесте да ли је изјава свједока досљедна. Другим ријечима, да ли садржи неке разлике. Ово се, прије свега, односи на досљедност саме изјаве, да ли у себи садржи неке недосљедности у смислу да је првобитно речено једно, а потом нешто у супротности с тим.

Надаље, треба да се размотри *досљедност између* више изјава. Да ли је оно што свједок А наводи у складу с оним што наводи свједок Б? У принципу, судија узима контрадикторне изјаве као мање поуздане.

С друге стране, изјаве које су потпуно идентичне, такође, понекад треба да се узму с резервом, јер то може да буде показатељ да су се свједоци договорили и усагласили своје приче. Поготово ако су те изјаве идентичне у погледу детаља, што их чини мање вјероватним. Ако се изјаве различитих свједока начелно поклапају, али се разликују у детаљима, то је обично знак да су истините.

Треће, досљедност изјаве свједока у односу на друге доказе у предмету. Да ли је изјава у складу с одређеном *e-mail* поруком? Ово је, такође, важан фактор у пракси. Приликом одлучивања о доказима судија не само да мора да узме у обзир шта су изјавили свједоци, него и провјерити шта су странке наводиле у својим поднесцима. Позитиван је знак у погледу истинитости изјаве ако она поткрепљује наводе једне од страна.

Ако судија наиђе на извјесне потешкоће у том смислу, мора јасно да стави до знања свједоку током саслушања шта је примијетио у спису. "Ви наводите то и то, али у писму од 8. октобра 2016. године стоји... Како објашњавате ово?"

Свједок мора да буде у стању дати задовољавајући одговор.

У сваком случају, важно је да судија постави додатна питања, не само странама него и свједоцима. Уколико се судији нешто чини чудним или нешто не разумије, или се неки навод не слаже с другим изјавама или документима, судија треба да пита у вези с овим. Наравно, треба се водити рачуна да се питањима не наводи на одређени одговор; питања не смију да буду сугестивна.

Трећи критериј: квалитет доказа

Изјаве свједока варирају. Да је купац са собом у коњушницу повео пријатеља и да је тај пријатељ чуо шта је речено, изјава би била убједљивија, имала би већу вриједност од изјаве некога ко није био присутан.

Такође, изјава свједока који нема директан интерес од исхода спора биће убједљивија него изјава, на примјер, супружника или запосленика. Изјава неког посматрача, који није ни у каквој вези с било којом од страна, може због тога да буде много убједљивија. То зависи од става свједока и да ли он тврди нешто на основу властитих запажања.

То је, заправо, питање објективности, која доприноси поузданости.

Изјава вјештака може да има већу тежину, зато што он има више знања и стручности. Уколико се купац жали да коњ има недостатке и на рочиште доведе ветеринара да свједочи о тим недостацима, тај исказ ће имати већу тежину од исказа неког познаника. Ветеринар се сматра стручњаком који би требало да може да да више информација о коњу. Судија, сходно томе, може да да већу тежину таквој изјави.

Понекад се, такође, сматра да је детаљнија изјава квалитетнија.

Иако ово вриједи у неким случајевима, то такође може да буде и замка. Није свако у могућности дати детаљну и кохерентну изјаву. Свједоци обично дају кратке изјаве, зато што су некада нервозни и њихов исказ постане јасан тек након потпитања судије.

Напосљетку, четврти критериј: кохерентност изјаве

Изјаве свједока морају да буду кохерентне.

То значи више од тога да требају да буду досљедне и без контрадикторности. Кохерентност је више од тога. То, такође, подразумева и разумљивост. Изјава треба да буде разумљива и кохерентна, логична, с уводом, главним дијелом и закључком.

Наравно, судија не би требало да одстрани изјаву ако има мањкавости у овом погледу. Неки људи теже од других изражавају своје мисли на разумљив, кохерентан начин. У таквим случајевима судија треба да поставља додатна питања.

Али ако је изјава и даље неразумљива, садржи празнине или је супротна логици, чак и након додатних питања судије, то је обично знак да изјава није поуздана.

Изјаву можемо да сматрамо нарацијом (прича), у којој мора да постоји одређени редослијед међу догађајима, и хронолошки и логички: заплет. Главни ликови треба да имају разумљиве улоге у тој причи.

Стога, кључни појам је *кохерентност нарације*. Баш као што нам је то потребно за разумијевање свијета око нас, изјава треба да посједује наративну кохерентност како би убиједила судију да је истинита, да би прихватио изјаву као поуздану.

Али ипак, сви свједоци су различити. Неки свједоци су врло вјешти у давању лијепе, убједљиве, кохерентне изјаве, за коју се касније испостави да је заснована на неистинама. Други свједоци можда не знају да саставе реченицу која садржи више од три ријечи, готово не разумију шта их се пита, а камоли да ће бити у стању да убиједе судију. Ипак, можда баш они говоре истину све вријеме. Ствари никада нису посве јасне.

Ипак, на крају, све што судија има на располагању су критерији о којима сам говорила, релевантност, досљедност, квалитет и кохерентност, за оцјену изјаве свједока.

Да ли у овоме свему има мјеста за интуицију судије? За добар предосјећај?

Не. То јест, нема уколико судија не може да повеже тај осјећај с објективном сумњом која се заснива на наведеним критеријима.

Психолошке студије досљедно показују да људи не могу да оцијене говори ли неко истину на основу вањских карактеристика. Знојење, муцање, румењење, скретање погледа, то све не значи ништа. Дакле, судије не могу, на основу ове врсте опажања, да донесу одлуку о томе да ли свједок говори истину. То једноставно не функционише на тај начин. Судија треба да се ограничи на објективне индиције, на основу споменутих критерија. Судија ће размотрити изјаве свједока на основу наведених критерија и одлучити шта му они говоре. Након тога, може да извуче образложени закључак о томе да ли је страна у поступку поступила у складу с налогом за достављање доказа.

Коначно, колико је високо постављена љествица? Када можемо да кажемо да је достављено довољно доказа да би се сматрало да је страна поступила по налогу за достављање доказа?

Искрено, та љествица није постављена тако високо. Другачије је од кривичног права, гдје је критериј - изван разумне сумње. У кривичном праву, за осуђујућу пресуду је потребно доказати изван разумне сумње да је страна крива за дјело које јој се ставља на терет.

У грађанском праву љествица је постављена много ниже. Критериј у грађанском праву је: да ли је вјероватније да нешто јесте него да није? Ако је на основу доказа вјероватније да јесте него што није да се спорна чињеница десила, судија може да сматра чињеницу доказаном.

ПРИЛОГ О „ШТА ЧИНИ ПРЕСУДУ КВАЛИТЕТНОМ?“

Увод

Квалитет као концепт је тешко дефинисати. Тешко је њиме овладати. Тако је и када покушамо одредити квалитет судских одлука.

Нешто што један судија може да сматра јако добрим примјером правног знања, други може да сматра претјераним теоретисањем. Нешто што један судија сматра практичним рјешењем, други види као погрешну примјену права. Но, расправа о квалитету није ограничена само на судије. Поставља се питање шта парничне странке и адвокати сматрају квалитетном пресудом. Шта је њима важно? Или је њима само стало да добију спор? И треће, шта је квалитет за јавност? Када размислимо о различитим читаоцима судских пресуда, различити аспекти из којих се сагледава квалитет могу да буду веома збуњујући.

Ја лично сматрам да је могуће говорити о квалитету, па чак и да нам је то обавеза. Важно је да судије међусобно разговарају о квалитету својих одлука на један правилно структуриран начин. У таквим разговорима морамо да водимо рачуна о различитим читаоцима наших одлука. Међутим, то је једино могуће ако дијелимо исто мишљење о томе шта је то квалитетна судска пресуда.

Тек када судије имају мање-више исто мишљење о томе шта је то квалитетна пресуда, можемо да почнемо размишљати о томе како унаприједити судске одлуке. Понекад увидимо да се нешто ради на одређени начин јер се тако одавно ради, јер смо на тај начин научени. Али ако бисмо неке ствари мало боље сагледали, можда бисмо увидјели да нешто треба да престанемо да радимо или почети да радимо на другачији начин. Можда би то довело до веће ефикасности или неког другог унапређења нашег рада, или до бољег разумијевања одлука међу странкама.

Осим тога, можда оно што се сматрало квалитетном пресудом прије 30 година, данас више није тако. Наша перцепција о квалитету се мијења. Мијењају се друштвени ставови, долазе нове технологије, огроман је пораст у количини информација, ствари се одвијају невјероватно брже.

Усљед тих фактора, нешто што је можда функционисало у прошлости, данас више не функционише или не функционише једнако добро.

Квалитет је један стални процес, без краја. Исто важи и за расправу о квалитету. То је расправа која је увијек актуелна.

Ја сам осмислила један модел како би о квалитету пресуда могло да се говори на један више структуриран начин. Тај модел изгледа овако. Квалитет судских пресуда је изражен кроз три елемента:

1. стручност
2. праведност
3. дјелотворност.

Стручност се односи на начин на који се дошло до пресуде и начин на који је израђен нацрт пресуде. То ће да буде наша главна тема данас.

Праведност се односи на исход поступка; моралну димензију пресуде: задовољава ли пресуда наш осјећај за правду? Судија нарочито мора да узме у обзир начела праведности која чине основ права, као што су заштита немоћних, људска права и начела једнакости страна у поступању и правне сигурности. Ова начела представљају оријентир према правичном исходу једног спора.

О томе нећу данас говорити. Само ћу рећи ово: морамо знати да када јавност говори о квалитету нашег рада, правичност крајње одлуке је углавном један и једини угао из којег се посматра пресуда. Сви други критерији или елементи квалитета су прилично неважни за јавност. Тако да никада не бисмо требали да игноришемо или заборавимо значај овог моралног квалитета наших одлука. То морамо да имамо на уму.

Дјелотворност, коначно, односи се на практичну проводљивост пресуде. Да ли ће уопште пресуда да буде од користи странци у чију је корист судија пресудио? Да ли ће испунити очекивања странака? Да ли ће пресуда имати оно дејство које треба да има? Један важан аспект у овом погледу је благовременост одлуке. Ни о овом елементу нећу данас говорити.

Ја ћу сада размотрити квалитет пресуде у парничном поступку с аспекта стручности.

Стручност се састоји од сљедећих елемената:

1. правилно утврђивање чињеница
2. потпуно провођење усмене расправе
3. правилна примјена закона
4. темељито и убједљиво образложење.

1. аспект стручности: правилно утврђивање чињеница

Нешто што важи за све судске одлуке јесте то да морају да буду засноване на правилно утврђеним чињеницама. Ако то не успије, судија, у ствари, неће моћи да донесе квалитетну пресуду. Чињенице чине темељ одлуке.

Ако су чињенице погрешне или непотпуне, одлука стоји на живом пијеску. Може се чак и тврдити да је предмет у којем је судија одлучио на такав начин фиктиван, као предмети који се користе као материјали за студенте. Такав предмет нема везе са стварношћу.

Сматрам да управо овај аспект, пажљиво утврђивање чињеница, има огроман утицај на перцепцију странака о пресуди. Изузетно је фрустрирајуће за странке ако судија погрешно утврди чињенице у пресуди, или ако у пресуди пропусти навести важне чињенице. У том случају се каже да судија није схватио предмет или да се није квалитетно упознао са списом.

Схватам, наравно, да је понекад тешко правилно утврдити све чињенице. Судији се износе контрадикторне информације, а странке се понекад не устручавају ни у изношењу чистих лажи. То може знатно да отежа утврђивање онога што се заправо догодило. О томе смо говорили јуче.

Поента је да судија увијек треба да посвети велику пажњу утврђивању чињеница. Утврђивање истине је циљ, како то истиче сва међународна литература и судске смјернице. У ствари, утврђивање истине постаје све важније.

У данашњем комплексном друштву, судије се све чешће сусрећу с изузетно компликованим предметима. Често, традиционалне области права, као што су грађанско право, управно право и кривично право, више нису строго одвојене, него се преклапају. Поред тога, постоји хијерархија у правном поретку, при чему су домаћи закони подређени међународним прописима Европског суда правде, што судија, такође, мора да узме у обзир. Затим, неке организације и институције доносе властите кодексе понашања или дисциплине, што може да утиче на уобичајена правила грађанског права. Коначно, сами предмети су често изузетно комплексни, на примјер због изузетно специфичне тематике. Усљед свега, право је постало много компликованије у односу на раније.

Управо због таквог развоја ствари, од кључне је важности утврдити истину; то је једини начин да се одговори на „изазов сложености“, како то назива Рихард Поснер, амерички судија.

Томе би могло да се дода: посебно у времену у којем се чињенице и фикција испреплићу, у којем смо затрпани информацијама (постчињенично друштво, како се то понекад назива), судија парничар би требало да буде оличење сталожности и поузданости када је ријеч о утврђивању чињеница. Људи би требало да се могу ослонити на то да судија неће себи дозволити да га понесе расположење тог дана, него да ће покушати да раздвоји чињенице од фикције и утврди истину.

Постоји више примјера, и у Низоземској, да се људи обраћају грађанском суду, с јединим циљем да се утврди истина о нечему. Прије неколико година био је један предмет у Низоземској, о фабрици ватромета, која се налазила у стамбеној четврти и која је експлодирала, што је проузроковало више жртава и огромно разарање. Да ли је било пропуста у руковођењу том фабриком? Да ли је пожар намјерно подметнут? Да ли је дозвола тог привредног друштва била у реду? Упркос бројним владиним истрагама, показало се да је веома тешко доћи до одговора на ова и друга питања. На крају је грађански суд морао да да одговоре.

Јуче сам говорила о томе које методе судије примјењују за утврђивање чињеница. Ту ћу тему оставити по страни.

Сада ћу се вратити на

2. аспект стручности: потпуно провођење усмене расправе.

Дозволите ми да кажем неколико ствари на ову тему.

Расправа има неколико циљева. Прво, омогућава странкама да изнесу своје ставове. Странке имају право да их саслуша суд. Али расправа је, такође, и прилика за судију. Расправа омогућава судији да стекне бољи увид у чињенице, те да поставља питања о њима. Судија ће стећи слику о томе о чему се стране слажу и о чему се не слажу. Судија ће уштедјети доста времена приликом израде пресуде ако успије добро да искористи расправу. Поред тога, ствара се повјерење ако судија поставља додатна питања на расправи; то показује да је судија правилно изучио спис. Тиме се код странака ствара осјећај да судија схвата њихов предмет озбиљно, што их додатно охрабрује да повјере свој предмет суду.

У исто вријеме, судија треба да искористи расправу да дефинише правни спор, да стекне праву слику о ономе што брине странке. То су аргументи на које судија мора да обрати посебну пажњу када буде образлагао пресуду и наводио аргументацију.

Није необично да адвокат изнесе, рецимо, шест аргумената од којих се само четири могу сматрати озбиљним, док су остала два прилично лабава. Ово се обично разјасни постављањем додатних питања.

Такви лабави аргументи не заслужују много пажње приликом образлагања пресуде као они који су озбиљни. Ако судија успије раздвојити озбиљне од лабавих аргумената на рочишту, то ће му увелико олакшати посао приликом израде пресуде.

3. аспект стручности: правилна примјена закона

Подразумијева се да судија мора правилно да примјењује закон. О томе не треба даље говорити.

4. аспект стручности: темељити и убједљиви аргументи за одлуку/образложење

Четврти аспект стручности јесте да судија мора правилно да образложи своју пресуду. Данас се обавеза образлагања пресуде сматра веома важним аспектом. ЦЦЕЈ (Консултативни савјет европских судија) то сматра једним од главних аспеката квалитета судских одлука. Овако кажу:

„Квалитет судске одлуке зависи првенствено од квалитета њеног образложења.“

Међународно је признато то да судска одлука мора да буде добро образложена. Ми то видимо, на примјер, из судске праксе Европског суда за људска права. Али зашто је добро образложење тако важно за квалитет пресуде?

Кратак историјат

У 18. вијеку пресуде у грађанским поступцима се нису образлагале. Напротив, то је било *зобрањено*: образлагање судске одлуке би само имало негативан утицај. Дало би повода новим споровима и охрабрило странке да се жале на пресуду ако успију да сазнају *зашто* је суд донио конкретну одлуку. То се сматрало непожељним. Боље је странкама наметнути судски ауторитет, без објашњења и без давања разлога. Стога, без образложења.

Ствари су се од тада промијениле. Данас сматрамо да је дужност судија да образложе своју пресуду.

Сада ћу се позабавити обавезом образлагања пресуде, прво с теоретског, а затим с практичног становишта.

Прво: Теорија правног образлагања.

На основу правне литературе, могуће је уочити пет циљева образлагања судске одлуке. Ти циљеви нису увијек јасно разграничени, један зависи од другог.

Није сваки од пет циљева једнако заступљен у сваком предмету, то зависи од врсте предмета.

1. Функција одговорности

Образложење мора да омогући читаоцу пресуде да схвати пресуду. Зашто је донесена оваква одлука, а не нека друга? Којим разлозима се судија руководио да одлучи у корист једне странке, а не друге? Ово мора да буде јасно из образложења пресуде.

Читаоци који морају да разумију одлуку и којима она мора да буде јасна су, прије свих, странке и њихови адвокати. Друго, другостепени суд мора да изврши провјеру да ли је првостепени суд донио правилну одлуку. И коначно, све остале странке које буду читале пресуду.

По мом мишљењу, овај циљ образложења судске одлуке је углавном усмјерен на то да објасни разлоге којим се судија руководио. На крају крајева, свака судска одлука се заснива на неком избору, ту се никада не ради о математичком образложењу.

Сваки пут када судија доноси одлуку, свјестан је да се одлучио за одређене ствари. Судија мора јасно да наведе у свом образложењу:

- а) који је избор имао пред собом
- б) зашто је изабрао то што је изабрао.

Судија мора јасно да наведе, на примјер, зашто једна страна јесте или није успјела задовољити стандард достатности доказа и зашто нека конкретна законска одредба јесте или није примјенива. Односно, судија мора да објасни зашто је неку законску одредбу протумачио на одређени начин.

Образложење одлуке мора да садржава одговоре на ова питања. Према савременим критеријима, образлагање избора за које се судија определио је неопходно како би се пресуда учинила прихватљивом странкама. Странке неће прихватити једноставно да или не; желе да знају *зашто* је судија одлучио у њихову корист или против њих.

Образложење је директно повезано с повјерењем у суд.

2. Функција провјере

Образложење пресуде омогућава читаоцима пресуде да провјере одлуку. Које је кораке судија предузео при доношењу своје одлуке? Да ли је закон правилно примијењен и да ли су све релевантне чињенице узете у обзир у одлуци? Да ли је нешто важно занемарено? Да ли је судија размотрио све аргументе?

Читалац мора моћи провјерити све наведено из образложења. Поново, ово је важно за странке и њихове адвокате, као и за другостепени суд, с обзиром да провјера образложења нуди инструмент за преиспитивање судске одлуке.

Насупрот функцији објашњења, која се концентрише на суштинске разлоге које је судија одабрао, функција провјере нагласак ставља на правну убједљивост одлуке.

Ово конкретно захтијева да образложење обухвати све правне кораке који су довели до примјене конкретне законске одредбе. Стога, овај циљ образложења се нарочито фокусира на провјеру умијећа показаног у одлуци. Да ли је судија добро одговорио на све своје задатке? Образлагањем одлуке, судија даје одговор на то питање у сваком појединачном предмету.

Функција провјере је, такође, важна и за друге странке осим парничних и за другостепени суд. Образложење омогућава трећим лицима, другим правницима, судијама, адвокатима, али и обичним грађанима да из њега сазнају стање у области права. На основу образложења одлуке, они могу да сазнају како судија тумачи закон, које чињенице сматра важним за примјену одређене законске норме. На овај начин, образложење пресуде повећава правну сигурност.

Осим тога, провјером се покаже када судија одлучи да заузме другачији приступ и јасно се види развој права. Ово је још једна важна сврха образложења одлука: омогућити *јавну провјеру* одлуке.

3. Функција одговора

Ова функција је уско везана за функцију провјере. Функција одговора служи да се јасно наведе је ли судија узео у обзир и размотрио све релевантне аргументе странака. Образложење мора, у највећој мјери, бити засновано на аргументима странака. Образложење је одговор на те аргументе. Ту преваходно није ријеч о провјери њихове законске основаности, него да се покаже да се судија бавио оним што *странке* сматрају важним.

Образложење одлуке не може да се посматра одвојено од расправе међу странкама. Образложење мора да се веже за расправу међу странкама, мада не у потпуности, морам додати.

4. Интерна функција

Четврта функција образложења је да судији омогући праћење одлука које доноси. Ја то називам интерном функцијом. Интерно овдје значи судијин властити ток мисли. Штрихирањем аргумената једног по једног и навођењем разлога за њих, судији ће постати јасно какву одлуку мора донијети. Ово се, дакле, веже за поступак утврђивања чињеница.

У пракси, судија ће стећи *утисак* о правцу у којем жели да предмет иде, на основу укупног одмјеравања аргумената. Затим мора да напише образложење. Можда ће тада постати јасно да ствари нису баш онакве како су се у почетку чиниле. Обично судије ревидирају своје одлуке све док образложење не буде убједљиво на папиру. Образлагање и писање аргументације одвијају се у интеракцији између утврђивања чињеница и примјене закона. Јуче сам говорила о троуглу доношења судске пресуде. Ова интерна функција образложења пресуде се, такође, може назвати: самопровјера.

Интерна функција образложења пресуде је, такође, очигледна ако одлуку не доноси судија појединац. Судије ће навести аргументе један по један, док не постане јасно око чега се слажу и око чега се не слажу. У коначници ће морати да усагласе једну одлуку. Наравно, кључно је да разговарају о разним аргументима за и против, прије него што дођу до одређене одлуке.

Овим сам дошла до краја говора о различитим функцијама образложења у судским пресудама. Даље ћу говорити о томе шта то значи за образложење одлуке у конкретном случају.

Прије свега, а ја сматрам да је то веома важан принцип, образложење мора да поткријепи одлуку. Другим ријечима, образложење мора да појасни и поткријепи одлуку. Аргументи или наводи који немају никаквог утицаја на одлуку су нерелевантни. То значи да је веома важно да судија има јасну идеју, приликом припреме образложења, да ли аргументи које жели да наведе представљају основне елементе правног образложења. Критериј који се примјењује је: да ли аргумент утиче на одлуку коју ћу донијети? Ако утиче, аргумент треба да се наведе у образложењу, водећи рачуна о функцијама одговорности и провјере. Уосталом, читаоцима су потребни аргументи да би могли да разумију судску одлуку. Аргумент је неопходна повезница у судијском образложењу.

С друге стране, ако аргумент нема никаквог значаја и ако је нерелевантан за правно образложење, није га потребно наводити ради инвентара и провјере. Ипак, некад га је важно навести због функције одговора. Уосталом, тај аргумент је истакла једна од страна и судија жели да покаже да га је узео у обзир, иако он ни на који начин није утицао на саму одлуку. Међутим, у том случају, судија може знатно мање пажње да посвети том аргументу; потребно је само да укаже да га је регистровао.

Судије у Низоземској су развиле разне методе за кратко сажимање таквих аргумената. На примјер, судија може да констатује: "Странке су додатно детаљно говориле о томе када је, у којем тренутку, купац навео да тражи попуст. Међутим, ово питање није релевантно за рјешавање предмета јер је већ утврђено да попуст није нуђен. Судија се, стога, неће више бавити овим питањем." Или: "С обзиром на претходно, нема потребе утврђивати у којем тренутку је купац навео да тражи попуст." Или: "На наведено не утиче чињеница да је купац одмах тражио попуст, према наводу купца.»

Дакле, навођењем аргумента укратко, судија ставља до знања да је упознат с аргументом, али образлаже да нема потребе да се њиме детаљније бави.

Понекад странке износе бројне нерелевантне аргументе, које супротна страна затим крене детаљно да разлаже. Странка стално наводи како је супротна страна злонамјерна или преварант.

У том случају судија може, на примјер, да наведе на крају образложења своје одлуке у меритуму:

"С обзиром на овакву одлуку, о свему осталом што су странке износиле није одлучено/то није потребно наводити."

На овај начин судија даје до знања да је свјестан да су изношени и други аргументи, али да их не сматра релевантним за доношење одлуке у том предмету. Дакле, оставља их по страни.

Судија може да усвоји ову методу јер ти аргументи неће утицати на његову одлуку. Судија може да задржи властити курс. Судија није слуга странкама, који ће покорно слиједити странке на било који споредни пут којим они одлуче кренути. Судија има пуно оправдање да раздвоји аргументе који су кључни за доношење одлуке од оних који то нису. Све што је потребно је, подразумијева се, да судија увијек води рачуна о образложењу одлуке и правним корацима које треба да предузме да би дошао до образложења.

Један велики разлог зашто судија не треба да дозволи да му странке одвраћају пажњу јесте то што је *циљ* поступка да се дође до одлуке. Судија треба да води рачуна о овом циљу у сваком тренутку. Све што је потребно да се дође до овог циља, мора да се уради. Све што не доприноси томе циљу, треба да се занемари у сваком случају.

Осим тога, судије имају ограничено вријеме. Расправљати о сваком аргументу *ad infinitum* одузима превише времена. Нема разлога да се дозволи странкама да одређују распоред рада. То је нешто о чему судија одлучује.

Ипак, како сам раније споменула, приликом образлагања пресуде, судија мора да објасни главне разлоге којим се водио при доношењу одлуке. Избор тих разлога мора да буде објашњен у образложењу.

Један примјер основног избора је одлука након упуте да се доставе докази, одлука о доказима. Јуче сам говорила о томе како се у Низоземској заправо ријетко доносе одлуке о доказима; у око само 5% предмета судије у Низоземској дозволе странама да саслушају свједоке. У осталим предметима се доноси квазиодлука о доказима: судија одлучује на основу онога што му странке предоче, на основу материјалних доказа, на основу аргументације странака током рочишта и на основу чињеница које могу да се сматрају утврђеним.

И одлука о доказима и квазиодлука о доказима су одлуке о чињеницама. Та рјешења су суштинска за рјешавање предмета. Она су, наравно, заснована на разлозима за које се судија определијелио, а везано за питање које је од суштинског значаја за одлуку: утврђивање чињенице која је кључна за рјешавање предмета.

Судија мора да објасни свој избор.

Како би такво образложење могло да изгледа?

Јуче сам говорила о критеријима које судија може да усвоји за оцјену изјава свједока. Ти критерији су: релевантност, досљедност, квалитет и степен повезаности изјаве.

Судија може да примијени ове критерије приликом образлагања своје одлуке о доказима.

Обично нема потребе да се изјава свједока наводи у пресуди дословно. Судија може да их сажме, што је прилично временски захтјевно. Метода која одузима најмање времена је да се уради *copy-paste* кључних дијелова изјава. Судија, такође, може да унесе дијелове изјаве свједока дословно тако што ће их копирати у пресуду, као један згодан и брз начин.

Обично је најјасније да се почне с набрајањем доказа према редослиједу којим су извођени.

На примјер: Страни X је наређено да достави доказ о томе да му је Y обећао попуст.

У складу с упутом за достављање доказа, X је предложио да се A, B, C и D саслушају као свједоци.

С циљем побијања тих доказа, Y је предложио саслушање свједока P, Q и R.

Суд налази да је Х успио доказати своје тврдње и утврдио је сљедеће:

- Изјаве свједока А, Б и Ц су сагласне у кључним дијеловима, односно...

(= тест према критеријима релевантности и досљедности).

- Суд нема разлога сумњати у садржај њихових изјава и сматра их убједљивим (= тест према критерију повезаности). Чињеница да је Б брат од Х није довољан аргумент (= тест према критерију квалитета, у зависности од аргументације).

- Изјава свједока Д може да се занемари, с обзиром да нема утицаја на спорно питање (= *тест релевантности*).

- Премда је тачно да се изјаве свједока П и Р разликују од изјава А, Б и Ц, суд придаје мање важности тим изјавама јер свједоци нису били присутни када је вођен разговор између купца и продавца (= тест квалитета). Осим тога, те изјаве нису досљедне, с обзиром да се разликују у суштинским дијеловима (= тест досљедности). Изјаве, такође, не одговарају ономе што произлази из дописа..., који је уврштен у спис (= *тест досљедности*).

- Суд, такође, сматра изјаву свједока Q неубједљивом јер је у битним дијеловима недосљедна, те се поред тога није показало да... (= *тест према критерију досљедности и повезаности*)

На овај начин, могуће је одлучити о доказима у само неколико реченица, уз објашњење судије како је дошао до такве одлуке. Понављам, сврха је да се објасни и омогући провјера. То је одговор на оно што су странке изнијеле и служи да помогне судији да прати властити ток размишљања. На тај начин су задовољене све четири функције образложења.

Важно је да се сви свједоци барем спомену, да се види да судија није изоставио ниједну изјаву. Али није неопходно да се о изјавама свих свједока надуго расправља. Довољно је да судија констатује да их је видео.

Поред тога, важно је да се покаже да пресудну улогу код доношења одлуке није имао број свједока, него снага њихових изјава: квалитет изнад квантитета.

На примјер, могуће је и да судија утврди сљедеће:

„Премда је тачно да је страна Х саслушала свједоке А, Б, Ц и Д, и да су сва четворица свједочили у корист чињеница које је он требао да докаже, с обзиром да су те четири изјаве идентичне, суд налази да је то значајан показатељ да су ускладили своје изјаве. Суд, стога, налази да њихове изјаве нису убједљиве.“ (= *тест квалитета*)

Конечно, важно је да судија схвати да он никада неће засигурно знати да ли је у праву. Свака одлука о доказима ће до одређене мјере оставити осјећај несигурности. Због наведеног разлога нема пуно смисла образлагати предмет *ad infinitum*. Никада се неће доћи до неког фиксног средства које ће улијевати поузданост или сигурност; то ће и даље бити питање избора.

Оно што судија, међутим, може да уради јесте да објективизира свој избор колико је то могуће навођењем зашто придаје више важности једној изјави у односу на другу. То је, у суштини, све што он може да учини. Тиме даје додатну вриједност образложењу одлуке о доказима која се заснива на четири критерија. То ће, такође, омогућити и бољу расправу или провјеру одлуке, на примјер ако се на такву одлуку изјави жалба или ако судије буду морале да се усагласе. Не ради се о томе да осјећај једног судије важи више од осјећаја других; оно што је важно јесте да се проведе интерсубјективно одмјеравање аргумената о томе зашто поклонити више вјере изјави једног свједока у односу на изјаву неког другог.

ПРИЛОГ П „ЛИСТА ПИТАЊА ОПШТИНСКОГ СУДА У ТУЗЛИ“²⁶

1. П: Да ли постоји акт о међусобној сарадњи судова I и II степена у Низоземској и, ако постоји, каква је сличност, а каква разлика у односу на Меморандум о сарадњи у грађанско - правној области, закључен између Општинског суда у Тузли и Кантоналног суда у Тузли?

О: Не, судови I и II степена у Амстердаму немају сличан формални споразум. Нити други судови и жалбени судови, колико ми знамо. Сарадња је неформалне природе. Састанци између предсједника судова и предсједника одјељења два суда одржавају се периодично, на тим састанцима се разговара о општим темама. Наравно, никада се не разговара о појединачним питањима или одлукама, али размјењују се информације о процесним и административним стварима, слично ономе што се ради и у Тузли.

2. П: Да ли судови I степена у Низоземској имају документ типа Смјерница за поступање у грађанско - правној области код Општинског суда у Тузли те, ако имају, какве су сличности, а какве разлике са Смјерницама које су усвојене по овом пројекту између радних група код Општинског и Кантоналног суда у Тузли, а у погледу питања која су регулисана усвојеним Смјерницама?

О: Да, првостепени судови имају усвојене процесне прописе за грађанске предмете које примјењују сви првостепени судови. Прописи описују кориштење дискреционог права судије за цијели спектар тема. Смјернице које се тренутно налазе у Компилацији материјала нису превише различите од неких смјерница које су постављене у тим правилима. Низоземска верзија је добро утврђена и сада покрива много шири спектар тема него тренутне смјернице које се усвајају у БиХ. У наредној посјети можемо да донесемо са собом примјерак нашег *procereglementa* тако да можемо да одговоримо на било које ваше питање. Заправо, били смо започели с одвојеним прописима за сваки суд појединачно, али како је то збуњивало адвокате који су се сусретали с различитим начинима поступања у сваком суду, у 2000. години успостављена су правила која су обухватила цијелу државу. На примјер, у њима су садржана правила за:

- подношење докумената (на благовремен и уредан начин),
- правила о распореду рочишта и у којим околностима може да се тражи одгода/одгађање,
- плаћање судских такси.

3. П: Да ли у раду по предметима пред првостепеним судовима судије у Низоземској имају контролне листе за претходно испитивање тужбе и план припремног рочишта, да ли има суштинских разлика у односу на усвојене контролне листе у овом пројекту, те у чему се састоје разлике и гдје би могла да се изврши корекција?

О: Да, имамо и користимо сличне продукте. Административне контролне листе очигледно се разликују, овисно о врсти поступка и закона који се примјењује. План припремног рочишта сличан је ономе који се користи за припрему предмета у Низоземској.

4. П: Да ли се у судовима у Низоземској дешава да уз тужбу квалификовани пуномоћник не достави пуномоћ, иако у тужби наводи да је пуномоћник тужиоца, те да ли у таквим ситуацијама

²⁶ Листу питања су сачиниле судије Парничног одјељења Општинског суда у Тузли, с циљем припреме за један од састанака у оквиру ИЈQ пројекта, како би с експертним тимом размијенили информације о сличностима и разликама у провођењу парничног поступка у БиХ и Низоземској. Одговоре на питања пружили су чланови експертног тима: Катја Ромбутс, Тјепцо ван Ворст Вадер и Мирјам ван дер Кај, судије Окружног суда у Амстердаму.

одбацују тужбу или траже достављање пуномоћи – ради се рјешење о уређењу тужбе с посљедицама одбацивања, односно повлачења тужбе?

О: Срећом, то није нешто о чему низоземски судија мора да се брине. Свим адвокатима који су примљени у Адвокатску комору вјерујемо на ријеч, тако да не морамо да истражујемо да ли говоре истину када кажу да заступају странку. Законом су овлаштени да правно поступају за своје клијенте у поступку.

5. П: Признавање својства странке у парници – Да ли је и, ако јесте, како је регулисано процесним законом у Низоземској?

О: Генерално, ово није проблем у низоземском поступку. Опште правило је да све одрасле особе и правна лица имају својство странке у парници. Изузеци су могући за физичка лица с дуговима или за особе које су ментално неспособне. Судови не праве такве изузетке, осим ако је проведен правни поступак којим су та лица постала штићеници суда. Када се поступком утврди да та лица нису у стању самостално дјеловати, парница може да се проведе само посредством њихових именованих скрбника.

6. П: Како код судова у Низоземској функционише достава писмена странкама у другим државама, колико су органи те државе ефикасни и каква је сарадња с институцијама других држава у домену доставе писмена, посебно физичким лицима која су држављани те земље, а посебно физичким лицима која су држављани Низоземске у иностранству?

О: Достављање писмена није одговорност суда. Генерално, странке то морају да уреде саме путем судских извршилаца или на неки други начин. Стога, немамо никаквог искуства у вези с тим темама. Постоје споразуми који се тичу међународне доставе писмена. Достава онда може да се врши преко министарства вањских послова што узима доста времена. Ми видимо само резултате, наше административно особље провјерава да ли је достава била уредна како би могли да наставе с поступком. Само у изузетним случајевима судије треба саме то да провјеравају у грађанским предметима.

7. П: Да ли сва писмена – тужба, позиви за рочишта морају да буду уручена странци лично, и да ли постоји ситуација да достављач – поштар врати писмена и евидентира да је покушана достава, да је странка обавијештена да преузме писмено у пошти, а да није дошла преузети писмено, како се третира таква достава, ако постоји?

О: Да, постоје законски услови за достављање службених докумената. Међутим, суд није одговоран за достављање таквих докумената у већини поступака. Ако је достава била уредна, може да се донесе пресуда због пропуштања. Након што сазна за пресуду, тужени може да покрене поступак за поврат у претходно стање. Судски референти провјеравају да ли је тужба уредно достављена прије него што се донесе пресуда због пропуштања. У принципу, писмена морају да буду лично достављена, али, према околностима, достављање на одговарајућу адресу или објављивање у јавним медијима може да буде довољно.

8. П: Да ли је странка дужна у иницијалном акту назначити и предложити све доказе или то може да учини и накнадно на рочишту (припремно рочиште), као код нас?

О: Наш систем функционише другачије, ми немамо припремно и главно рочиште, осим у врло сложеним предметима. Странке подносе тужбу и писмене доказе, као и изјаве одбране и писмене доказе прије рочишта. У коначници, странке могу да поднесу додатне доказе десет дана прије рочишта. То може да буде нужно у случајевима када тужени пориче чињенице које су наведене у тужбеном захтјеву. Оног тренутка када странка да одређене наводе, она мора да се побрине и да такви наводи буду поткријепљени довољним и релевантним доказима. Према нашем закону о парничном поступку, странке су у свом првом поднеску суду дужне да дају потпуне наводе. То се не дешава увијек и ми можемо да будемо попустљиви, али на крају свега, ако странка не пружи доказе у прилог одговарајућим

наводима прије рочишта, то ће ићи на штету те странке (недовољно поткријепљени наводи). Додатни докази, у прилог датим наводима, могу да се поднесу у каснијој фази до оне мјере до које је то потребно (види доле). Судије такође, на своју властиту иницијативу или на приједлог странке, могу да траже од странака да поднесу доказе који се састоје од одређених докумената. (Је ли то нешто што ви, такође, можете да урадите?)

9. П: Код редослиједа извођења доказа на рочишту за главну расправу – да ли судије дозвољавају другачији редослијед осим онај прописан Законом о парничном поступку (саслушање парничних странака...), у којим ситуацијама, да ли странка може да тражи да вјештак уради налаз и мишљење након саслушања странака и свједока, користећи и те записнике у изради налаза и мишљења?

О: Низоземски закон не прописује формални редослијед, осим да морамо прво да саслушамо странке. Обично тражимо да се прво доставе писмени докази. Само у изузетним случајевима саслушамо свједоке или наложимо прибављање извјештаја вјештака. Ако суд именује вјештака, вјештак ће добити све релевантне информације из судског предмета, укључујући и изјаве свих странака. Ми имамо смјернице које налажу вјештаку да користи информације од обје странке и да од њих тражи било какве информације које сматра релевантним. Вјештак је дужан дати нацрт свог извјештаја објема странкама које могу да му дају своје коментаре. Вјештак онда врши измјене у свом извјештају или не, узевши у обзир те коментаре и даје објашњење зашто врши или не врши измјене истог у погледу тих питања. То обично значи да на рочишту нису потребне даље информације од вјештака.

Странке, такође, могу на властиту иницијативу да доставе извјештај вјештака уз своју документацију. Из очигледних разлога, већу важност придајемо извјештајима који су сачињени уз коментаре свих укључених странака.

10. П: Да ли се судијама у Низоземској дешава да буду ускраћени за достављање података од стране неког органа управе, као што се код нас дешава када је у питању ПИО, те да се због тога рочиште одгоди?

О: Не, не дешава. Не, колико ми знамо. Но, нама су ријетко потребни подаци од органа управе. Обично је одговорност странака да обезбиједи информације, али они, такође, носе и ризик, ако их не обезбиједи.

11. П: Код одлагања, односно одгоде рочишта, да ли постоје рокови којих странке морају да се придржавају законски или судски, у којима морају да поднесу захтјев за одлагање, односно одгоду рочишта у односу на датум када је одређено да ће рочиште бити одржано, те да ли закон регулише разлоге за одлагање или одгоду рочишта или је то регулисано неким посебним документом?

О: То је регулисано нашим смјерницама. Оне прописују да, ако је рочиште заказано без консултације са странкама, странке могу у року од двије седмице од пријема обавијести о рочишту да захтијевају други датум. Уз такав захтјев, оне морају да доставе и датуме кад су све странке којих се то тиче доступне. Ако суд закаже рочиште узевши у обзир датуме доступности које су доставиле обје странке, рочиште се не може поново помјерати ако је оно заказано у оквиру двије седмице од достављања датума доступности. Осим у случајевима више силе или ултимативне спријечености, ниједна друга одгода/одлагање није дозвољена.

12. П: Код заступања странака, да ли у правном систему пред судовима у Низоземској странке – физичка лица могу да се заступају сами у поступцима пред првостепеним судом, по жалби и ванредним правним лијековима, те какви су услови за заступање правних субјеката од стране пуномоћника – запосленика за заступање – да ли је то питање регулисано као у Закону о парничном поступку Федерације БиХ?

О: То зависи од врсте поступка. У мањим парницама (до 25.000 евра) физичким лицима је дозвољено да сами себе заступају на суду. Такође и у неким специфичним поступцима, као што је стечајни поступак, правни заступник није обавезан за физичка лица. За жалбу, правни заступник је обавезан за све врсте предмета. Када је правно заступање обавезно, адвокат треба да буде регистрован у регистру Адвокатске коморе. Правно лице на суду мора да буде заступано од стране директора који је регистрован у привредном регистру као прописно овлаштен службеник или пуномоћник. Када постоји сумња да је заступник прописно овлаштен, може да се тражи доказ.

13. П: Да ли постоји могућност уређена законом или неким другим актом, да суд одреди да неће прихватити провођење великог броја доказа на исту околност – за доказивање истих чињеничних навода, и, ако постоји таква могућност, чиме се суд руководи код одбијања приједлога провођења одређених доказа?

О: Да, постоји, суд може да одбије предложене доказе и врло често то и ради. Странке, по правилу, предлажу извођење доказа саслушањем свједока за било шта што су навели, али ми им скоро никада не дајемо прилику да своје свједоке изведу пред суд. Ово се не односи на заступнике странака које – понекад и опсежно – саслушавамо на рочишту. Што се тиче писаних доказа, ту поступамо мање формално него ви. Странке писмене доказе обично достављају по свом нахођењу. Уколико увидимо да нам недостају одређени документи које сматрамо релевантним за одлуку, ми их и затражимо. Документе које не сматрамо релевантним за одлуку само занемаримо, а у својој пресуди наведемо да друга питања (мимо оних о којима се бавимо у пресуди), а која су странке истакле, нису релевантна за одлуку. Странке, такође, могу да поднесу извјештаје вјештака који су израђени на њихову властиту појединачну или заједничку иницијативу.

Самим странкама и њиховим адвокатима на рочишту постављамо питања која сматрамо релевантним да утврдимо које релевантне чињенице јесу или нису оспорене. Специфични докази које суд треба да о њима одлучује, обично су ограничени на саслушање свједока или упуте вјештаковог извјештаја. Суд само дозвољава странкама ту могућност да изведу те доказе у вези с оспореним чињеницама које су неопходне за доношење одлуке у погледу примјењивог права. И под условом да је странка која изводи доказе довољно објаснила зашто су ти докази релевантни и за које чињенице би свједоци могли да се прочитују. Ми кажемо: извођење доказа мора да буде основано. Ако је предложени доказ превише нејасан или је превише нејасно шта ће се њиме доказати, биће одбијен. У својој пресуди ми ћемо онда рећи нешто у смислу да извођење предложеног доказа не би у значајној мјери утицало на пресуду. Извођење доказа није вјежба из утврђивања чињеница нити пецање. Обично прво донесемо писмену међупресуду у којој одлучимо о свему о чему може да се одлучи без таквих доказа и која објашњава зашто одређене ствари морају да буду доказане прије него што се донесе одлука. У њој, такође, наведемо каква ће одлука бити ако странка на којој је терет доказивања успије, као и то каква ће пресуда бити ако не буде успјешног доказа. Онда суд даје конкретно упутство које чињенице морају да буду доказане.

14. П: Које су могућности судија да код рјешавања спора закључењем судске нагодбе комуницирају са странкама без присуства друге стране, да ли то закон омогућује или „подразумијева“, и на који начин се то проводи?

О: Према закону и општим начелима поштеног суђења и једнакости оружја (заснованим и на Европској конвенцији о људским правима), не можемо да разговарамо само са једном странком без присуства друге. О предмету можемо да разговарамо само у присуству свих странака. Никад не сједимо у судници са само једном од странака и не волимо ни када једна странка одуговлачи да изађе, а друга је већ напустила судницу. Доста често странке упућујемо да изађу из суднице како би међусобно поразговарале о могућности нагодбе. Када се врате у судницу, могу да кажу о чему су разговарале (уколико су обје стране сагласне да објелодане садржај разговора), али не морају. Ако једна страна

жели да се посавјетује са својим адвокатом изван суднице, увијек обје странке упућујемо да напусте судницу.

На нашим рочиштима обично је потребно неко вријеме да утврдимо да ли међу странкама постоји жеља да се нагоде. Обично то радимо након што смо разговарали о свим чињеницама које су релевантне за доношење одлуке и након што су странке имале прилику да изнесу своје аргументе. Током тог дијела рочишта странкама обично предочимо свој „прелиминарни суд“, тј. кажемо им какву пресуду могу да очекују. Наравно, то радимо само у мјери у којој смо у могућности да то кажемо одмах. Обично је то у великој мјери јер смо се за рочиште припремили унапријед и прије самог рочишта знамо које информације су нам потребне како бисмо донијели одлуку у предмету. Само у случају када смо дошли до неочекиваних и нових информација или је предмет јако сложен, може да се деси да нећемо моћи да дамо „прелиминарни суд“, већ одлучујемо да ћемо предмет претходно даље размотрити. Ја лично никада не дајем прелиминарни суд директно, већ тек након што странке пошаљем из суднице на барем пет минута како бих себи дао времена да о свему размислим и припремим кратко саопштење о стварима на које морам да се осврнем. Странкама, такође, јасно стављамо до знања да је то само наша прелиминарна пресуда и да након додатног размишљања можемо да пресудимо и другачије (у којој мјери ћемо ово нагласити зависи и од тога колико смо сигурни у вези с одређеним предметом). Ако странкама дамо прелиминарну пресуду, кажемо им да желимо да је размотре и да опет изађу из суднице како би о њој поразговарале са својим адвокатима, а потом и с другом странком или странкама, како би видјеле хоће ли уз помоћ наших ставова оне сада моћи да се нагоде. Прелиминарном пресудом могу да се отклоне неоснована очекивања једне или обију страна у погледу њихових изгледа и положаја. Предност „прелиминарне пресуде“ је и та што странкама можемо добро да предочимо своје образложење. Странкама никада не допуштамо да коментаришу наше прелиминарне пресуде. Прилику су имале на ранијем дијелу рочишта. То може да им се свиђа или не свиђа, али то је оно што је сврха рочишта.

Ако то странкама не помогне да се нагоде, барем нама олакшава писање пресуде, будући да смо већ одлучили о суштинским елементима и образложењу.

28. септембар 2019. године